

AKŞEHİR ÇEŞMELERİ

KÜLTÜREL VE MİMARİ BİR MİRAS

MURAT KARADEMİR

MELİKE DEMİRTAŞ

AKŞEHİR ÇEŞMELERİ

KÜLTÜREL VE MİMARİ BİR MİRAS

MURAT KARADEMİR

MELİKE DEMİRTAŞ

AKŞEHİR ÇEŞMELERİ
KÜLTÜREL VE MİMARİ BİR MİRAS

Murat KARADEMİR
Melike DEMİRTAŞ

Genel Yayın Yönetmeni:
Mustafa ÇALIŞKAN

Yayın No: 717

Bu eserin tüm yayın hakları saklıdır. Yayınevinin/Yazarın izni olmadan eserin herhangi bir bölümü yeniden basılamayacağı gibi, kayıt, fotokopi ve bilgi depolama da dahil elektronik ya da mekanik yöntemle yeniden çoğaltılıp dağıtılması yasaktır.

T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayıncı Sertifika No: 51889

ISBN: 978-625-5980-30-4

Dizgi ve Kapak Tasarım: **Melike DEMİRTAŞ**

Baskı, Cilt:

Vadi Grafik Tasarım ve Reklamcılık Ltd. Şti.
İvedik Org. San. 1420. Cd. No: 58/1 Yenimahalle/ANKARA
Sertifika No: 47479

Aralık 2024 / İstanbul

Kitap Dünyası Yayınları

Alayköşkü Cad. Küçük Sk. Civan Han No. 6/D:4
Cağaloğlu – İSTANBUL
Tel: 0212 514 93 05

www.kitapdunyasi.com.tr
bilgikitapdunyasi@gmail.com

ÖNSÖZ

Bu çalışma, Akşehir'in tarihi dokusunu şekillendiren önemli unsurlardan biri olan çeşmelerin mimari, sosyal ve kültürel değerlerine ışık tutmak amacıyla hazırlanmıştır. Çeşmeler, Osmanlı döneminde sadece su temini sağlayan yapılar olmanın ötesinde, halkın sosyal hayatında da büyük bir öneme sahipti. Akşehir'deki çeşmeler, ilçenin su yollarıyla beslenmiş ve vakıf geleneği çerçevesinde inşa edilmiş yapılar olarak, hayırseverlik anlayışının somut izlerini taşır.

Ancak zaman içinde modernleşme ve yanlış imar faaliyetleri sonucunda pek çok çeşme yıkılmış veya işlevsiz hale gelmiştir. Bu çalışmanın amacı, yok olan ya da kaybolmaya yüz tutan bu kültürel mirasın önemini vurgulamak ve korunması gereken tarihi değerlerin farkındalığını artırmaktır. Akşehir çeşmeleri, ilçenin zengin tarihinin birer sessiz tanığı olarak, geçmişin izlerini günümüze taşımaya devam etmektedir.

Çalışma kapsamında Akşehir Müze Müdürü Sevcan Çavdar ve Müze Uzmanı İlhami Çakmakçı'ya sağladıkları desteklerden dolayı teşekkür ederiz. Kitabeleri okuyan ve Türkçeye çeviren Selçuk Üniversitesi, Urdu Dili ve Edebiyatı Bölümü öğretim üyesi Prof. Dr. Recep Durgun'a katkıları için teşekkür ederiz. Bu çalışma Selçuk Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri (BAP) Koordinatörlüğü tarafından (Proje No: 23401058) desteklenmiştir. Maddi desteklerinden dolayı Bap koordinatörlüğüne teşekkür ederiz.

Murat KARADEMİR-Melike DEMİRTAŞ

KONYA/2024

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	5
1. GİRİŞ	11
1.1. Konunun Tanımı, Önemi ve Sınırları	11
1.2. Metot ve Düzen	12
1.3. Konu ile İlgili Yayın ve Araştırmalar	14
1.4. Akşehir Tarihi ve Coğrafyası	15
1.5. Türk Mimarisinde Çeşmeler	18
1.6. Akşehir Su Yolları	25
2. AKŞEHİR ÇEŞMELERİ	27
2.1. Akşehir Ulu Cami Çeşmesi	27
2.2. Bozlağan Mahallesi Çeşmesi I	34
2.3. Bozlağan Mahallesi Çeşmesi II	38
2.4. Çamlı Mahallesi Çeşmesi I	42
2.5. Çamlı Mahallesi Çeşmesi II	45
2.6. Çamlı Mahallesi Çeşmesi III	48
2.7. Küçük Ayasofya Mescidi Çeşmesi	52
2.8. Nadir (Atakent) Mahallesi Çatal Çeşme	56
2.9. Rüştü Bey Konağı Çeşmesi I	61
2.10. Rüştü Bey Konağı Çeşmesi II	65
2.11. Taşoluk Çeşmesi	70
2.12. Üçhöyük Mahallesi Çeşmesi	79
3. GÜNÜMÜZE BİR BÖLÜMÜ ULAŞAN ÇEŞMELER	82
3.1. Fatih Dönemi Su Haznesi Çeşmesi	82
3.2. Kuşçu Mahallesi Çeşmesi	84
3.3. Münferit Çeşme	90
3.4. Reis Mahallesi Yukarı Çeşmesi	93
3.5. Taş Eserler Müzesinde Bulunan Çeşme	97

4. GÜNÜMÜZE ULAŞAMAYAN ÇEŞMELER	99
5. DEĞERLENDİRME VE KARŞILAŞTIRMA	104
5.1. Tipoloji	104
5.1.1. Konumlarına Göre Çeşmeler	105
5.1.1.1. Bağımlı Çeşmeler	105
5.1.1.2. Bağımsız Çeşmeler	106
5.1.2. Fiziksel Biçimlerine Göre Çeşmeler	107
5.1.2.1. Cephe Kompozisyonuna Göre Çeşmeler	107
5.1.2.1.1. Tek Kemerli Çeşmeler	107
5.1.2.1.2. Düz Cepheli Çeşmeler	109
5.1.2.2. Gövde Biçimlerine Göre Çeşmeler	109
5.2. Malzeme ve Teknik	109
5.3. Yapı Elemanları	110
5.3.1. Su Yalakları	110
5.3.2. Taslık Nişleri	111
5.3.3. Kemerler	112
5.3.4. Ayaklar	112
5.3.5. Ayna Taşı	113
5.3.6. Üst Örtü	113
5.3.7. Kitabeler	114
5.4. Süsleme	115
6. SONUÇ	119
KAYNAKÇA	123

AKŞEHİR ÇEŞMELERİ

KÜLTÜREL VE MİMARİ BİR MİRAS

1. GİRİŞ

1.1.Konunun Tanımı, Önemi ve Sınırları

Türk mimarisinin önemli bir unsuru olan çeşmeler, dönemin mimari özelliklerini, kültürünü ve seviyesini yansıtmaları bakımından önemlidir. Akşehir, İç Anadolu bölgesinde yer almakta, kuzeydoğusunda Ankara, kuzeyinde Eskişehir, kuzeybatısında Afyon, doğusu ve güneybatısında Konya, batısında Isparta illeri bulunmaktadır. Akşehir ilçe merkezinin kuzeyinde Akşehir Gölü yer almaktadır. Akşehir'deki çeşmeler ilçe merkezi ve köylerindeki Türk dönemine ait örnekleri sunması açısından önemlidir.

Akşehir, tarihin farklı dönemlerinde zengin su kaynakları ve bu kaynakları değerlendiren etkileyici su yapılarıyla öne çıkmış bir ilçe olarak dikkat çeker. Osmanlı döneminde inşa edilen çeşmeler, bu su yapıları arasında önemli bir yer tutar. İlçenin farklı mahallelerine su sağlayan çeşmeler, hem işlevsel hem de estetik açıdan dönemin mimari anlayışını yansıtır. Akşehir çeşmeleri, su ihtiyacını karşılamaya yanı sıra sosyal yaşamın da merkezi olmuş, halkın buluşma noktası ve hayırseverlik geleneğinin bir göstergesi haline gelmiştir. Ancak, bu yapıların birçoğu zamanla kaybolmuş olsa da, geriye kalanlar Akşehir'in kültürel mirasının önemli bir parçası olarak değerini korumaktadır.

Çalışmada Akşehir'in merkezi ve köylerinde yer alan çeşmeler ele alınmıştır. Akşehir'de yapılan çalışmalar son dönemde önem kazanmaya başlamış olup bu durum ilçenin tarihi ve kültürel değerlerinin tanıtılması ve sahip çıkılması açısından oldukça önemlidir.

Gerçekleştirilen arazi çalışmalarında çeşmelerin birçoğunun bilinçsiz bir onarım gördüğü, bir kısmının zaman içinde yıkıldığı bir kısmının ise tahribata maruz kaldığı gözlemlenmiştir. Ayrıca gelişen teknoloji ile birlikte insanların su ihtiyacını karşılamak için şebeke su sistemi kurulması ile çeşmelerin asıl işlevlerini günden güne kaybettiği görülmektedir.

Bu nedenle Akşehir genelinde kapsamlı ve toplu bir çeşme

mimarisini gün yüzüne çıkarmak amaçlanmıştır. Akşehir çeşmeleri ilk defa tarafımızca kapsamlı bir şekilde incelenerek literatüre kazandırılmıştır. Araştırmamızın temel amaçlarından biri zamanla tahrip olan ve günden güne yok olmaya yüz tutan bu tarihi eserleri belgelemektir. Çalışmada bu eserler mimari özellikleri, süslemeleri ve üslupları tespit edilerek çizim ve fotoğrafları ile birlikte belgelenmiştir.

1.2. Metot ve Düzen

“Akşehir Çeşmeleri” üzerine yapılan bu çalışma üç aşamada gerçekleştirilmiştir. İlk aşamada konu ile ilgili detaylı bir kaynak taraması yapılmıştır. Konumuzu doğrudan veya dolaylı olarak ilgilendiren bütün yayınlar belirlenmiş ve bunlar irdelenerek çeşmeler ve su mimarisi ile ilgili bölümler incelenmiştir.

Çalışmanın ikinci aşamasında Akşehir ilçe merkezi ve köylerinde saha çalışması gerçekleştirilmiş, çeşmeler yerinde incelenmiştir. Çeşmelerin detaylı fotoğraf çekimleri yapılmış, ölçüleri alınmış ve yerinde tanımlamaları yapılmıştır.

Üçüncü aşamada saha çalışması sonucunda elde bulunan veriler ve yapılan kaynak taramaları ışığında metin yazımı gerçekleştirilmiştir. Çalışmada öncelikle saha çalışması sırasında çekilen fotoğraflar kullanılmıştır. Bununla birlikte başka kaynaklardan alınan fotoğraflara da kaynak gösterilerek yer verilmiştir. Saha çalışması sırasında ölçüleri alınan tüm yapıların AutoCad programı kullanılarak çizimleri yapılmıştır.

Daha önce kaynaklarda yer verilen çeşmelere ait kitabelerin çoğu çalışmalar sırasında kontrol edilmiş veya tekrar okunmuştur. Okunan kitabeler katalog içerisinde yazım ve okunuşları ile birlikte verilmiştir. Bununla birlikte kitabesi bulunmayan çeşmelerin tarihlendirilmesinde problemlerle karşılaşmıştır. Bu nedenle kitabesi bulunmayan çeşmeler, taşıdığı mimari özellikler göz önünde bulundurularak önce Akşehir ve Konya geneli sonra yakın bölgelerdeki aynı mimari üslupta yapılmış çeşmeler ile karşılaştırılarak tarihlendirilmeye çalışılmıştır.

Çalışma altı ana bölümden oluşmaktadır. Birinci bölüm olan “Giriş” bölümünde ilk olarak “Konunun Tanımı, Önemi ve Sınırları” kısmında çalışmanın sınırları ve önemi anlatılmış, “Metot ve Düzen” bölümünde çalışmanın hangi aşamalardan oluştuğu hakkında bilgi verilmiş, “Konu ile İlgili Yayın ve Araştırmalar” bölümünde ise konu hakkında yapılan önemli yayınlara değinilmiştir. Ardından Akşehir’in Tarihi ve Coğrafi Konumu başlığı altında önce Akşehir’in coğrafi konumu ardından tarihçesine yer verilmiştir. “Türk Mimarisinde Çeşmeler” başlığı altında suyun önemi ve Türk döneminde yapılan çeşmelerin genel bir kronolojik incelemesi yapılmıştır. “Akşehir Su Yolları” başlığı altında ise şehirde bulunan kaynaklar ve çeşmelere suyun ulaşımı hakkında bilgi verilmiştir.

İkinci bölüm “Akşehir Çeşmeleri” başlığını taşımaktadır. Çeşmelerin katalog içinde sıralaması kendi içinde genel bir tipolojiye göre yapılmış, yapılar alfabetik bir metot kullanılarak sıralanmıştır. Çeşmelerin yeri, yapım tarihi, yaptıranı, kitabesi, bugünkü durumu ve genel tanımı yapıldıktan sonra ayrıntılı tanımı yapılmış ve konunun daha iyi anlaşılması için fotoğraf ve çizimler ile birlikte verilmiştir.

Üçüncü bölümde “Günümüze Bir Bölümü Ulaşan Çeşmeler” ele alınmıştır. Saha çalışmaları esnasında karşılaşılan kalıntılardan yola çıkılarak bu başlık altında eski yapıya dair bilgiler vermeye çalışılmıştır.

Dördüncü bölüm “Günümüze Ulaşamayan Çeşmeler” başlığını taşımaktadır. Bu bölümde kaynaklardan ulaşılan bilgiler çerçevesinde günümüze gelemeyen çeşmeler hakkında bilgi verilmiştir.

Beşinci bölüm “Değerlendirme ve Karşılaştırma” bölümüdür. Bu bölümde “Tipoloji” başlığı altında çeşmeler “Konumlarına Göre” bağımlı ve bağımsız, “Fiziksel Biçimlerine Göre” cephe kompozisyonları ve gövde biçimlerine göre değerlendirilmiş, Anadolu ve İstanbul’daki örneklerle karşılaştırması yapılmıştır. Ardından “Malzeme ve Teknik” başlığı altında bölgede kullanılan malzemeler anlatılmış, “Yapı Elemanları” bölümünde çeşme unsurları değerlendirilmiştir. “Kitabeler”

başlığı altında çeşmelerde yer alan kitabelerin malzemeleri, içerikleri, süslemeleri, dil ve yazı özellikleri incelenmiştir. Son olarak “Süsleme” başlığı altında çeşmelerde görülen geometrik ve bitkisel süslemeler benzer örnekleri ile karşılaştırma yapılarak değerlendirilmiştir.

Son bölüm olan “Sonuç” bölümünde elde edilen veriler ortaya konularak çalışmamız tamamlanmıştır. Ardından kaynakça verilerek çalışma sonlandırılmıştır.

1.3.Konu ile İlgili Yayın ve Araştırmalar

İşlevlerini sürdürdüğü sürece ayakta kalabilen çeşmeler ile ilgili araştırmalar son zamanlarda büyük hız kazanmıştır. Dönem özelliklerini daha iyi yansıtan İstanbul Çeşmeleri çalışmalarda daha öne çıkmaktadır.

Çalışma kapsamında incelediğimiz ve doğrudan yararlandığımız makale, ansiklopedi, kitaplar ve tezler aşağıda belirtilmiştir.

Anadolu’daki çeşme, sebil ve şadırvanlar ile ilgili önemli çalışmalardan biri Yılmaz Önge’nin “Türk Mimarisinde Selçuklu ve Osmanlı Dönemlerinde Su Yapıları” adlı eseridir. Bu eserde Anadolu’daki çeşme, sebil ve şadırvanların gelişimi seçme örnekler ile çizimler ve fotoğraflarla birlikte ayrıntılı olarak tanıtılmıştır (Önge, 1997).

Çeşme tipolojisini oluşturarak büyük bir açığı kapatan eser; Ayla Ödekan’ın; “Kent İçi Çeşme Tasarımında Tipolojik Çözümlemeler” adlı makalesidir. Bu makalede çeşme tasarımını oluşturan öğeler gruplandırılmıştır. Ardından dönemlere ayırarak tipolojik çözümlemeler yapılmıştır. Klasik, Batılaşma ve 1. Ulusal Mimarlık Dönemi Çeşmelerinin; cephe düzenlenmesi, süslemesi, malzemesi, değişim ve gelişimi anlatılmıştır (Ödekan, 1992, s. 281-297).

Bunların dışında Semavi Eyice tarafından 1993 yılında yayınlanan “Çeşme” isimli makale (Eyice, 1993), Örcün Barışta tarafından hazırlanan 2002 tarihli “Osmanlı İmparatorluğu Dönemi

Çeşmeleri” adlı makale (Barışta, 2002), Nuran Kara Pilehvarian tarafından 2002 yılında yayınlanan “Osmanlı Çeşme Mimarisi” isimli makale (Pilehvarian, 2002) referans olarak kullanılmıştır.

İbrahim Hakkı Konyalı’nın 1945 yılında Akşehir ile ilgili yayınlamış olduğu eser, ilçe ile ilgili yapılmış olan en önemli çalışmaların başında gelir (Konyalı, 1945). Tahsin Samur’un Akşehir’deki Türk Mimari eserlerini konu alan çalışması da yine ilçe ile ilgili yapılmış olan seçkin çalışmalardan birisidir (Samur, 1996). Yekta Demiralp “Akşehir ve Köylerindeki Türk Anıtları” isimli çalışmasında Akşehir’de inşa edilmiş Türk mimarisi eserlerine ve günümüze ulaşamamış yapılara yer vermektedir (Demiralp, 1996).

1.4. Akşehir Tarihi ve Coğrafyası

Akşehir, İç Anadolu Bölgesi’nde olan Konya ilinin bir ilçesidir. İlçe, 31°24,45 doğu boylamı, 38°02,00 kuzey enlemleri arasındadır. Kuzeydoğusunda Ankara, kuzeyinde Eskişehir, kuzeybatısında Afyon, doğusu ve güneybatısında Konya, batısında Isparta illeri bulunmakta ve Akşehir ilçe merkezinin kuzeyinde Akşehir Gölü yer almaktadır. Denizden yüksekliği 1050 m’dir (Bayar, 2014, s. 27). Batısında yer alan Konya iline bağlı Akşehir ilçesi, Konya-Afyon karayolu üzerindedir.

Sultan Dağının eteklerinde yer alan Akşehir doğa, iklim, ekonomik ve sosyal bakımdan diğer yerlerden ayrı ve kendine has bir özelliğe sahiptir. Sart’tan başlayarak Ninova’ya kadar uzanan ve tarihte “Kral Yolu” olarak bilinen ünlü ticaret yolunun geçtiği kent günümüzde de aynı önemi korumaktadır (Bayar, 2014, s. 37).

Akşehir’deki ilk yerleşimin, Neolitik Çağda başladığını gösteren belgelere yapılan yüzey araştırmaları sonucunda ulaşılmıştır. Akşehir, eski “Philomelium” yerinde kurulmuştur. Burası Frigya ile Kapadokya arasındaki işlek bir yol üzerinde konak olan küçük bir şehirdir.

Akşehir, Frigler zamanında *Flomelyum* olarak adlandırılmıştır (Konyalı, 1945, s. 7). Bir başka kaynağa göre ise bilinen ilk adının Lidyalılar zamanında *Tymbrian* olduğudur (Demiralp, 1996, s. 3).

Lidya Kralı Krezius'un İran Hükümdarı Darius'a yenilmesi ile Lidya ve Frig toprakları İran hâkimiyetine girer. Böylece İran topraklarına katılan Akşehir daha sonraki tarihlerde Roma ve Bizans topraklarına dâhil edilmiştir. Roma döneminde Anadolu'da yönetim örgütü kurulunca, Konya çevresi (İkonion) içinde yer alan kentlerden biri de Akşehir (Philomelium) olmuştur (Demiralp, 1996, s. 3).

Bizans döneminde; Emevi ve Abbasilerin Bizans ile olan savaşları nedeni ile Akşehir'in taraflar arasında el değiştirdiği görülmektedir. 1071 yılında Malazgirt Savaşı sonunda Anadolu'nun fethedilmesi ile Akşehir'de bir Selçuklu kenti olmuştur (Konyalı, 1945, s. 17).

Çeşitli eserlerde Akşehir'in adı, mahalli telâffuza göre, Akşar, Ahşar veya Akşehir şeklinde yazılmıştır (Konyalı, 1945, s. 17). Bazı eserlerde ise Akşehir'de yer alan beyaz çiçekli ağaçların görüntüsünden dolayı "Şehr-i Beyza, Belde-i Beyza" isimleri geçmektedir (Konyalı, 1945, s. 17). İ. Hakkı Konyalı'nın belirttiğine göre, kentin adı Evliya Çelebi'ye göre "Ahşar"dı. Rumlar ise "Sine Hisar" diyorlardı.

Selçuklu Hükümdarı I. Kılıçarslan döneminde yaşanan Üç Haçlı seferinden birincisinde, Konya'dan önce Akşehir, yol üzerinde bulunduğu için, yağmalanmış ve tahrip edilmiştir. Ve aslında kent tam da sınırda yer aldığı için, bazen Selçukluların, bazen de Bizanslıların uç şehri olmuş; bu yüzden de çok yağma ve tahribe uğramıştır. 1190 yılındaki son Haçlı yağmasını da atlatan Akşehir, bugün sadece bir kısmı bize ulaşabilen göz kamaştırıcı eserlere bu tarihten sonra sahip olur.

Anadolu Selçuklu Devleti döneminde sultanlara yakın olanlara ve beylere temlik veya has olarak verilen Akşehir, bu devletin zayıflaması üzerine bölgede kurulan Türkmen beyliklerinin mücadelelerine sahne oldu. Bir ara Eşrefoğulları beyi Mübârizeddin Mehmed Bey tarafından beyliğinin sınırlarına katıldı. Daha sonra bölgeye Hamitoğulları Beyliği'nin hâkim olmasıyla onların idaresine girdi. Bu beyliğin Karamanoğulları ile yaptığı mücadelelere de sahne olan Akşehir, 1381'de Hamitoğulları beyi Kemâleddin Hüseyin Bey tarafından birkaç

kasaba ile birlikte Osmanlılara satıldı. Şehir bundan sonra Anadolu'da uzun süre devam eden Osmanlı-Karaman nüfuz mücadelesinden büyük ölçüde etkilendi. Nihayet Fâtih Sultan Mehmed'in 1468'de Karamanoğulları Beyliği'ne son vermesinden sonra kesin olarak Osmanlı idaresine girdi (Şahin, 1989, s. 298).

Karamanoğulları'nın yıkılması ile Akşehir Osmanlıların elinde, Konya'ya bağlı bir sancak, bazen de bir ilçe olarak yönetilmiş, Osmanlı şehzadelerine ve vezirlerine tımar olarak verilmiştir (Yusufoğlu, 1949, s. 19). Kanuni dönemine kadar idarî statüsü hakkında açık bir bilgi bulunmayan Akşehir, 1525'ten itibaren Karaman eyaletine bağlı bir sancak oldu. Sancaklık statüsünü 17 ve 18. yüzyıllarda da korumuştur (Şahin, 1989, s. 298).

Akşehir kurtuluş savaşında önemli bir yere sahiptir. Garp cephesi komutanlığının burada olması nedeniyle Atatürk, İsmet İnönü ve çalışma arkadaşları sık sık Akşehir'e uğramışlardır. 26 Ağustos 1922'de başlayıp zaferle sonuçlanan Büyük Taarruz'un Planları Akşehir'de hazırlanmıştır. Kurtuluş savaşında Garp Cephesi Karargâhı olan bina bugün Batı Cephesi Karargâh Müzesi olarak kullanılmaktadır.

Akşehir'de Selçuklu ve Osmanlı dönemlerinden kalma birçok tarihi eser vardır. Bu eserler arasında, 13. yüzyılda Fahreddin Ali Sâhib Atâ tarafından bir külliye olarak inşa ettirilen Taş Medrese ve Mescidi, yine 13. yüzyılda yaptırılan Altın Kalem Mescidi, aynı yüzyıla ait Seydi Mahmud Hayrani Zaviyesi ve bugün Ulucami adıyla bilinen yine 13. yüzyılda inşa edilmiş Alaaddin Cami ile II. Bayezid'in oğluna ait Sultan Abdullah Zaviyesi ve 16. yüzyıl başlarında yapılan İmaret (Hasan Paşa) Cami en önemlilerindendir. Ayrıca Nasreddin Hoca'nın türbesi de burada bulunmaktadır.

1.5. Türk Mimarisinde Çeşmeler

Su insanoğlunun kesintisiz olarak ihtiyaç duyduğu unsurlarının en başında yer almaktadır. Medeniyet tarihinde toplumların bir araya geldiği noktalar hep su kenarları olmuştur. Hatta bulundukları konumları korumak ve tarım arazilerini sulamak için birbirleriyle savaşlar yapmışlardır (Aynur ve Karateke, 1995, s. 33).

Arapçada “*ma*” kelimesi ile ifade edilen ve hayatın kaynağı olan su yerkürenin yapısı ve canlıların yaşaması için hayatî öneme sahiptir (Günay, 2009, s. 432). Müslüman toplumlarda İslamiyet’in suya verdiği önemden ve yaşamış oldukları coğrafyadan dolayı su kutsal ve önemli bir unsur olmuştur (Aynur ve Karateke, 1995, s. 33). İslamiyet’te su herkesin kolay yararlanması gereken bir unsur olarak görülmüş ve yapılacak sadakaların en değerlisi olarak büyük sevap kazandıracağı düşüncesi vardır. Bu nedenle Müslümanlar için su yapısı yaptırmak oldukça değerli olmuştur.

Çeşme tanım olarak, genel su sağlama sisteminden gelen suyun kamunun kullanımına sunulduğu yapı (Sözen ve Tanyeli, 2005, s. 58) veya kaynağından bir hazneye toplanarak veya borularla getirilerek, akıtılan suların alınmasına mahsus, lüleli veya musluklu bir hazne şeklinde, mermerden ya da taştan yapılmış, umuma mahsus su alma yerleridir (Arseven, 1997, s. 12).

Çeşme kelimesi, Farsça’da “göz” anlamındaki “*çeşm*” kelimesinden gelmektedir (Eyice, 1993, s. 277). Suyun çıktığı pınar, kaynak ve su gözlerinin çeşm olarak kullanılması, buralardan akan suların aktığı yapıların çeşme olarak adlandırılmasına sebep olmuştur (Eyice, 1993, s. 277). XIII. ve XVI. yüzyıllarda ise çeşme kelimesi yerine Arapça göz manasına gelen “*ayn*” tabiri ile “*sikaye*” isimlerinin kullanıldığı bu dönemin çeşme kitabelerinden anlaşılmaktadır (Önge, 1997, s. 5). Sivas’ta Gök Medrese Çeşmesi ile Bolvadin’de 1278 tarihli Alaca Çeşme kitabelerinde ayn kelimesi geçmektedir. Tokat - Pazar yolunda Hatun Han’ının 1239 tarihli iki lüleli çeşmede ve Sinop’ta 1429 tarihli Emir Şehabettin Çeşmesi’ndeki kitabelerde “*sikaye*”

kelimesiyle karşılaşılır (Eyice, 1993, s. 277). Ayrıca çeşme kelimesi Osmanlı dönemi çeşme kitabelerinde “çeşme-i ab-ı zülal”, “çeşme-i kevser” ve “çeşme-i dil küşa” vb. terkipler halinde sık sık kullanılmıştır (Eyice, 1993, s. 277).

Çeşmeler kent, kasaba ve yerleşim alanlarında olduğu gibi ana ulaşım hatlarında, yol kenarlarında, açık araziler ve kırlık bölgelerde çeşitli malzemelerden inşa edilmiştir (Eyice, 1993, s. 278).

Anadolu’da en erken tarihli su kalıntıları, M.Ö. III. ve II. binlerde güçlü bir devlet kuran Hititler dönemine aittir. Günümüze çok az sayıda kalıntısı gelen Hititler döneminde, kaynakların kullanıldığı su iletme sisteminin II. binin sonunda inşa edilen Karakuyu barajıdır. Boğazköy’de su toplama havuzu biçiminde bir yeraltı su derleme yapısı da Anadolu’daki ilk su yapılarına diğer bir örnektir (Doğan, 2004, s. 5).

Türk mimarisinde en eski çeşmelerden biri Mardin’de Artuklular’dan Necmeddin İlgazi tarafından 1109-1122 yılları arasında geniş bir külliye içinde yaptırılmıştır. Günümüze pek az kısmı sağlam olarak ulaşabilen çeşme, bir payenin desteklediği iki aynı yöne açılan çifte kemerlidir. Çeşmenin üzeri çapraz tonozludur (Eyice, 1993, s. 278).

Anadolu’nun fethiyle birlikte Selçukluların, yerleştikleri antik merkezlerde belli bir süre mevcut yapılardan istifade etmiş olmaları kabul gören bir görüştür. Ele geçirilen bu yapılar içinde birçok çeşme, havuz, kuyu, sarnıç, bend vb. yapılar muhtemelen Selçuklular tarafından gerekli onarımlara tabi tutularak kullanılır hale sokulmuş fakat zamanla bu yapıların ihtiyacı karşılayamaz duruma gelmesi nedeniyle yenileri yapılmaya başlanmıştır (Önge, 1997, s. 11).

Anadolu Beylikler Döneminde, Selçuklu devrinde yapılan çeşme, sebil, şadırvan ve diğer su yapıları ve yapım teknikleri, biçimleri ve süslemeleri ile tekrarlanmıştır. Karamanoğulları, Aydınogulları, Eşrefogulları, Germiyanogulları, Candarogulları ve Osmanogulları olmak üzere, diğer Anadolu beyliklerinin de hakimiyet

sahalarında inşa ettikleri su yapıları, yöresel özelliklerle şekillenmiştir. Beylikler döneminde yapılan su mimarisi daha iyi korunarak gelmiştir. Karaman İbrahim Bey İmareti Çeşmesinde dönem özelliklerini görmek mümkündür (Önge, 1997, 2).

Yılmaz Önge tarafından XIII. yüzyıl Selçuklu dönemi çeşmeleri dört ayrı grupta incelenmiştir (Önge, 1997, s. 37). Buna göre, yapıların genellikle ön cephelelerinde veya ana giriş kapıları yakınında yer alan, profilli bir çeşmenin meydana getirdiği, satıhta kalan bir niş aynası içinde lüleye sahip bir su haznesinden meydana gelen çeşmeler ilk grubu; Sivas Gök Medrese Çeşmesi (1271), Erzurum Çifte Minareli Medrese Çeşmesi (XIII. yüzyıl sonları) (Önge, 1997, s. 37-55).

Yapıların ön cephelelerinde veya ana giriş kapıları yakınında yer alan kemerli derin bir kavsara ile şekillenen niş duvarında, lüle haznesinden ibaret yarı müstakil çeşmeler ikinci grubu; Kayseri Sahibiye Çeşmesi (1266) (Denktaş, 2000, s. 873).

Yapıların iç avlularında genellikle ana giriş kapısına yakın bir eyvanın duvarında yer alan, tabanı lüleli su haznesine açılan bir nişten ibaret çeşmeler üçüncü grubu; Mardin Şehidiye Medrese Çeşmesi (XIII. yüzyılın ilk yarısı) (Karademir, 2020, s. 13).

Son olarak yapıların iç avlularında genellikle bir eyvanın duvarında yer alan, mimari yapısıyla mihrap görünüşünde bir niş içine yerleştirilmiş çeşmeler ise dördüncü grubu oluşturur. Tercan Mama Hatun Çeşmesi (XIII. yüzyılın ilk yarısı), Avanos Sarı Han Çeşmesi (XIII. yüzyılın ilk yarısı), Alara Han Çeşmesi (1231) (Önge, 1997, s. 44) gibi.

İslam dininde çeşmeler abdest almak için zorunlu olup, her camide bulunmaları şarttır. Fakat suyu, yüksek mimari eserler içinde toplayıp ihtiyaca dağıtmak Osmanlı sanatının işi olmuştur (Aslanapa ve Diez, 1955, s. 194).

Osmanlı döneminde su medeniyetinde yapılan çalışmalar yalnız, şehirlere basit bir su dağıtımını değil, suyun toplandığı hazneden, suyun

aktığı çeşme lülesine kadar lüzumlu teknik bilgilerden başka devrinin sivil mimarisini karakterize eden yüksek bir konfora sahiptir. Osmanlı su mimarisine ait eserlerde Orta Asya ve Selçuklu sanatının özelliklerini, özellikle çeşme, sebil ve şadırvanlarda, Klasik Devrin sade güzelliğini, Lale Devrinin yaldızlı süslerini, Rönesans'ın Türk barok ve ampirinin tezyini ve ihtişamını görmek mümkündür (Aytöre, 1962, s. 49).

Bu seyir üzerinden Bursa'da daha Sultan Orhan zamanında başlayan dini inşaatın içinde yer alan su tesisleri Edirne'de daha ilerlemiş bir şekil aldığı, İstanbul'da ise büyük bir gelişime uğrayarak abideleştiği görülür (Nirven, 1953, s. 14).

Osmanlı döneminde yerleşim yerlerinin içinde yapılan ve hepsi hayrat olan çeşmeleri, şadırvan çeşmeler, sütun çeşmeler, meydan ve iskele çeşmeleri, duvar çeşmeleri şeklinde ayırmak mümkündür (Eyice, 1993, s. 279). Bazı çeşmelerde yapıldıkları yer itibarıyla çevrenin zemin kotu altında olduğu için çukurda kalmış ve yerini ifade eden “çukur çeşme” adı altında toplanmıştır. İstanbul'da Laleli'de bulunan Kanuni döneminde yaptırılmış olduğu düşünülen Çukur Çeşme, İstanbul ölçüsü bakımından büyük çukur çeşmelerden biridir. Çeşmeye 5 m kadar genişlikte 22 basamak taş merdivenle inilmektedir (Eyice, 1993, s. 279).

Şadırvan çeşmelerin, abdest almak için kullanılan cami şadırvanları ile ilgisi olmayıp şadırvan adını bunlara halk vermiştir. Anadolu'da örneğine rastlanmayışına karşılık, Rumeli yakasında yaygın olduğu bilinmektedir. Sütun çeşmelerde, mermer direğin içine bir su kanalı oyulmuş, önüne de musluk veya lüle konularak buradan su alınması sağlanmıştır. Buna örnek olarak, İstanbul Koca Mustafa Paşa Cami avlusunda olup 1150'de Hacı Beşir Ağa yaptırmıştır. Tarabya'da 1831-32 tarihli Sultan II. Mahmud çeşmeleri sütun çeşmelerin örneklerindendir. Meydan ve iskele başı çeşmeleri, küçük meydanların karşısında inşa edilmiş olup, bir kısmı abidevi bir görünüme sahiptir (Eyice, 1993, s. 279-280).

Bunların bazen tek, bazen iki veya dört yüzlerinde de çeşmeler

ve süslemeler vardır. Naz Efendi Cami'nin yakınında küçük bir meydana yer alan çeşme (1590), Güzelce Mahmud Paşa Çeşmesi (1621-22), Silivrikapı'da Valide Saliha Sultan Çeşmesi (1725-26), Sultan III. Ahmet Çeşmesi (1728-29) örnek olarak verilebilir. Duvar çeşmeleri birçok hallerde kesme taştan fakat bezemesiz bir hazne binası önüne yapılmış, önceleri sivri, sonraları barok üslupta kemerli bir niş halindedir. Kemerin dilimli biçimde olduğu da görülür. Uygulamanın örnekleri arasında Fatih'te Haydarpaşa (1569-70), Karagümrük'te Hacı Bekir (1735-36) Çeşmeleri sayılabilir (Eyice, 1993, s. 279-282).

XV. yüzyıl ile birlikte mevcut çeşme örneklerinde birtakım değişiklikler görülmektedir. Bu dönemde tonozlu veya kubbeli bir su deposunun bir cephesinde kemerli veya kavsaralı özellikle derince bir niş içine yerleştirilmiş çeşmeler yapılmaya başlanmıştır (Önge, 1997, s. 37).

XV. yüzyıl çeşmeleri genellikle sade görünümlü yapılardır. Çeşme cephelerinin en önemli unsurlarından birisi, sivri kemer uygulamasıdır. Çeşmelerin başlıca bölümleri hazne, niş içindeki ayna taşı, su tekneleri, yine niş içinde yer alan kitabelikler ve tas yuvalarıdır (Karademir, 2020, s. 14). Bu dönemde çeşmeler bağımsız olarak inşa edildikleri gibi bir külliye'nin parçası olarak da inşa edilmiştir. En güzel örneklerinden birisi İstanbul Davut Paşa Cami avlu kapısı dışında bulunan Davut Paşa Çeşmesi'dir (1484) (Pilehvarian vd., 2000, s. 31).

XVI. yüzyılda mevcut çeşmelerde bazı önemli değişiklikler dikkat çekmektedir. Bu dönemde görülen en önemli yeniliklerden birisi, müstakil bir su deposunun cephelerine yerleştirilmiş lüle şeklindeki musluklara sahip meydan ve iskele başı çeşmeleridir. Anıtsal bir yapıya sahip olan bu çeşmeler tek yüzlü, iki yüzlü, üç yüzlü ve dört yüzlü olabilmektedir. Özellikle başkent İstanbul'da bu tipin sayısız örnekleri bulunmaktadır (Karademir, 2020, s. 14).

Bu dönemde ortaya çıkan bir başka çeşme tipi de bir cephesinde mihrap nişi olan müstakil yapıları namazgah çeşmeleridir. Daha çok şehirlerarası yollar üzerinde veya deniz kıyılarında inşa edilen bu

çeşmelere başkent İstanbul ve çevresinde rastlanmaktadır. Bu çeşmelere örnek olarak Vezir Mehmet Paşa Çeşmesi (1588) gösterilebilir (Barışta, 2000, s. 244).

XVII. yüzyıl çeşmeleri, XVI. yüzyıl çeşmelerinin karakteristik özelliklerini taşıyarak üslup açısından da devamı niteliğindedirler. Bu yüzyıllarda önceki yüzyıllardan farklı olarak süslemeler, ayna taşının dışında kemer üzerinde ve kitabe çevresinde de yer almaktadır (Pilehvarian, 2002, s. 248). Bu dönem çeşmelerinin bir diğer özelliği de malzemede görülmeye başlayan değişimdir. Özellikle başkent İstanbul'da bazı örneklerde çeşme yüzeyinin temel ögesi olan sivri kemer cepheyi zenginleştirmek amacıyla renkli taşlarla örülmüştür. Bunlara örnek olarak 1661 tarihli Divanyolu Köprülü Mehmed Paşa Çeşmesi, 1682 tarihli Salacak Silahdar Mustafa Ağa Çeşmesi gösterilebilir (Karademir, 2020, s. 15).

Çeşmelerde, Lale Devri ile batı referanslı motifler kullanılmaya ve kemer formlarında değişiklikler yapılmaya başlamıştır. Osmanlı mimarisinde sıklıkla kullanılan sivri kemerin yerine S ve C kıvrımlarıyla oluşturulan kemerler tercih edilmiştir (Acar, 2017, s. 161-162).

XVIII. yüzyılda sürecine batılılaşma girilmesiyle birlikte çeşme tasarımlarında birtakım değişiklikler ve yenilikler görülmeye başlanmıştır. Bu dönemde mevcut çeşme örneklerinin yapımına devam edilmekle birlikte değişim daha çok çeşme cephelerinde görülür. XV, XVI ve XVII. yüzyıllarda klasik dönem içinde sade bir ayna taşı, kitabe, tekne sekileri ve su haznesinden oluşan tasarımın yerini XVIII. yüzyılda çeşitli dekoratif kemerlerin içinde güller, vazoda çiçekler, tabakta meyvelerle bezenmiş istiridye kabuğu biçiminde kemer içi süsleme, kitabesi cephede ayrı bir bölüm oluşturan ve bazen de Barok üsluba uygun unsurları bulunan cephe tasarımları almıştır (Pilehvarian, 2002, s. 248).

Bu dönemde küp gövdenin yerini çokgen gövdeler almıştır. Çokgen prizma gövdede dışbükey dönüşler izlenmeye başlar. Yine bu dönemle birlikte kent dokusunda belirmeye başlayan meydanların

merkezlerinde geniş saçakla son bulan anıt niteliğinde meydan çeşmelerinin yapımı da artar (Ödekan, 1992, s. 283).

XVIII. yüzyılın ikinci yarısına doğru çeşmelerde Barok ve Rokoko ayrıntılarının arttığı görülmektedir. Mehmed Emin Ağa Çeşme ve Sebili, Nur-u Osmaniye Çeşmesi, Sadeddin Efendi Çeşme ve Sebili bunlardan sadece birkaçıdır. Özellikle Nur-u Osmaniye Çeşmesi Barok ve Rokoko ayrıntılara bir sonraki yüzyılda yaygınlaşacak olan Antik Yunan düzenindeki sütunlar ve plastırların eklenmesi ile oluşan anıtsal cephesi ile döneminin ilginç örneklerinden birisidir (Pilehvarian vd., 2000, s. 68).

Barok üslubun Türk sanatını etkilemesi ile sivri kemerin yerini yarım yuvarlak kavislerden oluşan kemerler almıştır. Mermer yüzeyler, kabartma kıvrımlarla bezenmiş, sütunceler ve içiçe kemerlerle hareketlendirilmiştir. Barok üslubun mimari ve süslemede geniş ölçüde uygulanması ile abidevi çeşmeler yapılmıştır. Barok üsluplu İstanbul Fatih Kıztaşı'nda 1748 tarihli Sultan Mahmud Çeşmesinde, oluklu ikisütun üzerine bindirilmiş kabartma motiflerle süslü kemer ve oymalı ayna taşı görülmektedir. İki yanında bulunan nişler kabartma motiflerle taçlandırılmıştır (Eyice, 1993, s. 284).

XIX. yüzyılda Ampir üslubu büyük yapılarda olduğu gibi çeşmelerde de uygulanmıştır. İstanbul Eyüp Defterdar İskelesinde bulunan 1856 tarihli Pertevnihal Kadın Çeşmesi dönemin önemli örneklerinden biridir. Yuvarlak kemer, iki yanında yivli ve iyon başlıklı çift plastırla sınırlandırılmış, kemerin içi girlandlı rozetle bezenmiştir. Kornişin üzerine güneş, çiçek, yaprak ve meyve motifleriyle bezeli büyük bir taç yerleştirilmiştir (Eyice, 1993, s. 284). Türk Neo-Klasik üslubunun uygulandığı 1888 tarihli Beşiktaş II. Abdülhamit Çeşmesinde, istiridyе kabuğu şeklindeki niş, konsollara dayanan geniş saçak, mukarnaslı nişlerden oluşan dinlenme şekilleri Türk sanat geleneğine dönüşün izlerini taşımaktadır (Eyice, 1993, s. 285). Ayrıca XIX. yüzyılda çeşmelerde alınlık kullanımının arttığı da bilinmektedir (Koçyiğit, 2014, s. 312).

Osmanlı çeşmelerinin en son tipi I. Ulusal Mimarlık Döneminde oluşturulmuştur. Sivri kemerli niş, yazıt, rozet, mukarnaslı kornişler 1914 tarihli Kısıklı Çeşmesi Klasik Osmanlı üslubunu yeniden yaşatma isteğini yansıtmaktadır (Ödekan, 1992, s. 286). Cumhuriyet döneminde sanat değerine sahip önemli bir çeşme yapılmamıştır. (Eyice, 1993, s. 286).

1.6. Akşehir Su Yolları

Akşehir’de su yolları, ilçedeki mahalleler ve önemli yapılar arasında su dağıtımını sağlayan kanallar ve çeşmelerden oluşuyordu. Bu su yolları genellikle dağlardan veya çevredeki su kaynaklarından ilçe merkezine su getirmek amacıyla inşa edilmiştir. Özellikle Sultan Dağları, Akşehir’in su kaynaklarının önemli bir kısmını oluşturmaktaydı. Bu dağlardan gelen su, yer altındaki kanallarla ilçedeki çeşitli su yapıları ve çeşmelere dağıtılıyordu.

Akşehir kazası kurulduğu mevki itibariyle ismini verdiği Akşehir Gölü’ne, Sultan Dağları’ndan bolca akan derelerin bulunduğu bir bölgede bulunmaktadır. Akşehir’den geçen Gazzi, Mekki ve Evliya Çelebi gibi seyyahlar, Akşehir’i tarif ederlerken ittifak ile ova üzerinde birden yükselen Sultan Dağları’nın eteğine ve ilk yamaçlarına yerleşmiş, dağlardan inen bol sular ile sulanan bahçeler içine kurulmuş, ağaçlık ve yeşil bir şehir olarak tasvir ederler (Ertürk, 2011, s. 238).

Akşehir’de Türkiye’nin beşinci büyük gölü olan Akşehir gölünün olması ve irili ufaklı birçok akarsu olması su ihtiyacının nasıl karşılandığının kanıtı niteliğindedir. Göl, doğal yağışlar ve Sultan Dağları’nda ilkbaharda eriyen kar ve yağmur sularının oluşturduğu çay/dereler ile beslenmektedir (Çatal&Dengiz, 2015, s. 20). Bunlar; Adıyan Suyu (Ortaköy), Engilli Deresi, Tekke Deresi ve Akarçay Havzasıdır. Bunlar Nadir, Saray, Değirmenköy, Arslan Deresi, Dereçine, Çamözü, Gölçayır, Ulupınar Köyleri ve Kasabalarından geçerek, ilkbahar ve kış aylarında göle ulaşan yaz aylarında kuruyan su akarları ile Eber Gölünün fazla suyunun doğal kanal yoluyla göle akmasından beslenmektedir (Çatal&Dengiz, 2015, s. 21).

Harita 1: Akşehir Gölü Haritası (Akşehir Kaymakamlığı)

Osmanlı döneminde, Akşehir'deki su yolları sistemi, özellikle vakıf eserleriyle birlikte gelişmiştir. O dönemde hayırseverler tarafından yapılan çeşmeler ve hamamlar bu su yolları ağı ile besleniyordu. Su yolları, yer altı kanalları ve su depoları aracılığıyla suyun toplanması ve taşınması ile işliyordu.

Akşehir'deki su yolları, modern dönemde şehirleşme ve yanlış imar faaliyetleri nedeniyle büyük oranda zarar görmüş ve birçoğu yok olmuştur. Çeşmelerin yıkılması, su yollarının işlevsiz hale gelmesine neden olmuş, ilçedeki su dağıtım sistemi modern altyapılarla değiştirilmiştir.

2. AKŞEHİR ÇEŞMELERİ

2.1. Akşehir Ulu Cami Çeşmesi

Çizim No: 1-5

Fotoğraf No: 1-4

İnceleme Tarihi: 20.11.2023

Fotoğraf 1: Akşehir Ulu Cami Çeşmesi Genel Görünüm

Yeri: Çeşme, Akşehir İlçesi sınırları içerisinde, Gazi Mahallesi, Ulu Cami Caddesi üzerinde 13. yüzyılda yaptırılmış Akşehir Ulu Camisi'nin önünde yer almaktadır¹.

Yapım Tarihi: Çeşmenin üzerinde yer alan kitabeye göre H.1226/M.1811 tarihinde yaptırılmıştır.

¹ Akşehir Ulu Cami, XIII. yüzyıl başlarında inşa edilmiş olup Anadolu Selçuklu Sultanı I. Alâeddin Keykubad döneminde (1220-1237) genişletilmiştir. İlk yapıdan günümüze yalnızca avluda yer alan, kitâbesine göre 610 (1213) tarihli minare ulaşmıştır. Ayrıntılı bilgi için Bkz. Çobanoğlu, 2012, s. 84.

Yaptıran: Çeşme kitabesine göre Cihanbeyli Yarlı Yusuf Ağa tarafından yaptırılmıştır.

Kitabesi: Saçak silmelerinden biri üzerinde çeşmeyi yaptıranın adı, kemerin üzerinde ise çeşmenin inşa tarihinin yazdığı mermer kitabe bulunmaktadır. Çeşme kemerinin üzerindeki 0.58x0.29 m ölçüsündeki bordür içerisinde Celî talik hatlı Arapça Enbiya suresinin 30. ayetinde geçen “ve her canlıyı sudan var kıldık” anlamına gelen

“و من الماء كل شيء حي”

“ve mine ’l-mâi külle şey’in hayy” yazmaktadır.

Fotoğraf 2: Akşehir Ulu Cami Çeşmesi Kitabesi

Çizim 1: Akşehir Ulu Cami Çeşmesi Kitabesi

Kitabe metni şu şekildedir:

Metin:

صاحب الخيرات و الحسنات جهان بكلى يارلى يوسف اغا
و من الماء كل شئ حى
١٢٢٦

Okunuşu:

*Sahibu 'l-hayrat ve 'l-hasenat Cihanbeyli Yarlı Yusuf Ağa
ve mine 'l-mâi
külle şey'in hayy
1226*

Bu kitabeden çeşmenin 1654 tarihinde Hüseyin oğlu Hacı Ahmet Efendi tarafından inşa ettirildiği anlaşılmaktadır.

Bugünkü Durumu: Mülkiyeti belediyeye ait olan çeşme günümüzde kullanılmaktadır.

Günümüze gelene kadar birçok kez onarım gören çeşme, arkasında yer alan cami avlusunun duvarına bağımlı vaziyettedir. Çeşmenin aynalığında iki lüle deliği bulunduğu izlenmekte fakat sol tarafta yer alan lüleden şu anda su akmadığı görülmektedir.

Gri renkli mermer malzemeden inşa edilmiş olan çeşmede basit onarım izleri görülmektedir. Yapının önünde kot seviyesi hizasındaki su yalağı kısmen bozulmuştur.

Genel Tanım: Mermer ve kesme taş malzemeden inşa edilmiş, enine dikdörtgen planlı, bağımsız, tek cepheli ve haznesiz bir çeşmedir.

Ayrıntılı Tanım: İsmi arkasında yer alan camiden alan çeşme yatay dikdörtgen kütle üzerine inşa edilmiştir.

Doğu-batı doğrultusunda uzanan çeşmenin yüksekliği 2.52 m,

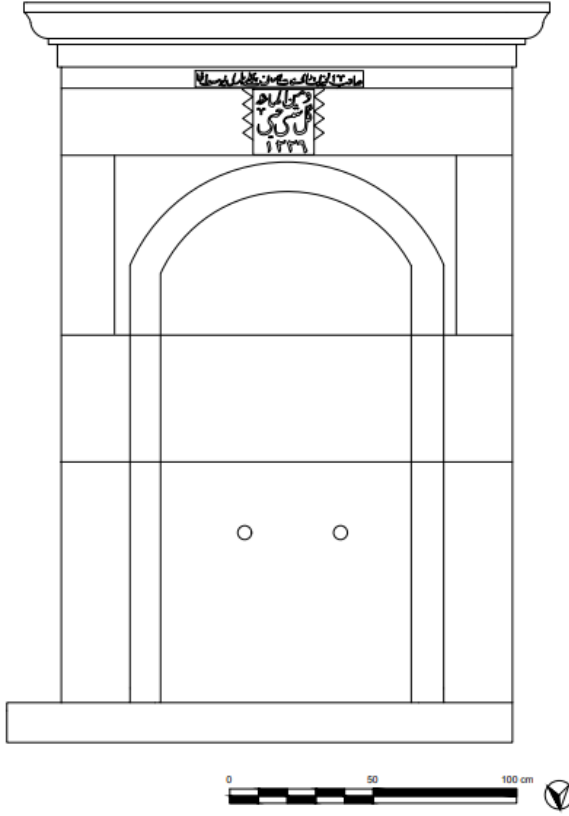
genişliği ise 1.48 m'dir. Çeşmenin n cephesi mermer malzemeden, diğer cepheler ise kesme taş malzemeden inşa edilmiştir.

Çeşmenin yzeyssel yarım daire kemeri 0.14 m derinliğinde cepheden içeri alınmıştır. Yarım daire kemerin hemen üzerinde yapının kitabesi ve su ile ilgili yazılmış bir ayet bulunmaktadır. Çeşmenin ayna taşı üzerinde iki adet lüle yeri bulunsa da bunlardan birisi günümüze gelememiştir.

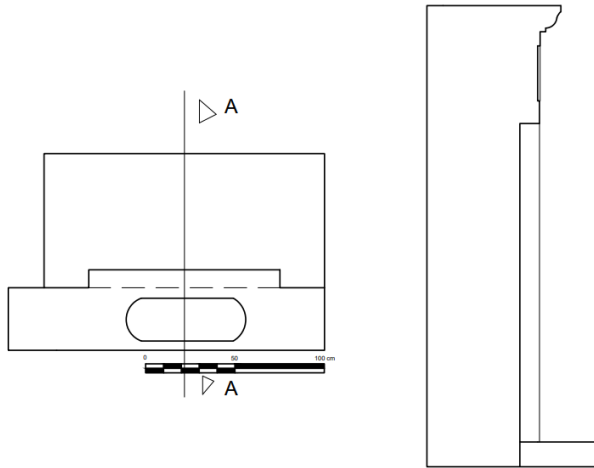
Çeşmenin güney cephesi kesme taş malzeme, saçak altında yer alan blok ise devşirme malzemeden inşa edilmiştir. Devşirme malzemenin iki köşesinde iki kartuş yer almaktadır. Soldaki kartuş üzerinde birbirlerine yaprakların oluşturduğu düğüm motifleriyle bağlanan dört adet gülbezek yer alır². Bunlar sırasıyla sekiz ve altı yapraklı şeklinde dizilmişlerdir. Sağ taraftaki kare formlu kartuş içinde ise düğüm motiflerinin çevrelediği sekiz kollu gülbezek motifi yer almaktadır.

Çeşmenin üzerinde dışa taşkın, profilli taş saçağı 1.62x0.15 m ölçülerindedir. Yapının önünde kot seviyesi hizasında 0.30x1.59 m ölçülerinde kısmen bozulmuş su yalağı bulunmaktadır.

² üslup farklılıkları olsa da düğümler genel olarak geçmeler halinde ya da dairesel motifleri birbirine bağlayarak eserlerdeki yerlerini almışlardır. Ayrıntılı bilgi için Bkz. Kuru, 2008, s. 24.

Çizim 2: Akşehir Ulu Cami Çeşmesi Kuzey Cephe Çizimi

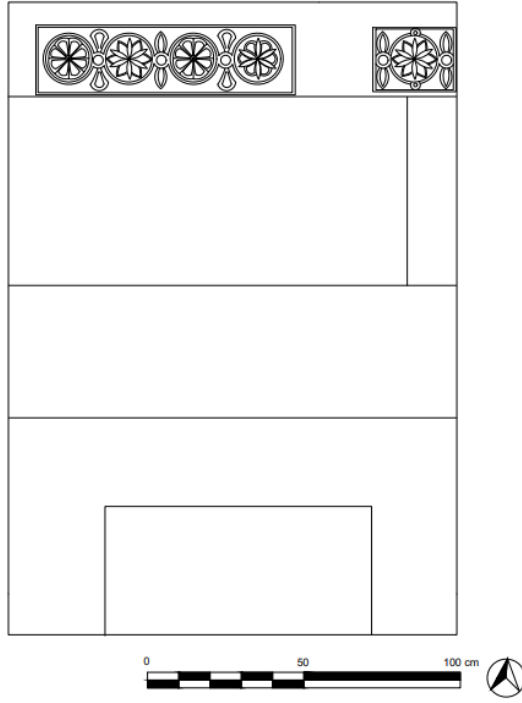
Çizim 3: Ulu Cami Çeşmesi Plan ve Kesit Çizimi

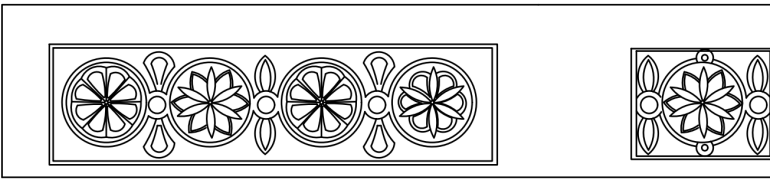
Fotoğraf 3: Akşehir Ulu Cami Çeşmesi Güney Cephesi

Fotoğraf 4: Akşehir Ulu Cami Çeşmesi Güney Cephesi Üzerinde Bulunan Süsleme

Çizim 4: Akşehir Ulu Cami Çeşmesi Güney Cephe Çizimi

Çizim 5: Akşehir Ulu Cami Çeşmesi Güney Cephesi Üzerinde Bulunan Süsleme

2.2. Bozlağan Mahallesi Çeşmesi I

Çizim No: 6-8

Fotoğraf No: 5-6

İnceleme Tarihi: 16.05.2024

Fotoğraf 5: Bozlağan Mahallesi Çeşmesi I Genel Görünüm

Yeri: Çeşme, Akşehir İlçesi sınırları içerisinde, Bozlağan Mahallesi merkezinde, Bozlağan Camisi'nin önünde yer almaktadır.

Yapım Tarihi: Çeşmenin üzerinde yer alan kitabeye göre H.1325/M.1907-08 tarihinde yaptırılmıştır.

Yaptıran: Bilinmiyor.

Kitabesi: Çeşmenin kemer alınlığında inşa tarihinin yer aldığı kitabe bulunmaktadır. Kitabe 0.20x0.08 m ölçülerinde olup taş üzerine zemin oyma tekniğinde yazılmıştır. Kitabe tek satır halindedir.

Kitabe metni şu şekildedir:

Metin:

سن ١٣٢٥

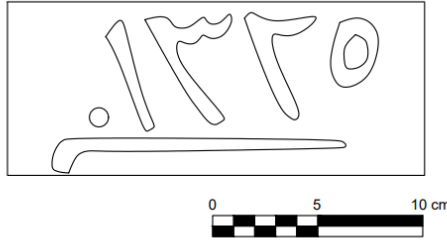
Okunuşu:

Sene 1325

Bu kitabeden çeşmenin H. 1325/ M. 1907-08 tarihinde inşa edildiği anlaşılmaktadır.

Fotoğraf 6: Bozlağan Mahallesi Çeşmesi I, İnşa Kitabesi

Çizim 6: Bozlağan Mahallesi Çeşmesi I, Kitabe Çizimi

Bugünkü Durumu: Mülkiyeti belediyeye ait olan çeşme günümüzde kullanılmaktadır.

Günümüze gelene kadar birçok kez onarım gören çeşme, arkasında yer alan cami duvarına bağımlı vaziyettedir.

Düzgün kesme taş malzemeden inşa edilmiş olan çeşmede yer yer kırılma, dökülme ve basit onarım izleri görülmektedir. Çeşmenin üst kısmına daha sonradan ahşap üzerine kiremitlerle çatı yapılmıştır. Yapının önünde yalak kısmı yapılan yol çalışmaları ile birlikte kot al-

tında kalmıştır.

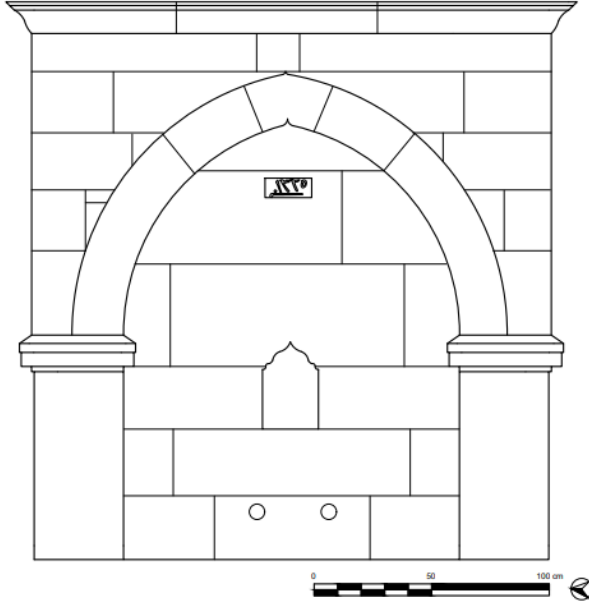
Genel Tanım: Düzgün kesme taş malzemedен inşa edilmiş, enine dikdörtgen planlı, bağımsız, tek cepheli ve haznesiz bir çeşmedir.

Ayrıntılı Tanım: İsmi arkasında yer alan camiden alan çeşme yatay dikdörtgen kütle üzerine inşa edilmiştir.

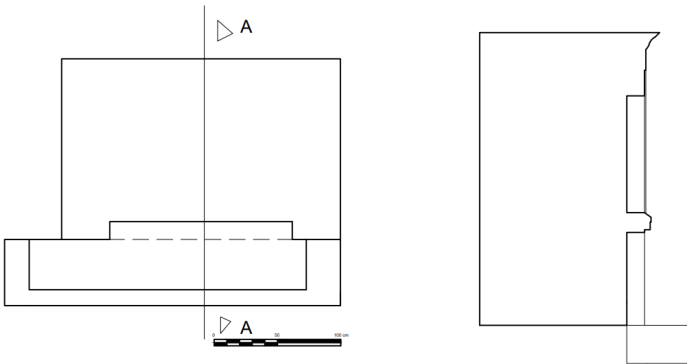
Kuzey-güney doğrultusunda uzanan çeşmenin yüksekliği 2.30 m, genişliği ise 2.20 m'dir. Çeşmenin ön cephesi düzgün kesme taş malzemedен, diğer cepheler ise kesme taş ve moloz taş malzemedен inşa edilmiştir.

Çeşmenin 0.14 m derinliğindeki teğet kemeri iki yandan profil başlıklı ayaklara oturmaktadır. Teğet kemerin hemen altında yapının kitabesi bulunmaktadır. Çeşmenin dilimli kemerli tas nişi 0.40x0.25x0.25 m ölçülerindedir. Yapının üzerinde iki adet lüle bulunmakta olup orijinal değildir.

Çeşmenin üzerinde dışa taşkın, profilli taş saçağı 2.32x0.18 m ölçülerindedir. Yapının önünde kot seviyesi altında 2.30x0.52 m ölçülerinde kısmen bozulmuş su yalağı bulunmaktadır.

Çizim 7: Bozlağan Mahallesi Çeşmesi I Genel Görünüm

Çizim 8: Bozlağan Mahallesi Çeşmesi I Plan ve Kesit Çizimi

2.3. Bozlağan Mahallesi Çeşmesi II

Çizim No: 9-11

Fotoğraf No: 7-8

İnceleme Tarihi: 16.05.2024

Fotoğraf 7: Bozlağan Mahallesi Çeşmesi II Genel Görünüm

Yeri: Çeşme, Akşehir İlçesi sınırları içerisinde, Bozlağan Mahallesi merkezinde önünde yer almaktadır.

Yapım Tarihi: Çeşmenin inşa tarihi bilinmemektedir. Üzerinde bulunan onarım kitabesine göre çeşme 17 Zilhicce 1325/21 Ocak 1908 tarihinde tamir ettirilmiştir.

Yaptıran: Bilinmiyor.

Kitabesi: Çeşmenin kemer alınlığında onarım tarihinin yer aldığı kitabe bulunmaktadır. Kitabe 0.51x0.28 m ölçülerinde olup mermer üzerine zemin oyma tekniğinde yazılmıştır. Kitabe enine silmelerle ayrılmış üç sıra halinde beş kartuştan oluşmaktadır.

Kitabe metni şu şekildedir:

Metin:

چشمه تعمیر ایچین خیر ایندید ولی هی مدد معمار عالم قیل نظر ویرانه یر
بو چشمه اوپله یر چشمه یر اوصول با صفا یر ایچن یر دخی ایچسون گور مسون اصلا .
بحمدہ تعالی و کبیر و صغیر اہالی اعانیله تعمیر اولدی سن ۱۷۱۳۲۵ زیلہیجج

Okunuşu:

*Çeşme tamir için hayr endid veli / Hey meded mimar-ı alem
kıl nazar virane yer*

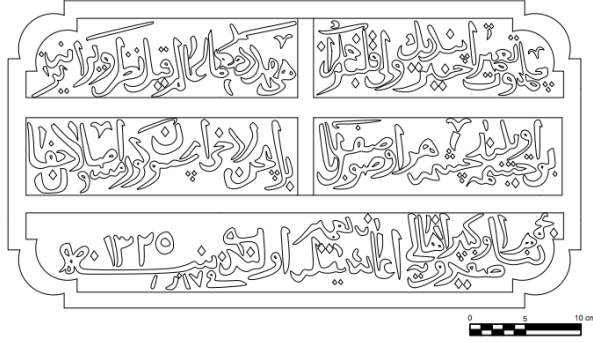
*Bu çeşme öyle bir çeşme her usul-i basafa / Bir içen bir dahi içsin
görmesin asla cefa*

*Bi hamdihi teala ve kebir u sagir ahali ianiyla tamir oldu / Sene
1325 17 Zilhicce*

Bu kitabeden çeşmenin H. 1325/ M. 1907-08 tarihinde inşa edildiği anlaşılmaktadır.

Fotoğraf 8: Bozlağan Mahallesi Çeşmesi II Kitabı

Çizim 9: Bozlağan Mahallesi Çeşmesi II, Kitabe Çizimi

Bugünkü Durumu: Mülkiyeti belediyeye ait olan çeşme günümüzde kullanılmaktadır.

Günümüze gelene kadar birçok kez onarım gören çeşmede yer yer kırılmalar izlenmektedir. Saçak bölümünün üzerine sağlamlaştırma amaçlı sonradan çimento harç kullanılarak sıva uygulanmıştır. Yapı yüzeyinde taş aralarında kalın sıva uygulamaları görülmektedir. Yapının önünde yer alan yalağa daha sonradan 4.50x0.74x0.28 m ölçülerinde betonarme yalak ilave edilmiştir.

Genel Tanım: Düzgün kesme taş malzemeden inşa edilmiş, enine dikdörtgen planlı, bağımsız, tek cepheli ve haznesiz bir çeşmedir.

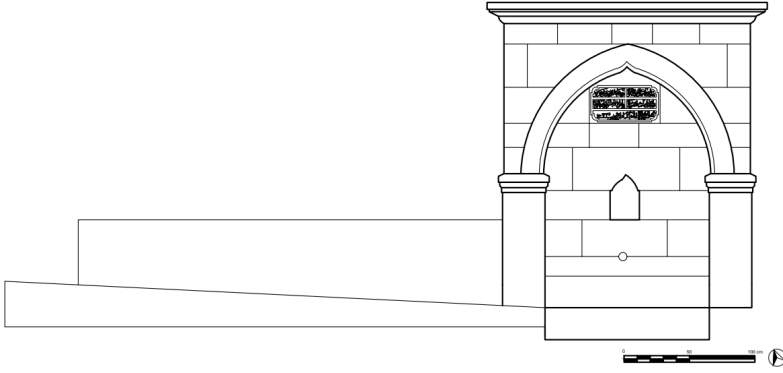
Ayrıntılı Tanım: İsmi merkezinde bulunduğu mahalleden alan çeşme yatay dikdörtgen kütle üzerine inşa edilmiştir.

Doğu-batı doğrultusunda uzanan çeşmenin yüksekliği 2.17 m, genişliği ise 1.90 m'dir. Çeşmenin tüm cepheleri düzgün kesme taş malzemeden inşa edilmiştir.

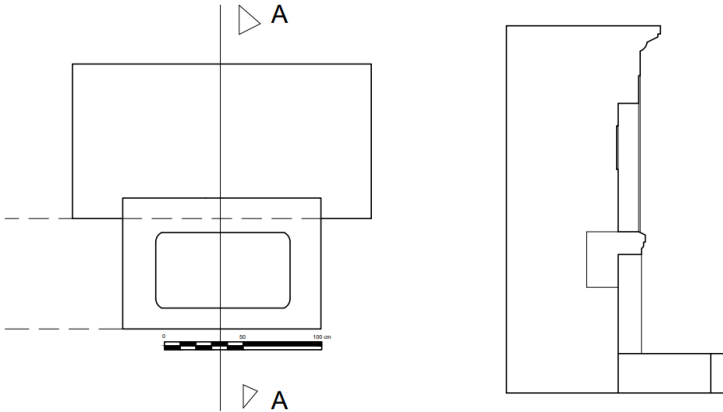
Çeşmenin teğet kemeri 0.13 m derinliğinde cepheden içeri alınmıştır. Kemer iki yandan profil başlıklı ayaklara oturmaktadır. Teğet kemerin hemen altında yapının kitabesi bulunmaktadır. Çeşmenin dilimli kemerli tas nişi 0.39x0.25x0.20 m ölçülerindedir. Yapının tek gözlü lüle deliğinde demirden lüle bulunmaktadır.

Çeşmenin üzerinde dışa taşkın, profilli taş saçağı 2.28x0.20 m ölçülerindedir. Yapının önünde kot seviyesi hizasında 1.30x0.78 m ölçülerinde kısmen bozulmuş yalak bulunmaktadır. Çeşmenin tüm cepheleri süslemesiz, sade bir görünüme sahiptir.

Çizim 10: Bozlağan Mahallesi Çeşmesi II Genel Görünüm

Çizim 11: Bozlağan Mahallesi Çeşmesi II Plan ve Kesit Çizimi

2.4. Çamlı Mahallesi Çeşmesi I

Çizim No: 12-13

Fotoğraf No: 9

İnceleme Tarihi: 16.05.2024

Fotoğraf 9: Çamlı Mahallesi Çeşmesi I Genel Görünüm

Yeri: Çeşme, Akşehir İlçesi sınırları içerisinde, Çamlı Mahallesi merkezinde yer almaktadır.

Yapım Tarihi: Bilinmiyor³.

Yaptıran: Bilinmiyor.

Kitabesi: Bulunmamaktadır.

Bugünkü Durumu: Mülkiyeti belediyeye ait olan çeşme günümüzde kullanılmamaktadır.

Oldukça harap halde olan çeşmede yer yer kırılma, dökülme ve

³ Çeşmenin yapım tarihi ile ilgili herhangi bir bilgi bulunmamaktadır. Ancak tarihi yapı plan, cephe ve mimari bütünlük göz önüne alındığında Konya Beyşehir'deki Karahisar Hacı Abdullah Çeşmesi (19. Yüzyıl) (Mutlu, 2014, s. 133), Çorum Şerbetli Pınarı Çeşmesi (Okumuş, 2017, s. 65), Ürgüp Cemil Köyü Mustafa Ağa Çeşmesi (1812) (Sevim, 2015, s. 102) ile büyük oranda benzerlik göstermektedir. Akşehir'de inşa edilen diğer çeşmelerle de kıyaslanarak yapının 19. yüzyıl sonlarında inşa edildiği düşünülmektedir.

basit onarım izleri görülmektedir. Saçak bölümünün üzerine sağlamlaştırma amaçlı sonradan çimento harç kullanılarak sıva uygulanmıştır. Yapı yüzeyinde taş aralarında kalın sıva uygulamaları görülmektedir. Yapının önünde yalak kısmı yapılan yol çalışmaları ile birlikte kot altında kalmıştır.

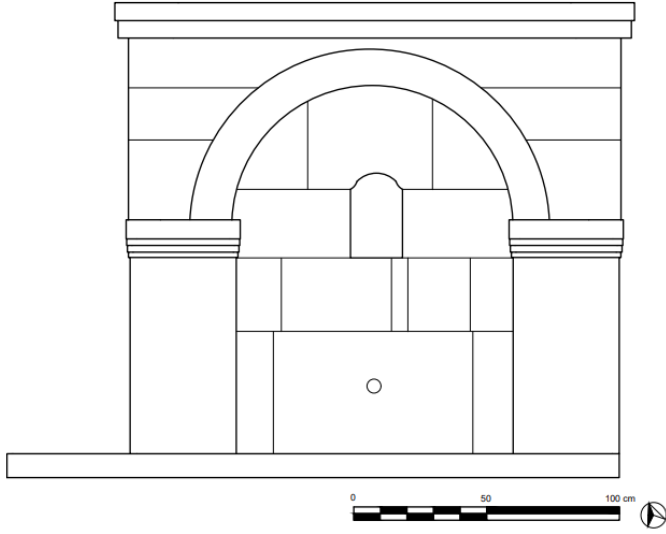
Genel Tanım: Düzgün kesme taş malzemeden inşa edilmiş, enine dikdörtgen planlı, bağımsız, tek cepheli ve haznesiz bir çeşmedir.

Ayrıntılı Tanım: İsmi içinde bulunduğu mahalleden alan çeşme yatay dikdörtgen kütle üzerine inşa edilmiştir.

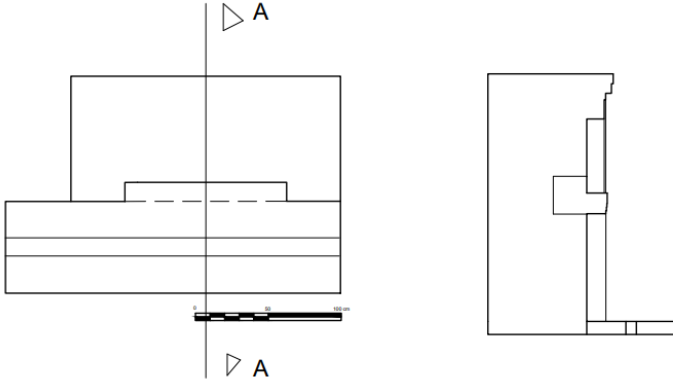
Doğu-batı doğrultusunda uzanan çeşmenin yüksekliği 1.74 m, genişliği ise 1.85 m’dir. Çeşmenin ön cephesi düzgün kesme taş malzemeden, diğer cepheler ise moloz taş malzemeden inşa edilmiştir.

Çeşmenin yarım daire kemeri 0.10 m derinliğinde cepheden içeri alınmıştır. Kemer iki yandan profil başlıklı ayaklara oturmaktadır. Çeşme alınlığı içinde yarım daire kemerli tas nişi 0.35x0.20x0.23 m ölçülerindedir. Tek lüle deliği bulunan çeşmede günümüzde su akmamaktadır.

Çeşmenin üzerinde dışa taşkın, taş saçağı 1.90x0.07 m ölçülerindedir. Yapının önünde kot seviyesi altında 2.05x0.63 m ölçülerinde uzun dikdörtgen beton yalağın asıl yalak olmadığı kullanılan malzeme ve çeşme ile bütünlük göstermemesinden anlaşılmaktadır. Çeşmenin tüm cepheleri oldukça sade ve yalın tutulmuştur.

Çizim 12: Çamlı Mahallesi Çeşmesi I Genel Görünüm

Çizim 13: Çamlı Mahallesi Çeşmesi I Plan ve Kesit Çizimi

2.5. Çamlı Mahallesi Çeşmesi II

Çizim No: 14-15

Fotoğraf No: 10-11

İnceleme Tarihi: 16.05.2024

Fotoğraf 10: Çamlı Mahallesi Çeşmesi II Genel Görünüm

Yeri: Çeşme, Akşehir İlçesi sınırları içerisinde, Çamlı Mahallesi merkezinde yer almaktadır.

Yapım Tarihi: Bilinmiyor⁴.

Yaptıran: Bilinmiyor.

Kitabesi: Çeşmenin saçak bölümünün üzerinde taş malzeme üzerine zemin oyma tekniğinde işlenmiş 0.24x0.15 m ölçülerinde kitabe yer almaktadır. Kitabe yüzeyinde harfler sonradan siyah boya ile boyanmıştır. Kitabe üzerinde inşa tarihi bulunmamakla birlikte sadece

⁴ Çeşmenin yapım tarihi ile ilgili herhangi bir bilgi bulunmamaktadır. Ancak tarihi yapı plan, cephe ve mimari bütünlük göz önüne alındığında Edirne Hadım Ağa Çeşmesi (1867) (Karademir, 2020, s. 187), Afyon Ak Mescit Cami Çeşmesi (Karasu, 2006, s. 103), Çankırı Dodurga Köyü Çeşmesi II (19. Yüzyıl Sonları) (Demirtaş, 2022, s. 187), Malatya Oluk Pınar Çeşmesi (20. yüzyıl başı) (Derici, 2017, s. 283) ile büyük oranda benzerlik göstermektedir. Akşehir’de inşa edilen diğer çeşmelerle de kıyaslanarak yapının 19. yüzyıl sonlarında inşa edildiği düşünülmektedir.

“ما شاء الله” “Maşallah” yazılıdır.

Fotoğraf 11: Çamlı Mahallesi Çeşmesi II Kitabesi

Bugünkü Durumu: Mülkiyeti belediyeye ait olan çeşme günümüzde kullanılmamaktadır.

Oldukça harap halde olan çeşmede yer yer kırılma, dökülme ve basit onarım izleri görülmektedir. Son dönemde yapının yüzeyine uygulanan siyah sprey boyalar ile taş araları belirginleştirilmiştir.

Genel Tanım: Moloz taş malzemedен inşa edilmiş, enine dikdörtgen planlı, bağımsız, tek cepheli ve haznesiz bir çeşmedir.

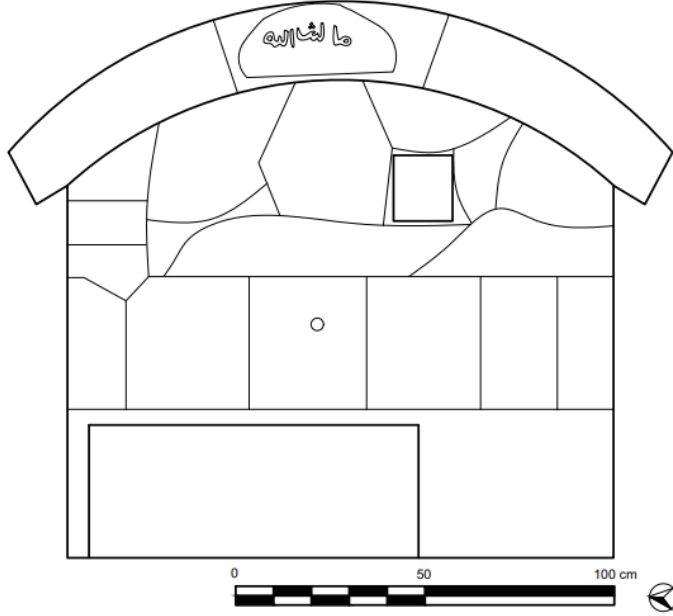
Ayrıntılı Tanım: İsmi içinde bulunduğu mahalleden alan çeşme yatay dikdörtgen kütle üzerine inşa edilmiştir.

Kuzey-güney doğrultusunda uzanan çeşmenin yüksekliği 1.20 m, genişliği ise 1.45 m’dir. Çeşmenin tüm cepheleri moloz taş malzemedен inşa edilmiştir.

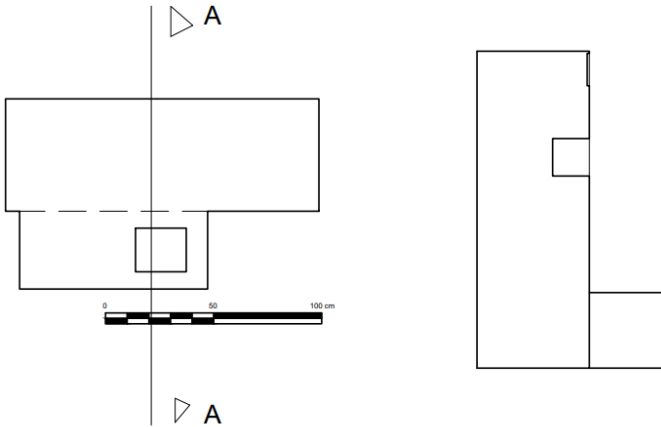
Kemersiz düz bir yüzeye sahip olan çeşme yüzeyinde kare formulu 0.17x0.17x0.15 m ölçülerinde tas nişi bulunmaktadır. Tek lüle deliği bulunan çeşmede günümüzde su akmamaktadır. Eserin tüm cepheleri oldukça yalın ve sadedir.

Çeşmenin üzerinde dışa taşkın, yarım daire kemer formu taş saçağı 1.65x0.16 m ölçülerindedir. Yapının önünde 0.87x0.36 m ölçülerinde dikdörtgen formu yalak bulunmaktadır.

Çizim 14: Çamlı Mahallesi Çeşmesi II Genel Görünüm

Çizim 15: Çamlı Mahallesi Çeşmesi II Plan ve Kesit Çizimi

2.6. Çamlı Mahallesi Çeşmesi III

Çizim No: 16-18

Fotoğraf No: 12-13

İnceleme Tarihi: 16.05.2024

Fotoğraf 12: Çamlı Mahallesi Çeşmesi III Genel Görünüm

Yeri: Çeşme, Akşehir İlçesi sınırları içerisinde, Çamlı Mahallesi merkezinde yer almaktadır.

Yapım Tarihi: Bilinmiyor⁵.

Yaptıran: Bilinmiyor.

Kitabesi: Bulunmamaktadır.

Bugünkü Durumu: Mülkiyeti belediyeye ait olan çeşme günümüzde kullanılmamaktadır.

⁵ Çeşmenin yapım tarihi ile ilgili herhangi bir bilgi bulunmamaktadır. Ancak tarihi yapı plan, cephe ve mimari bütünlük göz önüne alındığında Ankara Hapishane (1885), Ahi Zafer (1826) (İşçen, 2019, s. 32), Nevşehir Cici Baba (18. Yüzyıl) (Sevim, 2015, s. 124), ile büyük oranda benzerlik göstermektedir. Akşehir’de inşa edilen diğer çeşmelerle de kıyaslanarak yapının 19. yüzyıl sonlarında inşa edildiği düşünülmektedir.

Oldukça harap halde olan çeşmede yer yer kırılmalar ve dökülmeler görülmektedir. Taş aralarında çimento harç ile yapılmış basit sıvalar izlenmektedir. Çeşmenin önündeki yalağın yanına daha sonradan betonarme yalak eklenmiştir.

Genel Tanım: Kesme taş, moloz taş ve devşirme malzemeden inşa edilmiş, enine dikdörtgen planlı, bağımsız, tek cepheli ve haznesiz bir çeşmedir.

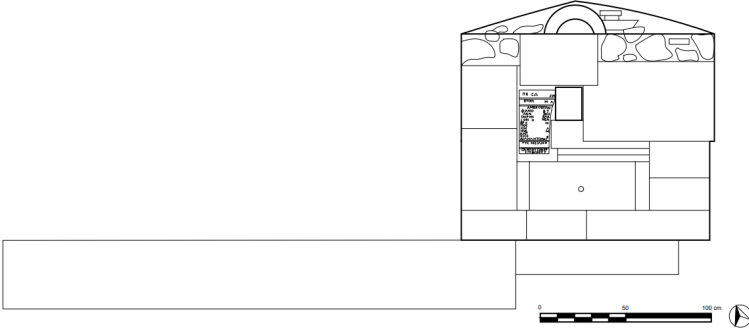
Ayrıntılı Tanım: İsmi içinde bulunduğu mahalleden alan çeşme yatay dikdörtgen kütle üzerine inşa edilmiştir.

Doğu-batı doğrultusunda uzanan çeşmenin yüksekliği 1.70 m, genişliği ise 1.50 m'dir. Çeşmenin ön cephesi kesme taş, moloz taş ve devşirme malzeme, diğer cepheler ise kesme taş ve moloz taş malzemeden inşa edilmiştir.

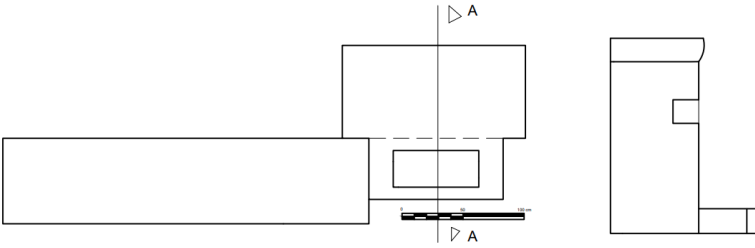
Kemersiz düz bir yüzeye sahip olan çeşmenin güney cephesi devşirme malzeme kullanımı ile öne çıkmaktadır. Yapının saçak seviyesinde yarım daire formu bir devşirme malzeme ile devşirme kitabe parçası bulunmaktadır. Grekçe kitabe 0.51x0.28 m ölçülerinde olup zamanla aşınmış olmasından dolayı metnin çoğunluğu okunamamaktadır. Yazıtın en üzerinde bulunan “ΤΩΝ ΙΙΕΠΙ ΕΩΝ” ifadesi “sonsuzluk” anlamına işaret etmektedir.

Çeşmenin yüzeyinde dikdörtgen formu 0.30x0.24x0.30 m ölçülerinde tas nişi bulunmaktadır. Tek lüle deliği bulunan çeşmede günümüzde su akmamaktadır. Eserin diğer cepheleri oldukça yalın ve sadedir.

Çeşmede saçak bulunmamaktadır. Üst kısmı moloz taşlar ve çimento harç ile üçgen formudur. Yapının önünde 0.110x0.60 m ölçülerinde dikdörtgen formu yalak bulunmaktadır. Bu yalağa daha sonra beton malzemeden 3.15x0.80 m ölçülerinde yalak ilave edilmiştir.

Çizim 16: Çamlı Mahallesi Çeşmesi III Genel Görünüm

Çizim 17: Çamlı Mahallesi Çeşmesi III Plan ve Kesit Çizimi

Fotoğraf 13: Çeşme Yüzeyindeki Devşirme Kitabe

Çizim 18: Çamlı Mahallesi Çeşmesi III Devşirme Kitabe

2.7. Küçük Ayasofya Mescidi Çeşmesi

Çizim No: 19-21

Fotoğraf No: 14-15

İnceleme Tarihi: 20.11.2023

Fotoğraf 14: Küçük Ayasofya Mescidi Çeşmesi Genel Görünüm

Yeri: Çeşme, Akşehir İlçesi sınırları içerisinde, Eski Kale Mahallesi, Orta Hamam Sokağı üzerinde 1235 tarihinde yaptırılmış Küçük Ayasofya Mescidi'nin kuzey batı cephesine bitişik vaziyettedir⁶.

Yapım Tarihi: Çeşmenin üzerinde yer alan kitabeye göre H.1210/M.1795-1796 tarihinde yaptırılmıştır.

Yaptıran: Çeşme kitabesine göre Monla Kadın tarafından yaptırılmıştır.

Kitabesi: Çeşmenin ayna taşının üzerinde inşa tarihinin yazdığı

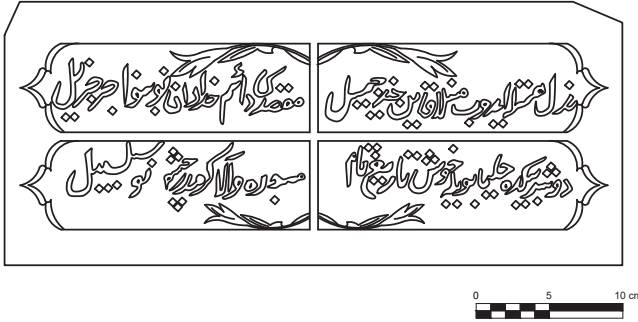
⁶ Küçük Ayasofya Mescidi, Ömer oğlu Şemseddin Hasan tarafından 633/1235-36 tarihlerinde inşa ettirilmiştir. Yapı kare planlı ve tek kubbeli kübik bir harimden meydana gelmektedir. Ayrıntılı bilgi için Bkz. Demiralp, 1990, s. 43.

mermer kitabe bulunmaktadır. 0.64x0.25 m ölçüsündeki kitabe iki satır ve dört kartuş halinde Celî talik hatla yazılmıştır.

Fotoğraf 15: Küçük Ayasofya Mescidi Çeşmesi Kitabesi

Çizim 19: Küçük Ayasofya Mescidi Çeşmesi Kitabesi

Kitabe metni şu şekildedir:

Metin:

بذل همتله ايدوب منلا قادين خير جميل
مقصدى دائم خادان نوبنو اجر جزيل
دوشبور بيكده حلیمه بويله خوش تاريخ تام
مسجده والا كرمدر چشمه نو سلسبيل

۱۲۱۰

Okunuşu:

Bezl-i himmetle idüp monla kadın hayr-ı cemil

Maksadı dâim Hudâdan nev be nev ecr-i cezîl

Düşüyor binde Halîmâ böyle hoş tarih-i tam

Mescide vâlâ keremdir çeşme-i nev selsebil

1210

Halim isminde bir şairin yazdığı bu kitabeden çeşmenin H.1210/M.1795-1796 tarihinde Monla Kadın tarafından inşa ettirildiği anlaşılmaktadır. Kitabenin son mısrasında tarih düşürme sanatı yapılmıştır. Son mısranın harfleri ebced hesabıyla toplanırsa 1210 tarihi bulunmaktadır.

Bugünkü Durumu: Mülkiyeti belediyeye ait olan çeşme günümüzde kullanılmaktadır.

Günümüze gelene kadar birçok kez onarım gören çeşme, doğusunda yer alan caminin duvarına bağımlı vaziyettedir.

Moloz taş ve devşirme malzemeden inşa edilmiş olan çeşmede basit onarım izleri görülmektedir. Çeşmenin yalağının bulunduğu kısım ise orijinal olmayıp, betonarme malzemeden yeniden yaptırılmıştır. Onarım ve çevre düzenleme çalışmaları neticesinde kot seviyesinin üzerine çıkarılmıştır.

Genel Tanım: Moloz taş ve devşirme malzemeden inşa edilmiş, enine dikdörtgen planlı, bağımlı, tek cepheli ve haznesiz bir çeşmedir.

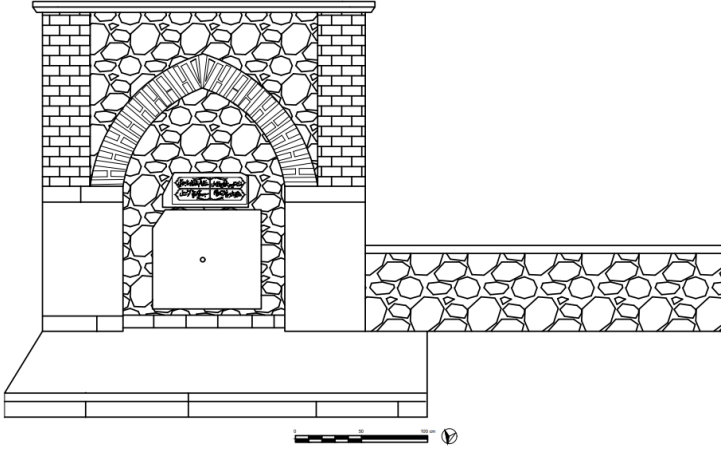
Ayrıntılı Tanım: İsmi bağımlı olduğu camiden alan çeşme yatay dikdörtgen kütle üzerine inşa edilmiştir.

Doğu-batı doğrultusunda uzanan çeşmenin yüksekliği 2.40 m, genişliği ise 2.35 m'dir. Çeşmenin ön cephesi moloz taş ve devşirme malzemeden, diğer cepheler ise moloz taş malzemeden inşa edilmiştir.

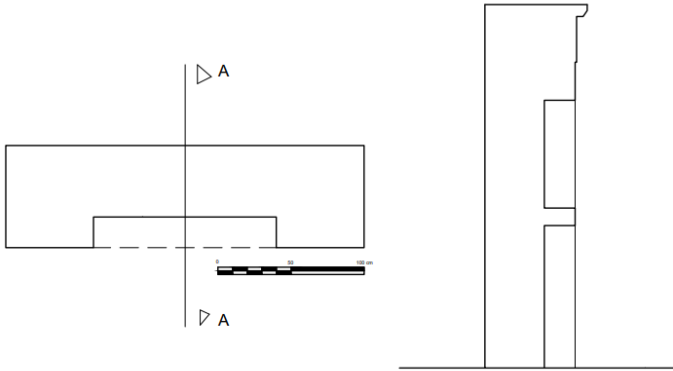

Çeşmenin 0.10 m derinlikteki teğet kemeri iki yandan profil başlıklı ayaklara oturmaktadır. Kesme taş örgülü teğet kemer iki yandan profil başlıklı ayaklara oturmaktadır. 0.75x0.73 m ölçülerindeki kare formulu ayna taşı devşirme malzemedendir. Ayna taşının hemen üzerinde çeşmenin mermer kitabesi bulunmaktadır. Lüle deliği ayna taşının merkezinde yer almaktadır.

Çeşmenin üzerinde dışa taşkın, profilli taş saçağı 2.58x0.10 m ölçülerindedir. Yapının önünde kot seviyesi üzerindeki yalak orijinal olmayıp daha sonradan betonarme malzemeden yenilenmiştir.

Çizim 20: Küçük Ayasofya Mescidi Çeşmesi Cephe Çizimi

Çizim 21: Küçük Ayasofya Mescidi Çeşmesi Plan ve Kesit Çizimi

2.8. Nadir (Atakent) Mahallesi Çatal Çeşme

Çizim No: 22-24

Fotoğraf No: 16-17

İnceleme Tarihi: 20.11.2023

Fotoğraf 16: Nadir Mahallesi, Çatal Çeşme Genel Görünüm

Yeri: Çeşme, Akşehir İlçesi sınırları içerisinde, Akşehir-Afyon yolu üzerindeki Nadir (Atakent) Mahallesi, Yeni Cami'nin karşısında yer alan 8/1 No'lu evin duvarında yer almaktadır.

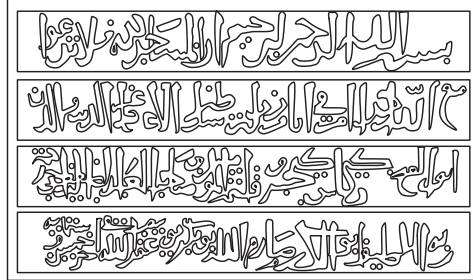
Yapım Tarihi: Çeşmenin üzerinde yer alan kitabenin bir mescide ait olmasından dolayı, çeşmenin kitabedeki tarihten daha sonra 15. Yüzyıl sonları ile 16. Yüzyıl başlarında inşa edildiği düşünülmektedir (Demiralp, 1990, s. 107; Çavdar, 2004, s. 16).

Yaptıran: Bilinmiyor.

Kitabesi: Çeşmenin ayna taşı üzerinde 0.84x0.55 m ölçülerinde enine diködrten bir kitabe yer almaktadır. Mermer üzerine zemin oyma tekniğiyle Arapça ve Celî sülûs hatla yazılmıştır. Kitabenin çeşmeye ait olmadığı 1253-51 tarihinde inşa edilmiş olan bir mescide ait olduğu anlaşılmaktadır. Kitabe enine silmelerle ayrılmış dört satır halindedir.

Fotoğraf 17: Çeşme Üzerinde Bulunan Kitabe

Çizim 22: Nadir Mahallesi, Çatal Çeşme Kitabesi

Kitabe metni şu şekildedir:

Metin:

بسم الله الرحمن الرحيم ان المساجد لله فلا تدعوا
مع الله احدا امر في ايام دولة السلطان الاعظم عز الدنيا و الدين
ابو الفتح كيكافوس بن كيخسرو قسيم امير المؤمنين و صاحبه العبد الضعيف الراجي رحمة
ربه اللطيف ابو الكرم صارم الله ابوبكر بن يوسف غفر الله في احد خمسين و ستمائة.

Okunuşu:

1- Bismillahirrahmanirrahim inne'l-mesâcide lillâhi felâ ted'û

2- mea'llâhi ehaden emera fî eyyâmi devleti's-sultânî'l-a'zami
İzzü'd-dünyâ ve'd-dîn

3- Ebu'l-feth Keykâvus bin Keyhusrev kasîmu emîri'l-mu'minîne
ve sâhibuhû el-abdu'z-zaîfu er-râcî rahmete

4- rabbihi'l-latîf ebu'l-kerem sârame'llâhu Ebubekr bin Yûsuf
gafera'llâhu fî ehade hamsîne ve sittemiye.

Anlamı:

Rahman ve rahim olan Allah'ın adıyla. Mescidler Allah'ındır. Öğleyse orada başkasına dua etmeyin. Bu mescidin yapılmasını Mü'minlerin emiri olan Halifenin ortağı ve arkadaşı, din ve dünyanın izzeti, fatih, Keyhüsrev oğlu büyük sultan Keykavus'un hükümdarlığı zamanında latif olan Allah'ın rahmetini uman zayıf kulu, ikram sahibi Rabbin şeci kulu Ebubekir bin Yusuf-Allah onu bağışlasın- 651 yılında emretti.

Bu kitabenin, Ebubekir bin Yusuf tarafından H.651/M.1253-1254 tarihinde inşa edilen bir mescide ait olduğu anlaşılmaktadır. Kesin olmamakla birlikte bu kitabe, Hürrem Hatun veya Hasan Bey Mescidi'ne ait olmalıdır (Demiralp, 1990, s. 107).

Bugünkü Durumu: Mülkiyeti belediyeye ait olan çeşme günümüzde kullanılmamaktadır.

Çeşme adını aldığı mahallenin merkezinde yer almaktadır. Günümüzde "Ay Çeşmesi" ismi ile de bilinmektedir (Demiralp, 1990, s. 106).

Günümüze gelene kadar birçok kez onarım gören çeşme, yanındaki evin duvarına bağımlı vaziyettedir. Önünden geçen yolun zamanla yükselmesi sonucu yalağı ve musluk kısmı yol seviyesinde kalmıştır. Bugün büyük bir bölümü sıvalı olduğu için inşa malzemesi ve tekniği

hakkında net bir bilgi verilememektedir.

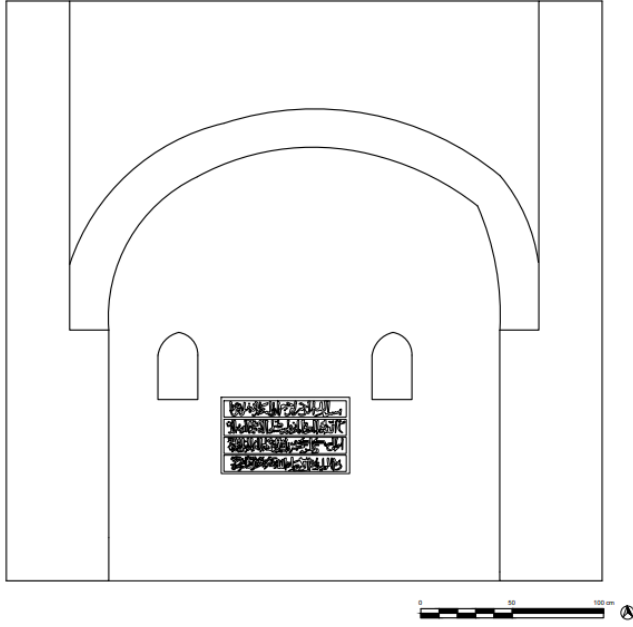
Genel Tanım: Moloz taş malzemeden inşa edilmiş, enine dik-dörtgen planlı, bağımsız, tek cepheli ve haznesiz bir çeşmedir.

Ayrıntılı Tanım: İsmi bulunduğu mahalleden alan çeşme yatay dikdörtgen kütle üzerine inşa edilmiştir.

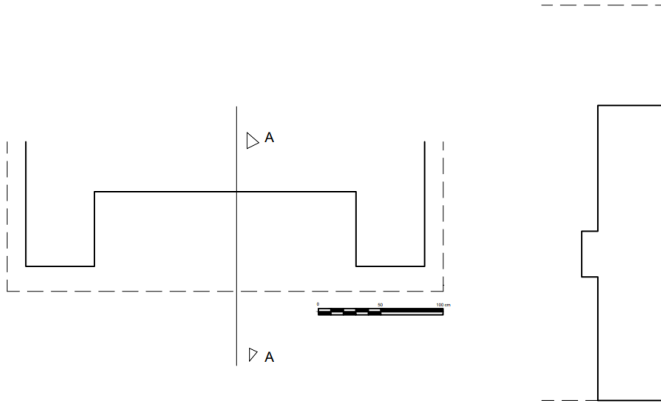
Doğu-batı doğrultusunda uzanan çeşmenin yüksekliği 2.60 m, genişliği ise 2.90 m'dir. Çeşme moloz taş malzemeden inşa edilmiş olup üzeri tamamen sıva ile kaplıdır.

Çeşmenin basık kemeri iki yandan başlıksız ayaklara oturmaktadır. Kemer derin bir niş şeklindedir. Çeşmede ayna taşı bulunmamaktadır. İki adet lüle deliği bulunan çeşmede bunların üzerinde kitabe yer almaktadır. Kitabenin üzerinde birbirlerine simetrik 0.53x0.32x0.20 m ölçülerinde iki adet sivri kemerli taşlık nişi yer alır.

Saçak bulunmayan çeşmenin önünde kot seviyesi hizasındaki yalak 2.15x0.10 m ölçülerinde olup betonarme malzemeden daha sonradan yapılmıştır.

Çizim 23: Nadir Mahallesi, Çatal Çeşme Cephe Çizimi

Çizim 24: Nadir Mahallesi, Çatal Çeşme Plan ve Kesit Çizimi

2.9. Rüştü Bey Konağı Çeşmesi I

Çizim No: 25-27

Fotoğraf No: 18

İnceleme Tarihi: 20.11.2023

Fotoğraf 18: Rüştü Bey Konağı Çeşmesi I Genel Görünüm

Yeri: Akşehir İlçesi sınırları içerisinde, Akşehir Nasreddin Hoca Arkeoloji ve Etnografya Müzesi'nin (Rüştü Bey Konağı-İkiz Ev) doğu kısmındaki evin bahçeye bakan duvarında yer almaktadır.

Yapım Tarihi: Çeşmenin üzerinde kitabe bulunmamakla birlikte, bağlı olduğu Rüştü Bey Konağı'nın⁷ 1892-1904 yıllarında inşa

⁷ Rüştü Bey Konağı ikiz olarak inşa edilmiş bir sivil mimari örneğidir. Yapının hem plan hem de cephe düzenlemesi simetrik olarak yapılmıştır. Yapı hakkında ayrıntılı bilgi için Bkz. Karpuz, 2009, s. 1311-12.

ettirilmesinden dolayı, çeşmenin de bu tarihlerde inşa edilmiş olduğu düşünülmektedir.

Yaptıran: Bilinmiyor.

Kitabesi: Bulunmamaktadır.

Bugünkü Durumu: Çeşme günümüzde Nasreddin Hoca Arkeoloji ve Etnografya Müzesi olarak kullanılan Rüştü Bey Konağı'nın bahçeye bakan duvarlarında yer almaktadır.

Günümüze gelene kadar birkaç kez onarım gören çeşme günümüzde kullanılmaya devam etmektedir. Mermer malzemeden yapılmış olan çeşmenin üzerinde yer yer kırılma ve çatlamlar izlenmektedir.

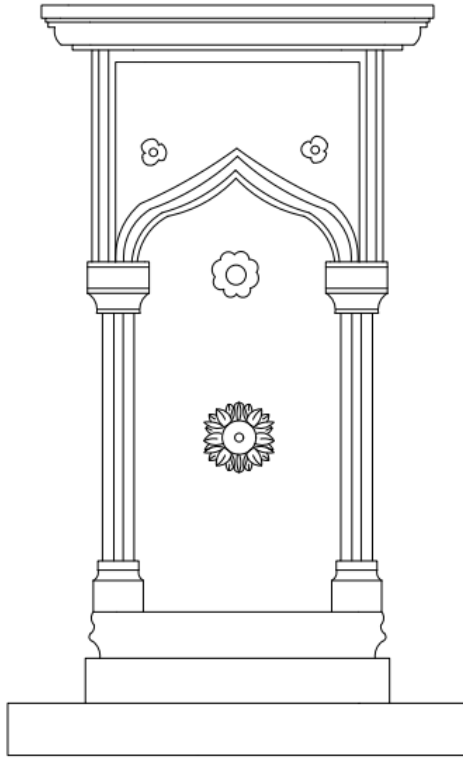
Genel Tanım: Mermer malzemeden inşa edilmiş, enine dikdörtgen planlı, bağımlı, tek cepheli ve haznesiz bir çeşmedir.

Ayrıntılı Tanım: Çeşme yatay dikdörtgen kütle üzerine inşa edilmiştir.

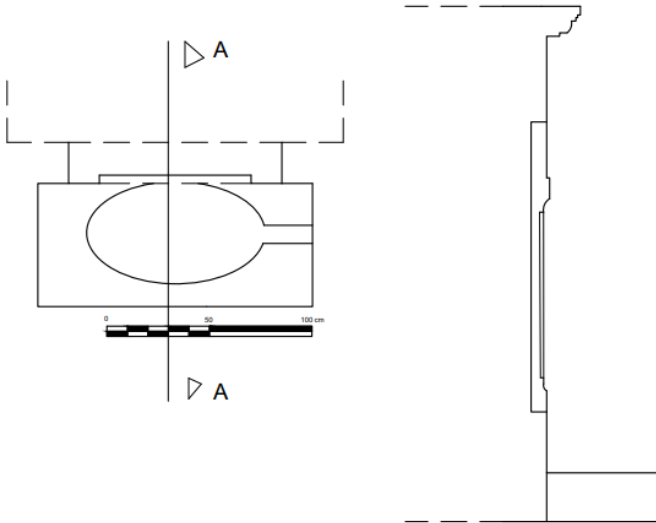
Kuzey-güney doğrultusunda uzanan çeşmenin yüksekliği 1.84 m, genişliği ise 0.91 m'dir. Çeşme tamamen mermer malzemeden inşa edilmiştir.

Çeşmenin yüzeysel sivri kaş kemeri iki yandan kaideli ve başlıklı ayaklara oturmaktadır. Kemer nişi 0.08 m derinliğinde cepheden içeri alınmıştır. Ayakların üzeri iç bükey formlu tek yivlidir. Çeşmenin alınlığında birbirine simetrik iki adet üç yapraklı gülbezek motifi bulunmaktadır. Tek lüleli çeşmede lülenin etrafında yaprak demeti şeklinde madalyon yer almaktadır. Bunun üzerinde sekiz yapraklı gülbezek bulunmaktadır. Çeşmenin kitabesi ve taslık nişi bulunmamaktadır.

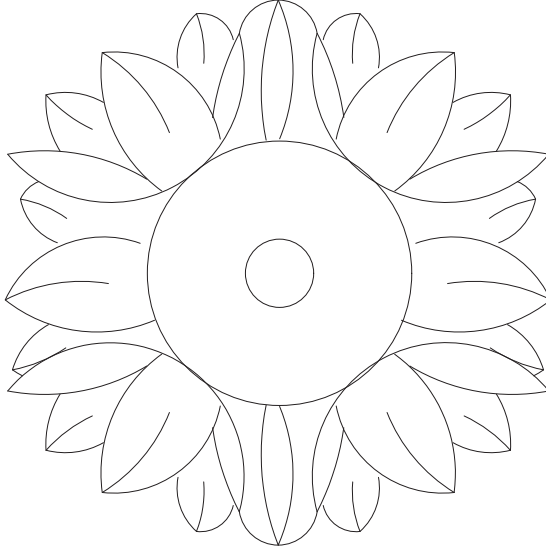
Çeşmenin profilli mermer saçağı 1.05x0.11 m ölçülerinde olup dışa taşkındır. Yapının önünde bulunan yalağı 1.20x0.50 m ölçülerinde olup bazı bölümlerinde bozulmalar izlenmektedir.

Çizim 25: Rüştü Bey Konağı Çeşmesi I Cephe Çizimi

Çizim 26: Rüştü Bey Konağı Çeşmesi I Plan ve Kesit Çizimi

Çizim 27: Rüştü Bey Konağı Çeşmesi I Lüle Etrafında Bulunan Süsleme

2.10. Rüştü Bey Konağı Çeşmesi II

Çizim No: 28-31

Fotoğraf No: 19-20

İnceleme Tarihi: 20.11.2023

Fotoğraf 19: Rüştü Bey Konağı Çeşmesi II Genel Görünüm

Yeri: Akşehir İlçesi sınırları içerisinde, Akşehir Nasreddin Hoca Arkeoloji ve Etnografya Müzesi'nin (Rüştü Bey Konağı-İkiz Ev) batı kısmındaki evin bahçeye bakan duvarında yer almaktadır.

Yapım Tarihi: Çeşmenin üzerinde kitabe bulunmamakla birlikte, bağımlı olduğu Rüştü Bey Konağı'nın⁸ 1892-1904 yılında inşa ettirilmesinden dolayı, çeşmenin de bu tarihlerde inşa edilmiş olduğu düşünülmektedir.

Yaptıran: Bilinmiyor.

⁸ Rüştü Bey Konağı hakkında ayrıntılı bilgi için Bkz. Karpuz, 2009, s. 1311-12.

Kitabesi: Bulunmamaktadır.

Bugünkü Durumu: Çeşme günümüzde Nasreddin Hoca Arkeoloji ve Etnografya Müzesi olarak kullanılan Rüştü Bey Konağı'nın bahçeye bakan duvarlarında yer almaktadır.

Günümüze gelene kadar birkaç kez onarım gören çeşme günümüzde kullanılmaya devam etmektedir. Mermer malzemeden yapılmış olan çeşmenin üzerinde yer yer kırılma ve çatlamlar izlenmektedir.

Genel Tanım: Mermer malzemeden inşa edilmiş, enine dikdörtgen planlı, bağımlı, tek cephe ve haznesiz bir çeşmedir.

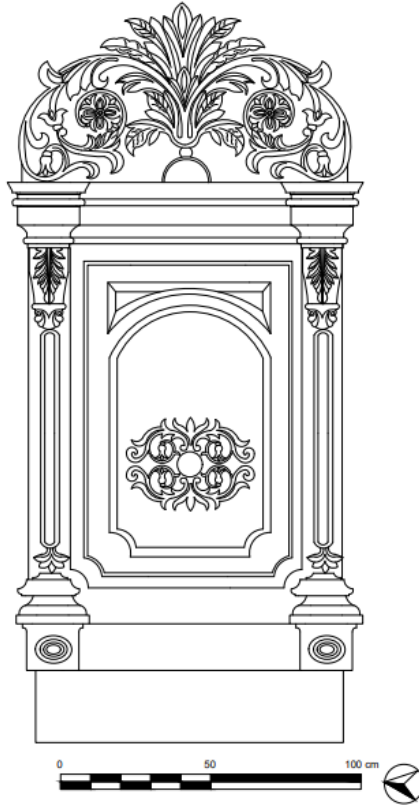
Ayrıntılı Tanım: Çeşme yatay dikdörtgen kütle üzerine inşa edilmiştir.

Kuzey-güney doğrultusunda uzanan çeşmenin yüksekliği 1.95 m, genişliği ise 1.04 m'dir. Çeşme tamamen mermer malzemeden inşa edilmiştir.

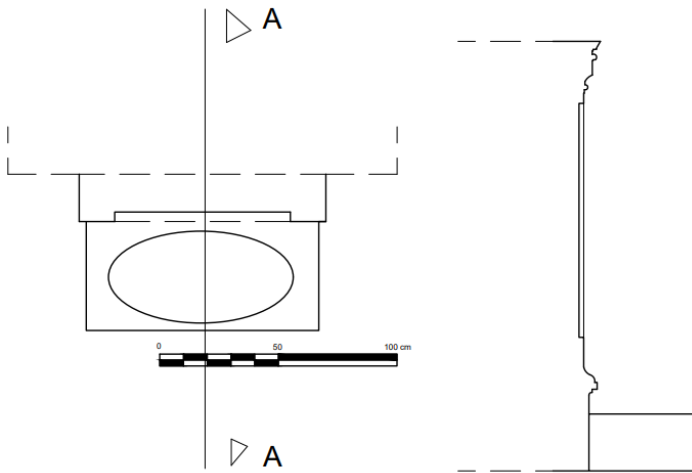
Kemersiz düz bir yüzeye sahip olan çeşme yüzeyi iki yandan birer plaster ile sınırlandırılmıştır. Plasterlerin yüzeyinde yüzeysel sütun formlarının başlıkları korint başlık ile ilişkilendirilmiş olup akantus yaprağı motifi yer almaktadır. Yarım daire kemerli ayna taşı tek lüledir. Lülenin etrafında birbirine simetrik lale ve sarmal lale dallarının oluşturduğu çelenk kompozisyonu yer almaktadır. Çeşmenin taç bölümünde Osmanlı barok dönemi üslubunda bitkisel kompozisyon yer almaktadır⁹. Ortada bir vazodan çıkan akantus motifi izlenmektedir. Motifin her iki yanında merkezde etrafı çevrelenmiş dört yapraklı çiçek motifi bulunur. Köşelerde lale motifi ve kıvrık dal motifleri yer almaktadır. Çeşmenin kitabesi ve tas nişi bulunmamaktadır.

Yapının önünde bulunan yalağı 0.98x0.46 m ölçülerinde olup bazı bölümlerinde bozulmalar izlenmektedir.

⁹ Çeşme kompozisyonunda 1740'tan itibaren Batı çıkışlı antik ve antik sonrası mimari düzenlerin ifadesi egemen olmuştur. Bu kompozisyonunda inşa edilen çeşmelerde ayna taşı yapıları görsel tasarımın bölünmemesi amacıyla geleneksel tas nişi tamamen ortadan kalkmıştır (Kanlıçay, 2010, s. 79).

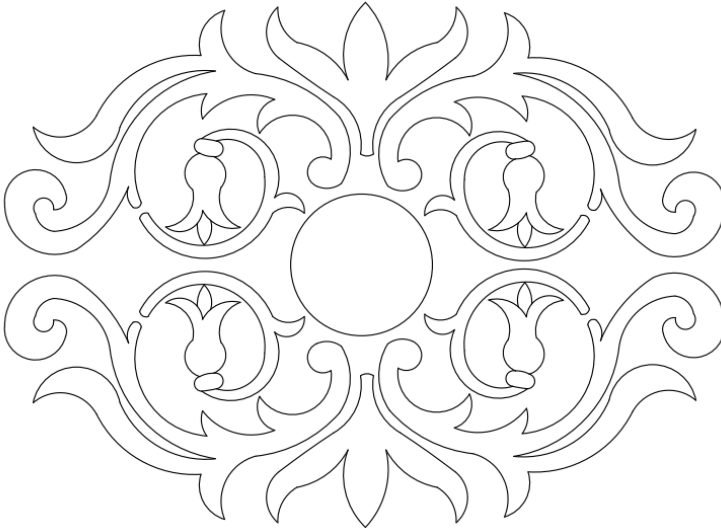
Çizim 28: Rüştü Bey Konağı eşmesi II Genel Görünüm

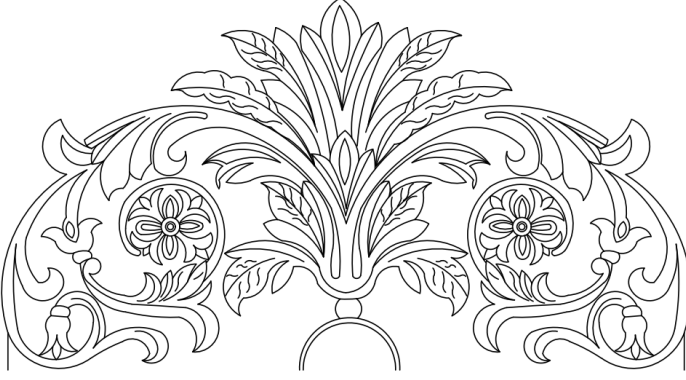
Çizim 29: Rüştü Bey Konağı eşmesi II Plan ve Kesit izimi

Fotoğraf 20: Rüştü Bey Konağı Çeşmesi II Lüle Etrafındaki Süsleme

Çizim 30: Çeşmenin Lülesi Etrafındaki Süsleme

Çizim 31: Çeşmenin Ta Bölümündeki Süsleme

2.11. Taşoluk Çeşmesi

Çizim No: 32-36

Fotoğraf No: 21-25

İnceleme Tarihi: 20.11.2023

Fotoğraf 21: Taşoluk Çeşmesi Genel Görünüm

Yeri: Çeşme, Akşehir İlçesi sınırları içerisinde, Çimenli Mahallesi, Taşoluk Sokağı üzerinde yer almaktadır.

Yapım Tarihi: Çeşmenin üzerinde yer alan kitabeye göre H.1164/M.1750-1751 tarihinde yaptırılmıştır.

Yaptıran: Çeşme kitabesine göre H.1164/M.1750-51 tarihinde ölen Müftü İbrahim Efendi adına eşi tarafından yaptırılmıştır.

Kitabesi: Çeşmenin alınlığında inşa tarihinin yazdığı ve ayna taşının üst kısmında onarım tarihinin yer aldığı mermer iki kitabe bulunmaktadır. 1.36x0.49 m ölçüsündeki inşa kitabesi altı satır, dört pano ve dört kartuş halinde, satır araları ince bordürler ile ayrılmış vaziyette Celî talik hatla yazılmıştır. Onarım kitabesi, ayna taşının üst kısmında gırlant şeklinde olup tek satırdır. Mermer üzerine zemin oyma tekniğinde işlenmiş olup Celî talik hatla yazılmıştır.

Fotoğraf 22: Taşoluk Çeşmesi İnşa Kitabesi

بسم الله الرحمن الرحيم	الحمد لله الذي بناه	باسم الله الرحمن الرحيم	الحمد لله الذي بناه
الحمد لله الذي بناه	الحمد لله الذي بناه	الحمد لله الذي بناه	الحمد لله الذي بناه
الحمد لله الذي بناه	الحمد لله الذي بناه	الحمد لله الذي بناه	الحمد لله الذي بناه
الحمد لله الذي بناه	الحمد لله الذي بناه	الحمد لله الذي بناه	الحمد لله الذي بناه
الحمد لله الذي بناه	الحمد لله الذي بناه	الحمد لله الذي بناه	الحمد لله الذي بناه
الحمد لله الذي بناه	الحمد لله الذي بناه	الحمد لله الذي بناه	الحمد لله الذي بناه

Çizim 32: Taşoluk Çeşmesi İnşa Kitabesi

Kitabe metni şu şekildedir:

Metin:

صدر آرائی کمال و مرصد فیض عمیم آب روی معرفت سرچشمه فضل جسیم
 یعنی سر و سرفراز باغ لطف و معدلت مفتی ابراهیم افندی منبع طبع سلیم
 الی ایوب آخر حیاتنده بو مهمانخانه ده طوتدی یوز ملک بقا صدورنده اولمقچون مقیم
 قلدی جودی دلدہ یاد اخلاصلہ تاریخی جلوه کاه روحی یا رب جنات نعیم سنہ ۱۱۶۴
 عزم عقبا ایدجک کوستردی بو اعجوبہء زوجہء پاکیزہ سی دستبلہ تقدیر العلیم
 لولہ لردن آقدی کوثر کبی بس ماء فرات عافیت بخش اولدی عطشانہ چون انفاس نسیم
 سایہ انداز زیاض علم و والا منقبت مسکنت مکننت قرین و مکرمت عزت ندیم
 ایلمشکن جملہ اطوارینی درکار صواب روز و شب اول قافلہ سالار نہج مستقیم
 قید دنیادن اولوب طاوس قدسی وش بری عالم اطلاقہ پرواز ایتدی اول مثلی عدیم
 بوندہ بو طرح اساس اول کان کرم ایلمشدی صحتی حالندہ نیت عن صمیم
 چونکہ اشبو چشمہ سارہ ایردی یمن ہمتی بر قرار اولہ میان میمنتندہ همچو میم
 کوروب آنی خردہ بینان الف استحسانلہ دیدیلر تاریخنہ احیای بنیان عظیم
 سنہ ۱۱۶۴

Okunuşu:

-Sadr-arâ-yı kemâl ve ve mersâd-ı feyz-i amîn

Âb rûy-ı ma'rifet-i sar-çeşme-i fazl-ı cesîm

-Yani ser ve ser-fîrâz bağ lûtf ve mu'adelet

Müftî İbrahim Efendi menba'tâb-selim

-El yayub ahri-i hayatında bu mihmânhanede

Tutdu yüz melek bekâ sudurunda olmakçün muhîm

-Kıldı cûdî dilde yâd-ı ihlâsle tarihini

Cilvegâh-ı ruhu ya rab cennât-ı naîm sene 1164

-Azm-i ukba edicek gösterdi bu ucube'i

Zevce-i pakizesi destiyle takdir 'ül-alîm
-Lülelerden akdı kevser gibi bes ma'-i Fırat
Afiyet bahş oldu atşâna çün infâs-ı nasim
-Saye-endâz-ı riyaz-ı ilm ve valâ menkabet
Meskenet-i miknet-karîn ve mekremet-i izzet nedîm
-Eylemişken cümle etvârını derkâr sevâb
Rûz ve şeb ol kafile-sâlâr-ı nehc-i müstakîm
-Kayd-ı dünyadan olub tâvus-ı kudsî-veş biri
Alem-i itleka pervaz etdi ol misli acîm
-Bunda bu tarh-ı esas etdi ol kân-ı kerem
Aylemişdi sıhhatı halinde niyyet an-samim
-Çünkü işbu çeşme-i sâre irdi yümn-i himmeti
Ber karar ola meyan-ı meymenetde hemçü-mim
-Görüb ânu hürde-bînân elf istihsanla
Didiler tarihine ihya-yı bünyân-ı azîm
Sene 1164

Bu kitabeden çeşmenin H.1164/M.1750-51 tarihinde ölen Müftü İbrahim Efendi adına eşi tarafından inşâ ettirildiği anlaşılmaktadır.

Onarım Kitabesi Metni:

عار یخ تجدی رمضان ۱۳۳۸

Okunuşu:

Yenileme Tarihi Ramazan 1338'dir.

Bu kitabeden çeşmenin H.Ramazan 1338/M.Mayıs-Haziran 1920 tarihinde yenilendiği anlaşılmaktadır.

Fotoğraf 23: Taşoluk Çeşmesi Onarım Kitabesi

Çizim 33: Taşoluk Çeşmesi Onarım Kitabesi

Bugünkü Durumu: Mülkiyeti belediyeye ait olan çeşme günümüzde kullanılmaktadır.

Çeşme adını aldığı taş oluk sokağın başında yer almaktadır. Günümüzde işlevini yitiren bu oluk restore edilerek korunmuştur.

Günümüze gelene kadar birçok kez onarım gören çeşme, arkasındaki evin moloz taş örgülü bahçe duvarına bağımlı vaziyettedir. Ese-

rin saçak bölümünün üzeri günümüzde kiremitlerle kaplanmıştır. Ayna taşında ve bazı mermer parçalarında kırılma ve çatlamlar izlenmektedir. Lülesi orijinal olmayıp musluk takılıdır. Lüle deliğinin etrafındaki çerçeve üzerinde yer alan süslemelerden bazıları bozulmuş vaziyettedir.

Mermer malzemeden inşa edilmiş olan çeşmede basit onarım izleri görülmektedir. Yapının önünde kot seviyesi hizasındaki yalak kısmen bozulmuş durumdadır.

Genel Tanım: Mermer malzemeden inşa edilmiş, enine dikdörtgen planlı, bağımsız, tek cepheli ve haznesiz bir çeşmedir.

Ayrıntılı Tanım: İsmi sokağın başında yer alan taş oluktan alan çeşme yataş dikdörtgen kütle üzerine inşa edilmiştir.

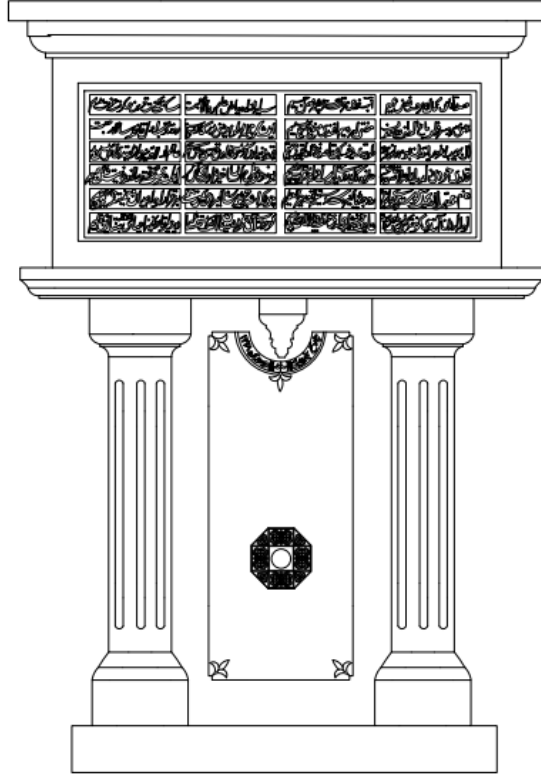
Doğu-batı doğrultusunda uzanan çeşmenin yüksekliği 2.37 m, genişliği ise 1.20 m'dir. Çeşmenin ön cephesi mermer malzemeden, diğer cepheler ise kesme ve moloz taş malzemeden inşa edilmiştir.

Çeşme düz cepheli olup iki yandaki ayaklar ile ayna taşı 0.14 m derinliğinde cepheden içeri alınmıştır. Düz kaide ve başlıklara sahip enine dikdörtgen formrlu ayaklar çeşmenin ayna taşını sınırlandırmaktadır. Ayakların ön yüzlerinde üçer yiv bulunmaktadır. 1.44x0.72 m ölçülerindeki dikdörtgen formlu ayna taşı mermer malzemedendir. Ayna taşı üzerinde yer alan dikdörtgen çerçevenin her köşesinde birer palmet motifi bulunmaktadır. Bu çerçevenin üst kısmında gırlant şeklinde onarım kitabesi bulunur. Bu çerçevenin alt kenarında da palmet motifi yer almaktadır. Lüle, ayna taşının merkezindedir. Lüle deliğinin çevresinde sekizgen içine alınmış bitkisel ve geometrik süslemelerden oluşan çerçeve yer alır. Lülesi orijinal olmayıp musluk takılıdır.

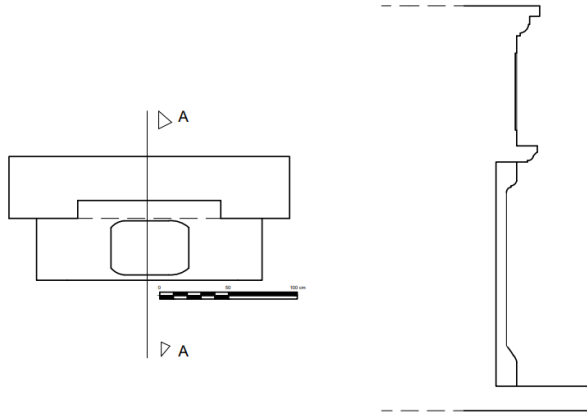
Ayna taşı ve ayakların üzerinde 1.47x0.11 m ölçülerinde dışa taşkın mermer saçak yer alır. Bunun üzerinde büyük dikdörtgen formlu mermer kitabe yer almaktadır. Kitabe dıştan kalın bir bordür ile çerçeveselenmiştir.

Çeşmenin üzerinde dışa taşkın, profilli mermer saçığı 1.91x0.10

m ölçülerindedir. Yapının önünde kot seviyesi hizasındaki yalak 1.24x0.17 m ölçülerinde olup üzerinde bazı bozulmalar meydana gelmiştir.

Çizim 34: Taşoluk Çeşmesi Cephe Çizimi

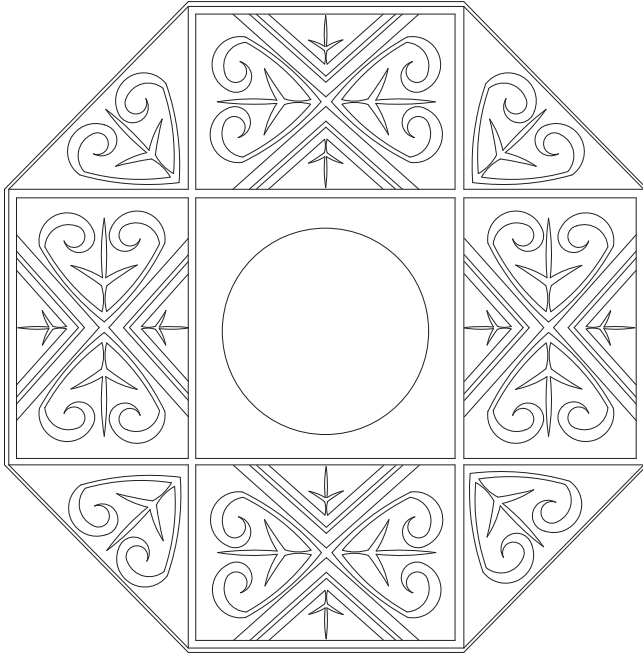
Çizim 35: Taşoluk Çeşmesi Plan ve Kesit Çizimi

Fotoğraf 24: Taşoluk Çeşmesi Ayna Taşı Genel Görünüm

Fotoğraf 25: Çeşmenin Adını Aldığı Taş Oluk

Çizim 36: Taşoluk Çeşmesi Ayna Taşında Bulunan Süsleme

2.12. Üçhöyük Mahallesi Çeşmesi

Çizim No: 37-38

Fotoğraf No: 26

İnceleme Tarihi: 16.05.2024

Fotoğraf 26: Üçhöyük Mahallesi Çeşmesi Genel Görünüm

Yeri: Çeşme, Akşehir İlçesi sınırları içerisinde, Üçhöyük Mahallesi merkezinde yol kenarında yer almaktadır.

Yapım Tarihi: Bilinmiyor¹⁰.

Yaptıran: Bilinmiyor.

Kitabesi: Bulunmamaktadır.

Bugünkü Durumu: Mülkiyeti belediyeye ait olan çeşme günümüzde kullanılmamaktadır.

¹⁰ Çeşmenin yapım tarihi ile ilgili herhangi bir bilgi bulunmamaktadır. Ancak tarihi yapı plan, cephe ve mimari bütünlük göz önüne alındığında Ankara Ahi Elvan Cami (19. Yüzyıl), Naciye Hanım Çeşmesi (1907) (İşçen, 2019, s. 28-30), Afyon Burmalı Çeşme (19. yüzyıl) (Karasu, 2006, s. 139) ile büyük oranda benzerlik göstermektedir. Akşehir’de inşa edilen diğer çeşmelerle de kıyaslanarak yapının 19. yüzyıl sonları, 20. yüzyıl başlarında inşa edildiği düşünülmektedir.

Oldukça harap halde olan çeşmede yer yer kırılma, dökülme ve basit onarım izleri görülmektedir. Taşlar üzerinde yoğun bir şekilde çimento harç kullanılmıştır. Yapının önündeki yalak orijinal olmayıp sonradan eklenmiştir. Yol seviyesinin yükselmesi nedeniyle yalak kısmı kot altında kalmıştır.

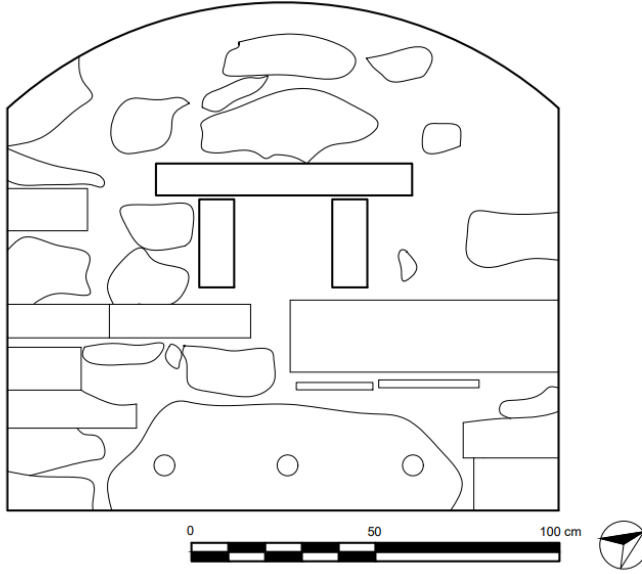
Genel Tanım: Moloz taş malzemedен inşa edilmiş, enine dikdörtgen planlı, bağımsız, tek cepheli ve haznesiz bir çeşmedir.

Ayrıntılı Tanım: İsmi içinde bulunduğu mahalleden alan çeşme yatay dikdörtgen kütle üzerine inşa edilmiştir.

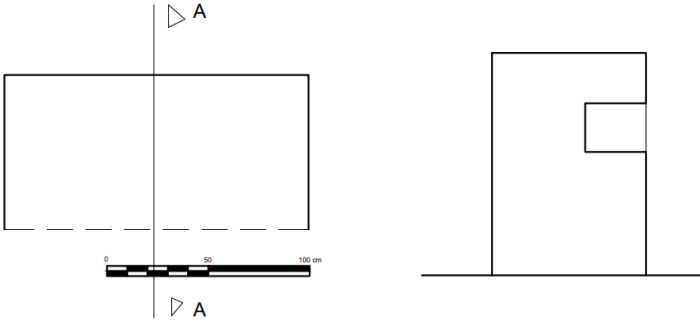
Kuzey-güney doğrultusunda uzanan çeşmenin yüksekliği 1.40 m, genişliği ise 1.50 m'dir. Çeşmenin tüm cepheleri moloz taş malzemedен inşa edilmiştir.

Kemersiz düz bir yüzeye sahip olan çeşme yüzeyinde kare formulu 0.27x0.26x0.35 m ölçülerinde tas nişi bulunmaktadır. Üç lüle deliği bulunan çeşmede günümüzde su akmamaktadır. Eserin tüm cepheleri oldukça yalın ve sadedir.

Çeşmenin üzerinde saçak bulunmamaktadır. Üst kısım yarım daire formlu olup dıştan çimento harç ile sıvanarak sağlamlaştırılmıştır. Yapının önündeki betonarme yalak 4.70x0.68 m ölçülerinde olup daha sonradan ilave edilmiştir.

Çizim 37: Üçhöyük Mahallesi Çeşmesi Genel Görünüm

Çizim 38: Üçhöyük Mahallesi Çeşmesi Plan ve Kesit izimi

3. GÜNÜMÜZE BİR BÖLÜMÜ ULAŞAN ÇEŞMELER

3.1. Fatih Dönemi Su Haznesi Çeşmesi

Fotoğraf No: 27

İnceleme Tarihi: 20.11.2023

Fotoğraf 27: Çeşme Ayna Taşı Genel Görünüm

Yeri: Çeşme ayna taşı Akşehir İlçesi sınırları içerisinde, Taş Eserler Müzesi'nde sergilenmektedir.

Yapım Tarihi: 24.05.1998 tarihinde Akşehir Taş Eserler Müzesi'ne getirilmiş olan ayna taşı, Ulu Cami Sokağı başlangıcında bulunmuştur.

Yaptıran: Bilinmiyor.

Kitabesi: Çeşme ayna taşının üstünde 0.85x0.12 m ölçülerinde etrafı silmelerle çevrelenmiş kitabe bordürü yer almaktadır. Taş üzerine zemin oyma tekniğiyle Celi sülüs hatla yazılmıştır. Arapça kitabe tek satırdan oluşmaktadır.

Kitabe metni şu şekildedir:

Metin:

كالاﻻﻫﻮ ﺗﺒﺎﺭﻙ ﻭ ﺗﺎﻻ ﻭ ﺳﻜﺎﻫﻮﻡ ﺭﺍﺑﺒﻮﻫﻮﻡ ﺷﺮﺍﺑﻦ ﺗﺎﻫﻮﺭﺍ

Okunuşu:

Kalallahu tebarake ve teala ve sekahüm rabbihüm şeraben tahûra (İnsan Suresi 21. Ayet)

Anlamı:

Mübarek ve yüce olan Allah dedi ki, Rableri onlara tertemiz içecekler sunacaktır.

Bugünkü Durumu: Çeşme ayna taşı günümüzde Taş Eserler Müzesi'nde sergilenmektedir.

Fatih Sultan Mehmet dönemine ait bir su haznesinin çeşmesine ait olan ayna taşı 1.09x0.77x0.15 m ölçülerindedir. Çeşmenin köşelerinde düğüm motifi oluşturan birer gülbezek bulunmaktadır. Üç taraftaki enine dikdörtgen bordürde geometrik geçme motifleri yer almaktadır.

Ortadaki dikdörtgen kartuşu çevreleyen en dıştaki ince bordürde zencerek motifi yer almaktadır. Kalın bordür yüzeyinde geometrik geçmelerin yer aldığı kompozisyon izlenmektedir. Üç lüle deliği de düğüm motifiyle çevrelenmiş olup ortadaki daire diğerlerinden daha büyüktür. Yüzeyinde merkezi bir daireden yayılan ışınsal çizgilerden oluşturulmuş kompozisyon yer almaktadır.

3.2. Kuşçu Mahallesi Çeşmesi

Çizim No: 39-44

Fotoğraf No: 28-33

İnceleme Tarihi: 20.11.2023

Fotoğraf 28: Kuşçu Mahallesi Çeşmesi Genel Görünüm

Yeri: Çeşme, Akşehir İlçesi sınırları içerisinde, Akşehir Nasreddin Hoca Arkeoloji ve Etnografya Müzesi'nin bahçesinde sergilenmektedir.

Yapım Tarihi: Çeşmenin üzerinde yer alan kitabeden R.1330/M.1914-15 tarihinde inşa edildiği anlaşılmaktadır.

Yaptıran: Bilinmiyor.

Kitabesi: Çeşmenin alınlığı üzerinde 0.30x0.10 m ölçülerinde enine dikdörtgen kitabe bordürü yer almaktadır. Mermer üzerine zemin oyma tekniğiyle Osmanlı Türkçesi ve Celî talik hatla yazılmıştır. Kitabe tek satır halindedir.

Kitabe metni şu şekildedir:

Metin:

رومی سنه ۱۳۳۰

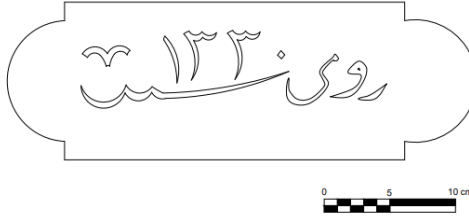
Okunuşu:

Rumi Sene 1330

Bu kitabeden çeşmenin R.1330/M.1914-15 tarihinde inşa edildiği anlaşılmaktadır.

Fotoğraf 29: Kuşçu Mahallesi Çeşmesi Kitabesi

Çizim 39: Kuşçu Mahallesi Çeşmesi Kitabesi

Bugünkü Durumu: Çeşme günümüzde Akşehir Nasreddin Hoca Arkeoloji ve Etnografya Müzesi'nin bahçesinde sergilenmektedir.

Konyalı ve Demiralp'in çalışmasında Kuşçu Mahallesi Çeşmesi olarak geçen çeşmenin¹¹, müzeye taşınmadan önce Kuşçu Mahallesi, Doğancılar Sokak ile Çarşı Sokak'ın kesiştiği köşedeki yapının duvarına bağımlı halde olduğu belirtilmektedir.

¹¹ Ayrıntılı bilgi için Bkz. Konyalı, 1945, s. 136; Demiralp, 1990, s. 111.

Günümüze gelene kadar birçok kez onarım gören çeşmenin ya-
lağı bulunmamaktadır. Eski fotoğraflarda çeşmeyle bir bütün olarak iz-
lenen taç bölümü günümüzde yapıdan kırılmış vaziyette olup müzede
çeşmenin önünde yer almaktadır. Lülesi bulunmayan yapının bazı bö-
lümünde kırılmalar ve çatlamlar izlenmektedir.

Fotoğraf 30: Akşehir Kuşçu Mahallesi Çeşmesi Eski Görünümü (Demiralp'ten)

Genel Tanım: Mermer malzemeden inşa edilmiş, enine dikdört-
gen planlı, orijinalinde bağımlı, tek cepheli ve haznesiz bir çeşmedir.

Ayrıntılı Tanım: İsmi bulunduğu mahalleden alan çeşme ya-
tay dikdörtgen kütle üzerine inşa edilmiştir.

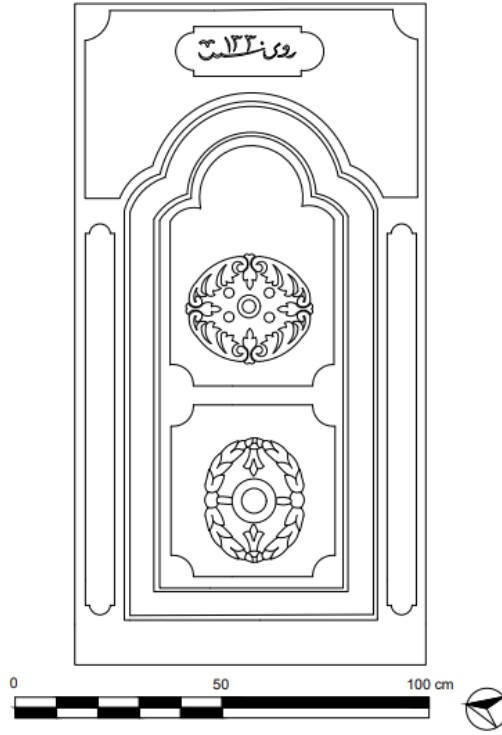
Çeşmenin yüksekliği 1.34 m, genişliği ise 0.70 m'dir. Çeşme
tamamen mermer malzemeden inşa edilmiştir.

Çeşmenin yüzeysel dilimli kemeri 0.8 m derinliğinde cepheden
içeri alınmıştır. Dilimli kemerin üzerinde bulunan alınlıkta yapının
kitabesi yer almaktadır. Eski fotoğrafta yapının üzerinde üçgen
biçimli bir taç olduğu gözükmemektedir. Bu taç üzerinde akantus yaprağı
motiflerinden oluşan süslemeler izlenmektedir. Kemer nişi iç büyük
bir bordürle sınırlandırılmıştır. Nişin içi alt alta iki bölüme ayrılmıştır.
Üstteki panonun ortasında elips şeklinde akantus yaprakları ve palmet

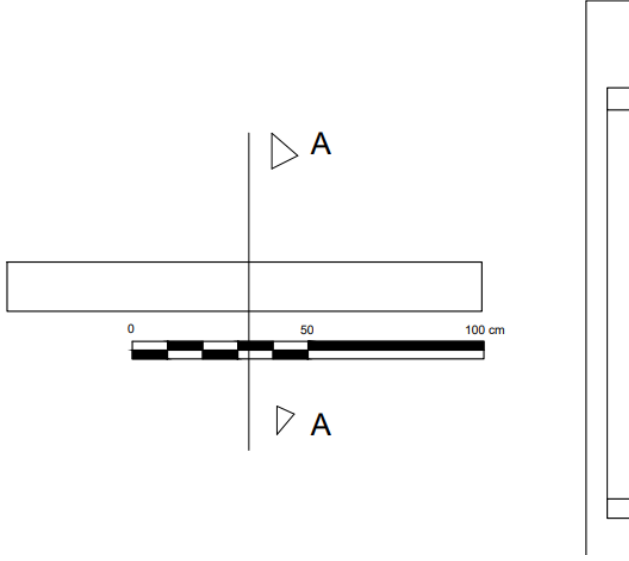

motifinin bulunduğu bir madalyon yer almaktadır. Alttaki ayna taşının ortasında lüle deliği bulunmakta, etrafında da çelenk motifi bulunmaktadır. Çeşmenin taslık nişi bulunmamaktadır.

Saçağı bulunmayan çeşmenin günümüzde yalağı bulunmamakta, taç bölümü ise ayrı bir parça olarak çeşmenin önünde bulunmaktadır. Üçgen formlu taç kısmının her iki tarafında enine silmelerle oluşturulmuş birer kartuş yer almaktadır. Ortada birbirine simetrik iki adet açmış gül motifi bulunmaktadır. Yanlara doğru açılan kıvrım yapraklar ise dengeli bir kompozisyon oluşturmuştur.

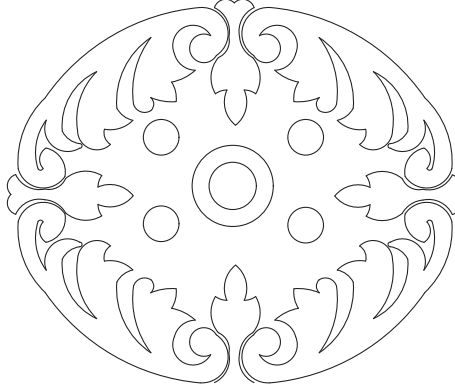
Çizim 40: Kuşçu Mahallesi Çeşmesi Cephe Çizimi

Çizim 41: Kuşçu Mahallesi Çeşmesi Plan ve Kesit Çizimi

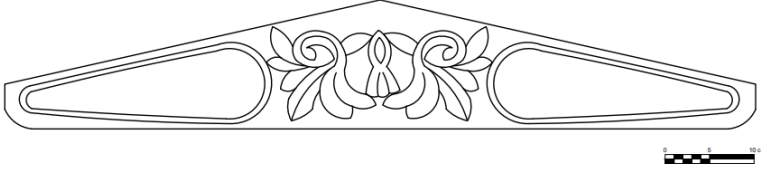
Fotoğraf 31: Çeşmenin Üst Panosunda Yer Alan Süsleme

Çizim 42: Çeşmenin Üst Panosunda Yer Alan Süsleme

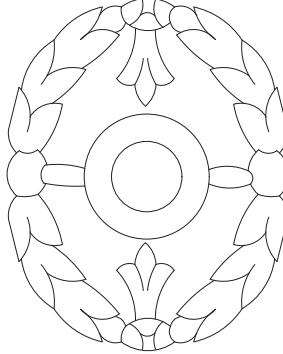
Fotoğraf 32: Çeşmenin Ta Bölümü

Çizim 43: Kuşcu Mahallesi eşmesi Ta Bölümü

Fotoğraf 33: Ayna Taşında Bulunan elenk Motifi

Çizim 44: Ayna Taşında Bulunan elenk Motifi

3.3. Münferit Çeşme

Çizim No: 45-47

Fotoğraf No: 34

İnceleme Tarihi: 22.07.2024

Fotoğraf 34: Münferit Çeşme Genel Görünüm

Yeri: Çeşme, Akşehir İlçesi sınırları içerisinde, Akşehir meydan çarşısında yol kenarında yer almaktadır.

Yapım Tarihi: Bilinmiyor².

Yaptıran: Bilinmiyor.

Kitabesi: Bulunmamaktadır.

Bugünkü Durumu: Çeşmenin günümüzde esas konumunda

¹² Çeşmenin yapım tarihi ile ilgili herhangi bir bilgi bulunmamaktadır. Ancak tarihi yapının plan, cephe ve mimari bütünlük göz önüne alınarak ve Akşehir’de inşa edilen diğer çeşmelerle de kıyaslanarak 19. yüzyıl sonları, 20. yüzyıl başlarında inşa edildiği düşünülmektedir.

olmadığı, yol kenarında zeminde yer aldığı görülmektedir.

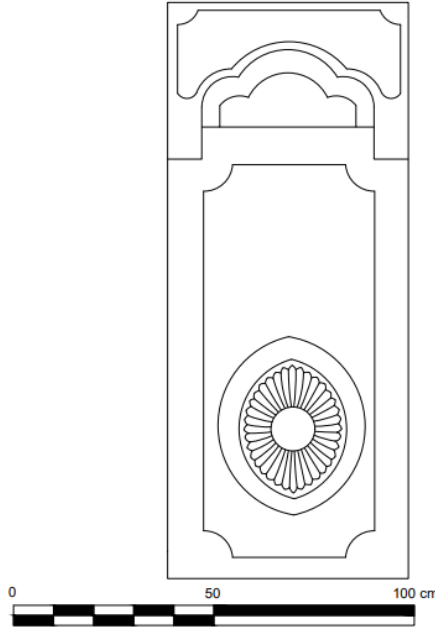
Özgün yapısal özelliklerini kısmen koruyarak günümüze ulaşan çeşme günümüzde kullanılmamaktadır. Mermer malzemeden yapılmış çeşme yüzeyinde hafif çatlamlar izlenmektedir. Çeşmenin saçağı ve yalağı bulunmamaktadır.

Genel Tanım: Mermer taş malzemeden inşa edilmiş, enine dikdörtgen planlı, bağımsız, tek cepheli ve haznesiz bir çeşmedir.

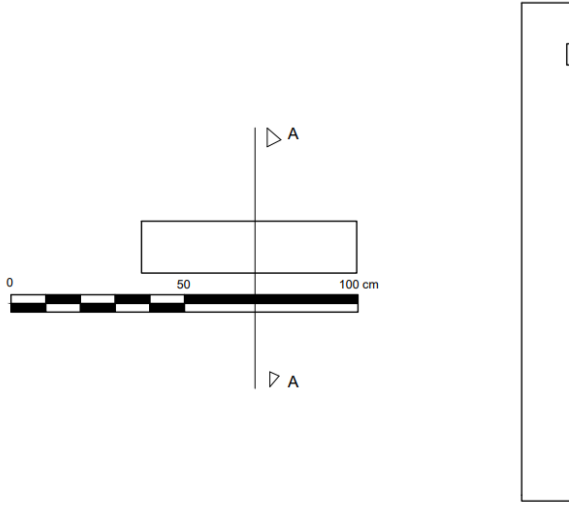
Ayrıntılı Tanım: Enine dikdörtgen bir kütle ile yükselen çeşmenin yüksekliği 1.41 m, genişliği ise 0.62 m'dir.

Çeşme tamamen mermer malzemeden inşa edilmiştir. Yüzeysel dilimli kemer 0.08 m derinliğindedir. Ayna taşı üzerinde lüle deliği bulunmaktadır. Lüle deliğinin etrafı merkezi bir daireden yayılan akantus yaprakları ile süslenmiştir.

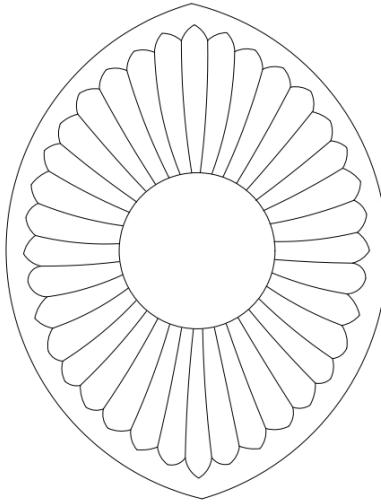
Çeşmede yalak ve saçak bölümleri bulunmamaktadır.

Çizim 45: Münferit Çeşme Genel Görünüm

Çizim 46: Münferit Çeşme Plan ve Kesit Çizimi

Çizim 47: Münferit Çeşme, Lüle Etrafındaki Süsleme

3.4. Reis Mahallesi Yukarı Çeşmesi

Çizim No: 48-50

Fotoğraf No: 35-36

İnceleme Tarihi: 20.11.2023

Fotoğraf 35: Reis Yukarı Çeşme Genel Görünüm

Yeri: Çeşme, Akşehir İlçesi sınırları içerisinde, Reis Mahallesi, Emir Yavtaş Türbesi'nin yaklaşık 50 m doğusunda yer almaktadır.

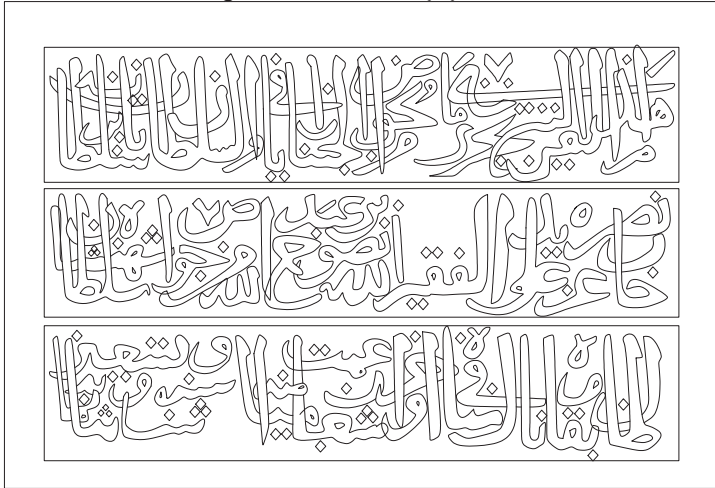
Yapım Tarihi: Çeşmenin üzerinde yer alan kitabeye göre H. 892 Şaban Ayı Sonları/M. Ağustos 1487 tarihinde yaptırılmıştır.

Yaptıran: Çeşme kitabesine göre Cihanbeyli Yarlı Yusuf Ağa tarafından yaptırılmıştır.

Kitabesi: Kitabe, günümüzde sonradan yapılan çeşmenin cephesine yerleştirilmiştir. 0.74x0.45 m ölçülerindeki enine dikdörtgen formlu kitabe dıştan ince bir bordür ile çevrelenmiştir. Mermer üzerine zemin oyma tekniğiyle Celî sülüs hatla yazılmıştır. Arapça kitabe enine silmelerle ayrılmış üç satırdan oluşmaktadır.

Fotoğraf 36: Reis Yukarı Çeşme Kitabesi

Çizim 48: Reis Yukarı Çeşme Kitabesi

Kitabe metni şu şekildedir:

Metin:

امر هذا العين التى تجرى مائه من حوض الجنان فى ايام السلطان سلطان بايزيد
خان عز نصره على يد الفقير ... الله نصوح بن عبد الله من خواص سلطان شهنشاہ
طال بقاءه و نال مناه فى اواخر شعبان عمت ميامنه سنة اثنى و تسعين و ثمانماية.

Okunuşu:

*Emera heze 'l-ayne 'lletî tecrî mâuhû min havzi 'l-cinân fî eyyâ-
mi 's-sultân sultân Bâyezîd*

*Hân izze nasruhû alâ yedi 'l-fakîr ... Allâh Nasûh bin Abdillâh
min havâssı Sultân şehinşâh*

*tâle bekâhu ve nâle menâhu fî evâhiri Şa'bân ummet meyâmi-
nuhû sene isnâ ve tis'îne ve semanmiye.*

Anlamı:

Suyu cennet havuzlarından akan bu çeşmenin yapılmasını Sultan Bayezid'in -yardımı kuvvetli olsun- hükümdarlığı günlerinde Sultan Şehinşah'ın -varlığı sürekli olsun, arzularına kavuşsun- has adamlarından fakir Nasuh bin Abdullah tarafından 892 Şaban'ının -bereketi umumi olsun- sonlarında emrolundu.

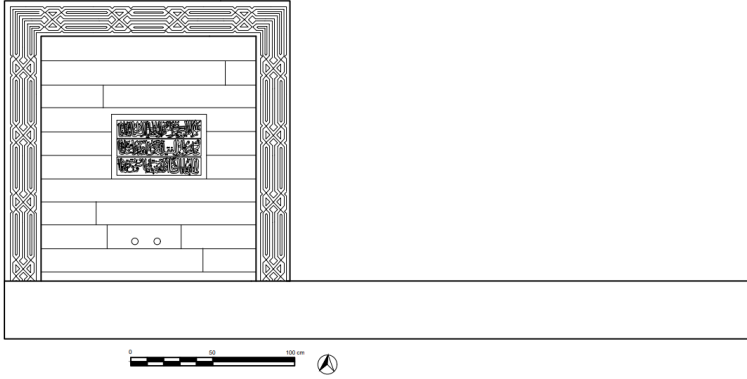
Kitabede adı geçen Sultan Şehinşah'ın 1464 tarihinde doğduğu ve Şehzade Cem'in yerine Konya Valiliğine tayin edildiği, 30 yıl bu görevde kaldıktan sonra 1511'de vefat ettiği, Bursa'ya getirilerek II. Murad türbesine gömüldüğü bilinmektedir (Konyalı, 1945, s. 576). İ. Hakkı Konyalı, çeşmeyi yaptıran Nasuh bin Abdullah'ın ise 1464'de Bosna'da ve sonra da İşkodra'da valilik yaptığını, 1488'de de II. Bayezid'in kızıyla evlendiğini söylemektedir (Konyalı, 1945, s. 576).

Bu kitabeden çeşmenin II. Beyazıd döneminde 1487 tarihinde Nasuh bin Andullah tarafından inşa ettirildiği anlaşılmaktadır.

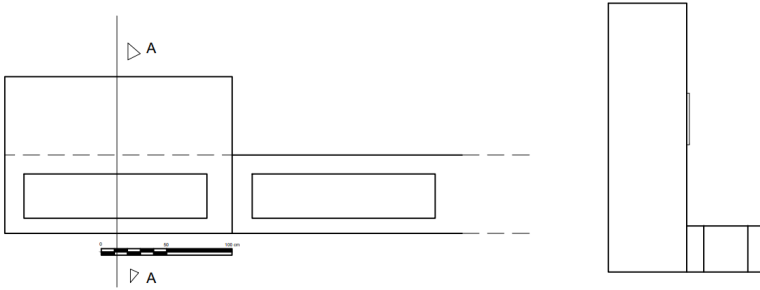
Bugünkü Durumu: Mülkiyeti belediyeye ait olan çeşme günümüzde kullanılmaktadır.

Tamamen yenilenmiş olan çeşmede eski yapıya ait olan kitabe

yeni çeşmenin üzerine yerleştirilmiştir. Özgün yapısal özelliklerini bütünüyle kaybetmiş olan çeşmenin mimari açıdan hiçbir özelliği kalmamıştır.

Çizim 49: Reis Yukarı Çeşme Cephe Çizimi

Çizim 50: Reis Yukarı Çeşme Plan ve Kesit Çizimi

3.5. Taş Eserler Müzesinde Bulunan Çeşme

Çizim No: 51

Fotoğraf No: 37-38

İnceleme Tarihi: 20.11.2023

Fotoğraf 37: Taş Eserler Müzesinde Bulunan Çeşme Genel Görünüm

Yeri: Akşehir İlçesi sınırları içerisinde, Taş Eserler Müzesi'nde sergilenmektedir. Çeşme Çakıroğlu Hanı kalıntılarında bulunmuştur.

Yapım Tarihi: Bilinmiyor.

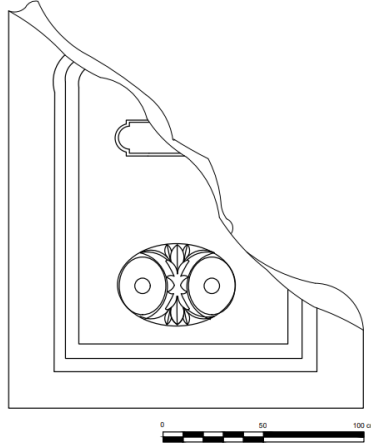
Yaptıran: Bilinmiyor.

Kitabesi: Çeşmenin üst sağ ve sol köşelerinde kitabesi bulunmaktadır. Kırılmış vaziyette olduğu için kitabe okunamamaktadır. Bu kısımda “ ما شاء الله ” “maşallah” yazılıdır.

Bugünkü Durumu: Çeşme günümüzde Taş Eserler Müzesi'nde sergilenmektedir. Müzeye 18.05.1962 tarihinde getirilmiştir.

Çeşme iki parça halinde olup kırılmış vaziyettedir. Çeşmenin

yüksekliği 2.20 m, genişliği 1.57 m, kalınlığı ise 0.19 metredir. Tamamen mermer malzemeden inşa edilen çeşme yekpare olarak inşa edilmiştir. İki parça halindeki çeşmenin enine dikdörtgen planlı, tek cepheli ve haznesiz bir çeşme olduğu anlaşılmaktadır. Kalıntılardan çeşmenin yüzeysel nişinin iç bükey ve dış bükey silmelerle çevrelendiği görülmektedir. Orta kısımda zemin oyma tekniğinde ay ve yıldız motifi yer almaktadır. İki lüle deliği bulunan çeşmenin lüleleri günümüze ulaşmamıştır. Her iki lülenin ortasında akantus yaprakları ile yapılmış süsleme bulunmaktadır. Çeşmenin taslık nişi, yalak ve saçak bölümleri bulunmamaktadır.

Çizim 51: Taş Eserler Müzesinde Bulunan Çeşme Cephe Çizimi

Fotoğraf 38: Taş Eserler Müzesinde Bulunan Çeşmenin Lüle Delikleri

4. GÜNÜMÜZE ULAŞAMAYAN ÇEŞMELER

4.1. Bayram Yeri Çeşmesi

Çeşme Akşehir ilçesi, Kileci Mahallesinde, Bayram Mahallesi'nde bulunmaktaydı. Tarihi ve mimari özellikleri bilinmeyen yapının bir meydan çeşmesi olduğu sanılmaktadır. Bu çeşme Sadık Efendi Çeşmesi ile birlikte diğer vakıf çeşmelerin bakım ve onarımları için müderris Hacı Bostan Efendi'nin müteveli tayin edildiği kayıtlardan anlaşılmaktadır. Bu çeşmenin de 20. yüzyıl başlarında kullanıldığı bilinmektedir (Samur, 1996, s. 180).

4.2. Dibekbaşı Çeşmesi

Dibekbaşı mahallesinde, aynı isimle anılan mescidin karşısında olduğu bilinen çeşmenin, Ermeni Cemaatinden Sakyan ile Pergamoğlu Monak tarafından 1326/1908 yılında inşa edildiği ve ayrıca buna ait olan tatlı suyu şartlı olarak vakfettikleri bilgisi bulunmaktadır (Samur, 2006, s. 144).

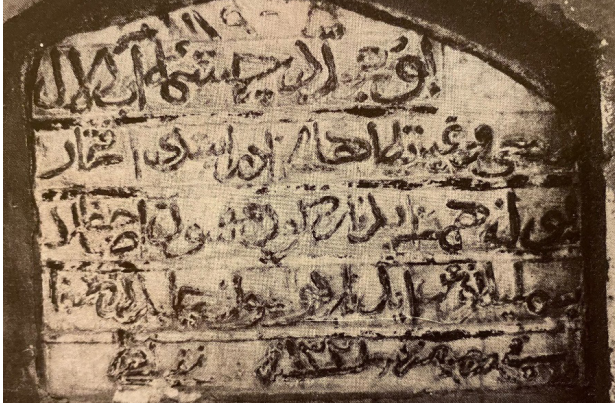
4.3. Hacı Ömer Çeşmesi

Hacı Ömer Mahallesi'nde bulunan çeşme hakkında vakfiye kayıtlarında “*Hacı Ömer oğlunun yaptırdığı çeşmenin tamir ve bakım masrafları*” ile ilgili “*Hacı Abdurrahman Efendi'nin vefatı ile Hacı Kuşçu Mahallesi'nden İbrahim Ahmet Efendi'nin müteveli tayin edildiği H. 1323/ M. 1905*” bilgileri geçmektedir. Bu bilgilerden Hacı Ömer Çeşmesi'nin 1905 yılında sağlam olduğu anlaşılmaktadır (Samur, 2006, s. 144).

4.4. Musalla Çeşmesi

Musalla Çeşmesi, Akşehir'de yer almış ancak günümüze ulaşamayan bir başka çeşmedir. Çeşme, H. 1210/ M. 1795 yılında Hacı Hasan Ağa tarafından inşa ettirilmiştir. Ancak, 20. yüzyılın ortalarında yapılan yanlış imar çalışmaları sonucunda yıkılarak tamamen ortadan kaldırılmıştır (Samur, 1996, s. 180).

4.5. Nadir (Atakent) Mahallesi Çeşmesi

Fotoğraf 39: Nadir (Atakent) Mahallesi Çeşmesi Kitabesi (Y. Demiralp'ten)

Akşehir-Afyon yolundan Nadir Mahallesi'ne ayrılan yolun başlandıcında yer almış olan çeşme, Y. Demiralp'in 1996 yılında yaptığı çalışmada yenilenmiş olduğu anlaşılmaktadır. Günümüze ulaşamamış eserin ayna taşında mermer kitabesi bulunmaktaydı. Kitabe metni şu şekildedir (Demiralp, 1996, s. 111):

Metin:

بو موجد چشمی آب زلال
صای او کایرتله اهالی-ی نآدیر تدی ایفتیهار
یولونا هیمت دنلر کورمسون اسلان جفا
بسملیله نوش دنلر بولسون جالابدان شیفا
فی ۱۵ رجب الفرد سنه ۱۳۲۱
نهقه لتقی

Okunuşu:

Bu mücedded çeşme-i âb-ı zülal

Sa'y ü gayretle ahali-i Nâdir etdi iftihar

Yoluna himmet edenler görmesün aslan cefa

Besmeleyle nûş edenler bulsun calabdan şifa

Fi 15 Receb'ül ferd sene 1321

Nâki Lütfi

Bu bilgilerden Nâki Lütfi isimli bir kişi tarafından kitabenin yazıldığı ve çeşmenin 15 Receb'ül ferd 1321/ M. 7 Ekim 1903 tarihinde inşa edildiği anlaşılmaktadır.

4.6. Ökesli Ali Efendi Çeşmesi (İmaret Sokak Çeşmesi)

Yekta Demiralp'in 1996 yılında yapmış olduğu çalışmada ayakta olan çeşme bazı yayınlarda banisinden dolayı Ökesli Ali Efendi Çeşmesi (Samur, 1996, s. 148), bazı yayınlarda da İmaret Sokak çeşmesi olarak geçmektedir (Demiralp, 1996, s. 110).

Fotoğraf 40: Ökesli Ali Efendi Çeşmesi (İmaret Sokak Çeşmesi) (Y. Demiralp'ten)

Mevcut bilgilerden çeşmenin Nasreddin Mahallesi, İmaret Sokak'taki 40 No'lu evin duvarına bağlı olduğu anlaşılmaktadır. Düzen kesse taş, kaba yonu taş ve tuğla malzemeden inşa edilen çeşme, tek cephelidir. Yapının ön cephesi üzerinde üç satırlık inşa kitabesi bulunmaktaydı. Kitabe metni şu şekildedir (Demiralp, 1996, s. 110):

Metin:

ساحب الخير اتا وگسلى

على افند يانك اثار ننددر

ر ه فى سنه ١٢٨٥

Okunuşu:

Sahib-ül hayrat Ökesli Müfti Hacı

Ali Efendi'nin asârındandır.

5 R(ebi'ülahir) fî sene 1285

Bu bilgilerden çeşmenin H. 5 Rebi'ülahir 1285/ M. 26 Temmuz 1868 tarihinde Ökesli Müftü Hacı Ali Efendi tarafından inşa ettirildiği anlaşılmaktadır.

4.7. Sadık Efendi Çeşmesi

Akşehir ilçesi, Kileci Mahallesinde Nasreddin Hoca ile Sadık Efendi Medresesinin bitişiğinde bulunuyorken zaman içinde yıkılarak kaybolmuştur. Eserin yapım yılı bilinmemektedir. Bânîsinin Hacı Sadık Efendi olduğu düşünülmektedir. Çeşmenin ve suyollarının bakımı ve onarımı için aynı mahalleden müderris Hacı Bostan Efendi mütevellî tayin edildiği ve yapının 20. yüzyıl başlarında kullanıldığı anlaşılmaktadır (Samur, 1996, s. 182).

4.8. Seyyid Mahmut Dizdar Çeşmesi

Seyyid Mahmud Dizdar Çeşmesi, Akşehir ilçesindeki Seyyid Mahmud Hayranî Mahallesi'nde, aynı adla anılan türbenin batısında bulunmaktaydı. Akşehir Kalesi'nin bu bölgeden batıya açılan kapısına “*demir kapı*” denildiği için, çeşme de bu isimle, yani “*Demir Kapı Çeşmesi*” olarak bilinmektedir. Yapının inşa edildiği tarihi ve banisini belirten bir kitabe bulunmamakla birlikte, çeşmenin Seyyid Mahmud Hayranî Külliyesi'nin bir parçası olduğu ve Seyyid Dizdar Hamamı'nın yanında yer aldığı düşünülmektedir (Samur, 1996, s. 179). Yapının inşa

tarihi, mimari özellikleri ve ne zaman yıkıldığı hakkında bir bilgi bulunmamaktadır.

4.9. Yazıcı Mescidi Çeşmesi

Yazıcı Mescidi Çeşmesi, Akşehir ilçesi Çay Mahallesinde, Yazıcı Mescidi'nin yanında iken, 20. yüzyıl ortalarında yıkılarak ortadan kaldırılmış olan bir başka Akşehir çeşmesidir. Eserin yapım yılı bilinmezken, yıkılmadan önce üzerinde bulunan kitabesinde 1310/1892 yılında bir hayırsever tarafından tamir ettirildiği bilgisi bulunmaktaydı (Samur, 1996, s. 181).

4.10. Yokuş Başı Çeşmesi

Yokuş Başı Çeşmesi, eskiden Akşehir'de bulunan, ancak günümüzde var olmayan çeşmelerden biridir. Baş Çeşme Mahallesi'nde, aynı isimli sokakta, eğimli bir arazi üzerinde yer alan bu yapı, yanına yapılan inşaat nedeniyle yıkılmıştır. İnşa tarihini belirten bir kitabe bulunmasa da, 1308/1891 yılında Ermeni cemaatinden Cirkor'un, çeşmenin bakım ve onarımı için müteveli olarak atandığı bilinmektedir (Samur, 2006, s. 144).

5. DEĞERLENDİRME VE KARŞILAŞTIRMA

Akşehir Çeşmeleri adlı çalışma kapsamında, Akşehir merkez ve köylerinde günümüze ulaşmış on iki, günümüze bir bölümü ulaşmış beş adet olmak üzere toplamda on yedi adet çeşme ele alınmıştır. Akşehir ilçe merkezinde dokuz, köylerden Nadir Mahallesi'nde bir, Bozlağan Mahallesi'nde iki, Çamlı Mahallesi'nde üç, Üçhöyük Mahallesi'nde bir, Reis Mahallesi'nde bir çeşme tespit edilmiştir. Tarihi çeşmeler 2023-2024 yılları arasında incelenmiş olup bu çeşmelerin hepsi Osmanlı dönemine aittir. Katalog bölümünde genel tanımları yapılan çeşmelerin bu bölümde tipoloji, malzeme, yapı elemanları, kitabe ve süsleme unsurları açısından değerlendirme ve karşılaştırmaları yapılacaktır.

5.1. Tipoloji

Anadolu Türk mimarisi içerisinde boyutsal olarak en küçük yapılardan biri olan çeşmeler, fonksiyonel ve sayısal olarak sanat ve mimarlık tarihi içerisinde önemli bir yere sahiptir. Özellikle Osmanlı Döneminde inşa edilen çeşmeler araştırmacılar tarafından incelenmiş ve farklı şekillerde gruplandırmalar yapılmıştır. Buna göre çeşmeler üzerinde yapılan bazı tipoloji çalışmaları şu şekildedir:

Celal Esat Arseven, çeşmeleri bulundukları yere göre mahalle, cami, şadırvan, oda çeşmeleri ve musluklar olmak üzere beş grup halinde incelemiştir (Arseven, 1983, s. 388-390).

Yılmaz Önge çeşmeleri, konumlarına ve durumlarına göre iki ana gruba; durumlarına göre de müstakil olmayan ve müstakil çeşmeler olarak iki alt gruba ayırmıştır. Önge, örneklerle çeşme gelişim sürecini anlattıktan sonra diğer su yapılarını anlatmıştır. Sonuç kısmında ise; 11. yüzyıldan 19. yüzyıla kadarki yapısal gelişimleri yüzyıllara göre sınıflandırarak anlatmıştır (Önge, 1997, s. 14-41).

Ayla Ödekan, çeşmeleri bulundukları yerlere ve fiziksel biçimlerine göre gruplandırmıştır. Ödekan önce çeşmelerin yapısal öğelerini tanımlamış, daha sonra dönem özellikleri açısından çeşmelerde meydana gelen değişiklikleri anlatmıştır (Ödekan, 1992, s. 281-297).

Semavi Eyice, çeşmeleri şehir içi ve şehir dışı (menzil çeşmeleri) olarak iki ana gruba ayırmış ve şehir içi çeşmelerini de meydan ve cephe çeşmeleri olarak iki alt grupta incelemiştir (Eyice, 1968, s. 1214).

Ayhan Aytöre, çeşmeleri şehir içi ve şehir dışı çeşmeleri olmak üzere iki gruba ayırmış, şehir içi çeşmelerini de kendi içinde gruplara ayırmıştır (Aytöre, 1962, s. 45- 69).

H. Karpuz ve O.N. Dülgerler ise Konya Çeşmelerini bulundukları yerlere, cephe kompozisyonlarına ve kaynaktan beslenme durumlarına göre üç grupta incelemiştir (Karpuz-Dülgerler, 2006, s. 317-331).

Ayrıca M. Denктаş, konumlarına göre, duvar yüzeyinde yer alan çeşmeleri “bağımlı çeşmeler” başlığı altında “bir yapının duvarıyla birlikte inşa edilenler” ve “herhangi bir yapının duvarına sonradan eklenenler” olmak üzere iki grupta toplamıştır (Denктаş, 2000, s. 193-195).

Akşehir’deki çeşmeleri bu gruplamalardan, çeşmeleri bulundukları yerlere ve fiziksel biçimlerine göre sınıflandıran Ayla Ödekan’ın yapmış olduğu tipolojiye göre gruplandırılmasının uygun olacağı düşünülmüştür. Bu nedenle incelenen çeşmeler öncelikle bulundukları konuma göre daha sonra cephe kompozisyonlarına ele alınmıştır.

5.1.1. Konumlarına Göre Çeşmeler

Çeşmeler bulundukları konumlarına göre bağımlı ve bağımsız olmak üzere iki grup altında incelenmiştir.

5.1.1.1. Bağımlı Çeşmeler

Bu gruptaki çeşmeler herhangi bir yapının duvarıyla aynı zamanda inşa edilmiş ve herhangi bir yapının duvarına sonradan eklenmiş, bağlı bulunduğu duvar dokusu ile aynı özelliklere sahip, statik olarak bağlantısı olan çeşmelerdir.

İncelenen örneklerden Küçük Ayasofya Mescidi Çeşmesi (1795-96), Rüştü Bey Konağı Çeşmesi I (1892-1904) ve Rüştü Bey Konağı Çeşmesi II (1892-1904) olmak üzere 3 örnek bir yapının duvarına

bağımlı vaziyettir.

Bağımlı çeşmelerin Anadolu'daki örnekleri arasında Kastamonu Aşağı Mescid Cami Çeşmesi (17-18. yüzyıl) (Gür, 2019, s. 351), Edirne Kadı Bedrettin Cami Çeşmesi (1529-30) (Karademir, 2020, s. 217), Çankırı Çamaşırhane Çeşmesi (Demirtaş, 2022, s. 269), Afyon Kara Katip Çeşmesi (1786), Süt Dede Çeşmesi (1810) (Karasu, 2006, s. 65), Nevşehir Damat İbrahim Paşa Çeşmesi I (18. Yüzyıl) (Sevim, 2015, s. 24), İstanbul Mehmet Paşa Çeşmesi (1593) (Pilehvarian vd., 2000, s. 48), Çorum Gülbaba Mezarlık Çeşmesi (Okumuş, 2017, s. 37) gibi çeşmeleri göstermek mümkündür.

5.1.1.2. Bağımsız Çeşmeler

Akşehir'de gerçekleştirilen incelemeler sonucunda katalogta yer alan örneklerden dokuz tanesi bağımsız olarak inşa edilmiştir. İncelenen bazı örnekler bir yapıya bitişik inşa edilmiş bağımlı çeşme gibi görünmekle birlikte yapı ile arasında statik bağlantı olmadığı için bağımsız çeşmelerdir. Bu çeşmeler meydan, cephe ve köşe çeşmeleri şeklinde konumlandırılmıştır.

İncelenen bağımsız planlı çeşmelerden üç tanesi meydan çeşmesi olarak inşa edilmiştir. Bunlar; Akşehir Ulu Cami Çeşmesi (1811), Bozlağan Mahallesi Çeşmesi I (1907-08) ve Üçhöyük Mahallesi (20. yüzyıl başları) çeşmeleridir.

Meydan çeşmeleri tipine Anadolu'dan örnek olarak Manisa Derdiler Çeşmesi (1785) (Uçar, 2009, s. 93), Edirne Merzifonlu Kara Mustafa Paşa Çeşmesi (1667) (Karademir, 2020, s. 122), Kastamonu Abana Hacı Veli Cami Çeşmesi (19.yüzyıl) (Gür, 2009, s. 221), İstanbul Topthane Meydan Çeşmesi (1732) (Eyice, 1993, s. 281) gösterilebilir.

Akşehir'deki çeşmelerden beş tanesi köşe çeşmesi olarak konumlandırılmıştır. Bunlar; Bozlağan Mahallesi Çeşmesi II (1907-08), Çamlı Mahallesi Çeşmesi I (19. yüzyıl), Çamlı Mahallesi Çeşmesi II (19. yüzyıl), Çamlı Mahallesi Çeşmesi III (19. yüzyıl) ve Taşoluk (1750-51) çeşmeleridir.

Anadolu’da köşe çeşmesi tipinde yapılmış çeşmelere örnek olarak Edirne Solak Hacı Ali Ağa Çeşmesi (1732) (Karademir, 2020, s. 133), Karaman Ali Dede Çeşmesi (1809) (Denktaş, 2000, s. 90), Kütahya Ali Paşa Cami Çeşmesi (Verim, 2009, s. 135), Uşak Hebil Çeşmesi (Durman, 2014, s. 157), Malatya Hacı Abdurrahman Çeşmesi (1717) (Derici, 2017, s. 189) ve Konya Müftü Çeşmesi (1742-43) (Soy ve Kunt, 2020, s. 139) gösterilebilir.

İncelenen örneklerden Nadir (Atakent) Mahallesi Çatal Çeşme (16. yüzyıl) cephe çeşmesi olarak konumlandırılmıştır. Anadolu’da bu tipte inşa edilen çeşme sayısı oldukça fazladır. Özellikle şehir merkezi ve köylerdeki plansız yapılaşma nedeniyle çeşmelerin çoğunluğu konutlar ve duvarları ile kuşatılmıştır. Bunlara örnek olarak; Safranbolu Taş Minare Sokak Çeşmesi (1691) (Ertürk, 2014, s. 237), İstanbul Bereketzâde Çeşmesi (1732-33) (Barışta, 1989, s. 10), Ankara Alaaddin Cami Çeşmesi (İşçen, 2019, s. 33) gösterilebilir.

5.1.2. Fiziksel Biçimlerine Göre Çeşmeler

5.1.2.1. Cephe Kompozisyonuna Göre Çeşmeler

Akşehir genelindeki tespit edilen çeşmelerin çoğunluğunun cephe kompozisyonunda kemer kullanılmışken bir kısmının da düz cepheli olarak inşa edildiği izlenmektedir.

5.1.2.1.1. Tek Kemerli Çeşmeler

Bu çeşmelerin çoğunlukla meydanlara bakan yüzeyinde nişlerin üzeri kemer formları ile kuşatılmıştır. Akşehir’deki incelemiş olduğumuz eserler çoğunlukla bu gruba dahildir.

Tespit edilen örneklerden 7 tanesi tek kemerli çeşmeler tipolojisinde yer almaktadır (Kat. No: 2.1, 2.2, 2.3, 2.4, 2.7, 2.8, 2.9). Bu örneklerden Akşehir Ulu Cami Çeşmesi yarım daire kemer, Bozlağan Mahallesi Çeşmesi I teğet kemer, Bozlağan Mahallesi Çeşmesi teğet kemer, Çamlı Mahallesi Çeşmesi yarım daire kemer, Küçük Ayasofya Mescidi Çeşmesi teğet kemer, Nadir (Atakent) Mahallesi Çatal Çeşme

basık kemer, Rüştü Bey Konağı Çeşmesi I sivri kaş kemerlidir.

Yarım daire kemer formlu çeşmelerin Anadolu'daki örnekleri arasında; Çorum Şerbetli Pınarı Çeşmesi (Okumuş, 2017, s. 65), Samsun Vezirköprü Namazgah Çeşmesi (1642-43) (Bayraktar, 2016, s. 353), Malatya Şemşir Çeşmesi (19. yüzyıl) (Derici, 2017, s. 36), Uşak Ali Ağa Çeşmesi (1787-88) (Durman, 2014, s. 80), İstanbul Tevfik Bey Çeşmesi (1865) (Tanışık, 1943, s. 276), Bandırma Dere Mahallesi Çeşmesi (1903) (Işıkkadoğan, 2013, s. 61), Nevşehir Zemzem Pınarı Çeşmesi (1908) (Sevim, 2015, s. 125), İstanbul Ortaköy İbrahim Paşa Çeşmesi (1723) (Pilehvarian vd., 2000, s. 92), Erzurum Ayaz Paşa Çeşmesi (16. yüzyıl) (Yurttaş ve Özkan, 2002, s. 43) ve Beyşehir Karahisar Köyü Hacı Abdullah Çeşmesi (19. yüzyıl) (Mutlu, 2014, s. 133) gösterilebilir.

Anadolu'da teğet kemerli çok fazla örnek bulunmakla birlikte araştırmalarda genellikle teğet ve sivri kemerlerin aynı gruba dahil edildiği görülmektedir. Teğet kemerli çeşmelere örnek olarak; Çorum Hacı Ali Çeşmesi (1843) (Okumuş, 2017, s. 40), Eminönü Hacı Beşir Ağa Külliyesi Çeşmesi (1744) (Tay, 2015, s. 36), Amasya Kapı Ağası Hüseyin Ağa Çeşmesi (1489) (Urak, 1994, s. 510), Karapınar Sultan Selim Çeşmesi (1569-70) (Mutlu, 2014, s. 59), Karaman Halil Efendi Çeşmesi (19. yüzyıl) (Denктаş, 2000, s. 129) gösterilebilir.

Anadolu'da basık kemerli çeşmelere örnek olarak; Uşak Hebil Çeşmesi (1864-65) (Durman, 2014, s. 28), Malatya Suludere Çeşmesi (19. yüzyıl) (Derici, 2017, s. 190), Kütahya Cemaleddin Mescidi Çeşmesi (20. yüzyıl) (Verim, 2009, s. 131), Tire Çatal Çeşme (16. Yüzyıl) (Geyik, 2007, s. 27) ve İstanbul Hacı Hasan Efendi Çeşmesi (1713) (Tanışık, 1943, s. 110) gösterilebilir.

Kaş kemerli çeşmelerin Anadolu'daki örnekleri arasında; Tire Çatal Çeşme (16. Yüzyıl) (Geyik, 2007, s. 27), Ürgüp Okul Önü Çeşmesi (19. yüzyıl) (Sevim, 2015, s. 109), Uşak Boya Sokak Çeşmesi (1903) (Durman, 2014, s. 39), Çorum Abacı Çeşmesi (Okumuş, 2017, s. 28) ve Karatay Kümbetli Cami Çeşmesi (Mutlu, 2014, s. 411) bulunmaktadır.

5.1.2.1.2. Düz Cepheli Çeşmeler

Düz cepheli çeşmeler; kemer nişleri bulunmayıp cepheleri düz olarak inşa edilmiş çeşmelerdir. Akşehir’de 5 örnek düz cepheli olarak inşa edilmiştir. Bu çeşmeler; Çamlı Mahallesi Çeşmesi II, Çamlı Mahallesi Çeşmesi III, Rüştü Bey Konağı Çeşmesi II, Taşoluk Çeşmesi ve Üçhöyük Mahallesi çeşmeleridir.

Anadolu ve İstanbul’da çok fazla görülen bu tipe örnek olarak; Kastamonu Abdülcebbar Çeşmesi 276 (1891-92) (Gür, 2019, s. 136), Afyon Burmalı Çeşme (19. yüzyıl) (Karasu, 2006, s. 139), İstanbul Sultan III. Mustafa Han Çeşmesi (1760) (Pilehvarian vd., 2000, s. 112), Bursa Kavaklı Cami Çeşmesi (1778) (Çetinkaya, 2012, s. 48), Aydın Dümen Köyü Çeşmesi (19. yüzyıl) (Özbalkan, 2019, s. 66), Bodrum Eski Çeşme Sokağı Çeşmesi (1890-91) ve Bodrum Mustafa Çeşmesi (1910) (Kakız, 2019, s. 72-88), Konya Güneydere Kör Çeşme (20. yüzyıl) (Mutlu, 2014, s. 412) ve Uşak Kara Seydi I Çeşmesi (19. yüzyıl) (Durman, 2014, s. 77) gösterilebilir.

5.1.2.2. Gövde Biçimlerine Göre Çeşmeler

Akşehir çeşmelerinin hepsi dikdörtgen prizmal gövdelidir. Çeşmeler yatay (enlemesine) dikdörtgen prizmal bir kütle üzerinde yükselmektedir.

5.2. Malzeme ve Teknik

Akşehir çeşmelerinde malzeme olarak kesme taş, moloz taş, devşirme ve mermer malzemeler kullanılmıştır.

Akşehir Ulu Cami Çeşmesi mermer ve kesme taş malzemen, Bozlağan Mahallesi Çeşmesi I kesme ve moloz taş malzemen, Bozlağan Mahallesi Çeşmesi II tamamen kesme taş malzemen, Çamlı Mahallesi Çeşmesi I kesme taş ve moloz taş malzemen, Çamlı Mahallesi Çeşmesi II tamamen moloz taş malzemen, Çamlı Mahallesi Çeşmesi III kesme taş, moloz taş ve devşirme malzemen, Küçük Ayasofya Mescidi Çeşmesi moloz taş ve devşirme malzemen, Nadir

(Atakent) Mahallesi Çatal Çeşmesi moloz taş malzemeden, Rüştü Bey Konağı Çeşmesi I ve II mermer malzemeden, Taşoluk Çeşmesi mermer, kesme taş ve moloz taş malzemeden ve Üçhöyük Mahallesi Çeşmesi tamamen moloz taş malzemeden inşa edilmiştir.

Anadolu çeşmeleri, malzeme özellikleri açısından kıyaslandığında Afyon'daki çeşmelerde kesme taş, moloz taş, mermer ve tuğla malzeme (Karasu, 2006, s. 186), Nevşehir çeşmelerinde kesme taş, mermer ve tuğla (Sevim, 2015, s. 126), Bolu çeşmelerinde kesme taş, moloz taş ve tuğla (Can, 2015, s. 143), Balıkesir çeşmelerinde kesme taş, mermer ve tuğla (Işıkkadoğan, 2013, s. 89), Çorum çeşmelerinde kesme taş ve tuğla (Okumuş, 2017, s. 82) ve Konya çeşmelerinde kesme taş ve mermer (Mutlu, 2014, s. 491) malzemelerinin kullanıldığı görülmektedir.

5.3. Yapı Elemanları

Akşehir çeşmelerinin yapı elemanları arasında su yalakları, tas nişleri, kemerler, ayna taşları, üst örtü sayılabilir.

5.3.1. Su Yalakları

Çeşmenin lülesinden akan suyun biriktirilmesi ve hayvanların su içmesi için yapıların ana cephesine inşa edilen kare veya dikdörtgen şeklindeki yapı elemanlarıdır. İşlevsellik olarak çeşmenin en önemli unsurlarından birisi olmasının yanı sıra, suyla sürekli temas halinde olması ve yaz-kış sıcaklık farkı ve don olayı nedeniyle de eserin en çok tahrip olan kısımlarından birisidir (Mutlu, 2014, s. 470).

Akşehir'de günümüze özgün haliyle gelen 8 adet su yalağı bulunmaktadır. Bunlar Akşehir Ulu Cami Çeşmesi (1811), Bozlağan Mahallesi Çeşmesi I (1907-08), Bozlağan Mahallesi Çeşmesi II (1907-08), Çamlı Mahallesi Çeşmesi II (19. yüzyıl), Çamlı Mahallesi Çeşmesi III (19. yüzyıl), Rüştü Bey Konağı Çeşmesi I (1892-1904), Rüştü Bey Konağı Çeşmesi II (1892-1904) ve Taşoluk Çeşmesi'dir (1750-51).

Akşehir'de su yalakları tamamen yenilenen 4 adet çeşme bulunmaktadır. Çamlı Mahallesi Çeşmesi III (19. yüzyıl), Küçük

Ayasofya Mescidi Çeşmesi (1795-96), Nadir (Atakent) Mahallesi Çatal Çeşme (16. yüzyıl) ve Üçhöyük Mahallesi Çeşmesi'dir (20. yüzyıl başları).

Yol ve kaldırım seviyesinin zamanla yükselmesiyle Akşehir çeşmelerinin bazılarının yalakları yol ve kaldırım seviyesinin altında kalmıştır.

5.3.2. Taslık Nişleri

Taslık nişleri; maşrapalık, bardaklık ve taslık gibi isimlerle de adlandırılmaktadır. XV. yüzyıldan itibaren çeşme aynalarında tas koymak için yapılmış kemerli nişçiklerdir (Önge, 1997, s. 18). Taslık nişleri duvar örgüsü şeklinde örülerek yapılabildikleri gibi, yekpare taştan oyulmak suretiyle de yapılabilirler (Mutlu, 2014, s. 495).

Akşehir çeşmelerinden Bozlağan Mahallesi I (1907-08) ve Bozlağan Mahallesi II (1907-08) çeşmelerinde dilimli kemerli, Çamlı Mahallesi I (19. yüzyıl) yarım daire kemerli, Çamlı Mahallesi II (19. yüzyıl) kare planlı, Çamlı Mahallesi III (19. yüzyıl) dikdörtgen planlı Nadir Mahallesi Çatal Çeşme'de (16. yüzyıl) iki adet sivri kemerli ve Üçhöyük Mahallesi (20. yüzyıl başları) çeşmesinde kare formulu taslık nişi bulunmaktadır.

Dikdörtgen formulu taslık nişinin Anadolu'daki uygulamaları arasında; Nevşehir Hacıbektaş Uç Çeşmesi (18. yüzyıl) (Sevim, 2015, s. 82), Bolu Kitiller Mahallesi Sakin Sokak Çeşmesi (1805) (Can, 2015, s. 81), Uşak Kara Seydi Çeşmesi (19. yüzyıl) (Durman, 2014, s. 77) örnek olarak gösterilebilir. Burdur Deveciler Çeşmesi (Ekmekçi, 2012, s. 20) ve Kayseri Tavlusun Köyü Dökmecioğlu Çeşmesi (Tali, 2014, s. 525) kare biçimli düzenlenmiş taslık nişlerine örnek olarak gösterilebilir. Dilimli kemerli taslık nişlerine örnek olarak Konya Yeşildere Ali Ağa Çeşmesi (Mutlu, 2014, s. 495) ve Manisa Muradiye Külleyesi Çeşmesi II (Uçar, 2009, s. 54) verilebilir. Yarım daire kemer formulu taslık nişlerine örnek olarak; Balıkesir Merkez Sıra Çeşmeler (1926) (Işıkkadoğan, 2013, s. 79) ve Çorum Şerbetli Pınarı Çeşmesi (Okumuş,

2017, s. 65) gösterilebilir. Konya Doğanhisar Deşdiğin Anonim Çeşme ve Beyşehir Başgöze Çeşmesi (Mutlu, 2014, s. 495) sivri kemerli taslık nişlerine örnek olarak gösterilebilir.

5.3.3. Kemerler

Kemerler çeşmenin cephesini hareketlendiren en önemli yapı elemanlarındandır. Akşehir çeşmelerinde daha çok kemerli cephe kompozisyonlar tercih edilse de sade ve düz cepheli çeşmeler de görülmektedir. Tercih sayılarına göre teğet kemer, yarım daire kemer, basık kemer ve sivri kaş kemer incelediğimiz çeşmelerde tercih edilmiştir. Çeşmelerde uygulanan kemerlerin genel olarak taşıyıcı özelliği olmayıp estetik düşüncelerle tercih edildiği görülmektedir. Bu örneklerden Akşehir Ulu Cami Çeşmesi yarım daire kemer, Bozlağan Mahallesi Çeşmesi I teğet kemer, Bozlağan Mahallesi Çeşmesi teğet kemer, Çamlı Mahallesi Çeşmesi yarım daire kemer, Küçük Ayasofya Mescidi Çeşmesi teğet kemer, Nadir (Atakent) Mahallesi Çatal Çeşme basık kemer, Rüştü Bey Konağı Çeşmesi I sivri kaş kemerlidir.

5.3.4. Ayaklar

Kemerli Akşehir çeşmelerinde nişi örten kemer, yandaki ayaklar tarafından taşınmaktadır.

Bozlağan Mahallesi Çeşmesi I (1907-08), Bozlağan Mahallesi Çeşmesi II (1907-08), Çamlı Mahallesi Çeşmesi I (19. yüzyıl), Küçük Ayasofya Mescidi (1795-96) çeşmelerinde kemerlerin taşıyıcısı ayaklar olarak düzenlenmiştir. Bu ayakların başlıkları ve kaideleri profil silmeli olarak tasarlanmıştır.

Akşehir çeşmelerinin bazılarında yapıların ön cephelerini sınırlandıran ve estetik kaygı gözetilerek uygulanmış plasterler yer almaktadır. Rüştü Bey Konağı (1892-1904) çeşmelerinin ön cephelerinde yüzeyden çıkıntılı, başlıklı ve kaideli plasterler yer almaktadır.

Akşehir Ulu Cami Çeşmesi (1811) ve Nadir (Atakent) Mahallesi Çatal (16. yüzyıl) çeşmelerinin kemerleri ise iki yandan duvarlarla

birleşir ve kemerin oturduğu kısımdan sonra duvar örgüsü başlar.

5.3.5. Ayna Taşı

Çeşmelerde lülenin veya musluğun takıldığı, aynalığa yerleştirilmiş olan ve genellikle süslemeli uygulanan çeşme ögesidir (Mutlu, 2014, s. 466). Akşehir’de bulunan çeşmelerden üç tanesinde ayna taşı bulunmaktadır. Ayna taşlarından Taşoluk Çeşmesi ve Rüştü Bey Konağı Çeşmesi II’nin ayna taşları mermer malzemedenden, Küçük Ayasofya Mescidi’nin ayna taşı devşirme malzemedendir.

Rüştü Bey Konağı Çeşmesi II’nin yarım daire kemerli ayna taşı tek lüledir. Lülenin etrafında birbirine simetrik lale ve sarmal lale dallarının oluşturduğu çelenk kompozisyonu yer almaktadır. Taşoluk Çeşmesi’nin ayna taşı üzerinde yer alan dikdörtgen çerçevenin her köşesinde birer palmet motifi bulunmaktadır. Küçük Ayasofya Mescidi’nin ayna taşı ise kare formlu olup üzerinde bir süsleme bulunmamaktadır.

5.3.6. Üst Örtü

Akşehir’de bulunan çeşmelerin çoğunluğu düz bir örtü sistemine sahiptir. Akşehir Ulu Cami Çeşmesi (1811), Bozlağan Mahallesi Çeşmesi II (1907-08), Çamlı Mahallesi Çeşmesi I (19. yüzyıl), Çamlı Mahallesi Çeşmesi II (19. yüzyıl), Küçük Ayasofya Mescidi (1795-96) çeşmeleri taş saçaklıdır.

Rüştü Bey Konağı Çeşmesi I (1892-1904), Rüştü Bey Konağı Çeşmesi II (1892-1904) ve Taşoluk (1750-51) çeşmelerinin saçakları profilli olup mermerdendir.

Çamlı Mahallesi Çeşmesi III (19. yüzyıl), Nadir (Atakent) Mahallesi Çatal (16. yüzyıl) ve Üçhöyük Mahallesi (20. yüzyıl başları) çeşmelerinde saçak bulunmamaktadır.

Bozlağan Mahallesi Çeşmesi I’in (1907-08) üzeri sonradan kiremit çatı ile kapatılmıştır.

5.3.7. Kitabeler

Arapça “k-t-b” kökünden türeyen ve yazmak, kâtiplik etmek anlamlarında kullanılan kitabe, yapılan mimari eserin kim tarafından yapıldığını, kime, ne zaman ve hangi amaçla yaptırıldığını, geçirdiği onarım ve yenilemeyi anlatan çeşitli malzemeler kullanılarak üzerine işlenen yazılarla oluşan levhalardır (Özkurt ve Tüfekçioğlu, 2009, s. 276). Kitabeler, içerdikleri bilgi ile birlikte estetik yönleriyle de tarihi birer vesika niteliğindedirler. İlk inşa, tamir ve diğer faaliyetlerini ifade etmek üzere özenle yapının ilk bakışta görülebilecek kısımlarına konulmaktadır. Kitabeler mermer, taş, tuğla ve ahşap gibi malzemelere; sülüs, kufi, celi ta’lik gibi çeşitli yazı türleriyle, zemin oyma, kazıma ve kakma gibi çeşitli tekniklerle yazılmaktadır.

Akşehir’de incelenen günümüze ulaşmış on iki adet çeşmeden altı tanesinde kitabe bulunmaktadır. Kitabelerin beşinde (Kat. No: 2.1, 2.3, 2.7, 2.8, 2.11) mermer malzeme kullanılmış olup sadece Bozlağan Mahallesi Çeşmesi I’ın malzemesi taştandır. Teknik olarak zemin oyma tekniği kullanılmıştır. Taşoluk Çeşmesi’nde (1750-51) inşa ve onarım kitabesi bir arada kullanılmıştır. İncelediğimiz çeşmelerden bir tanesinde ebced hesabı ile tarih düşürülmüştür. Küçük Ayasofya Mescidi Çeşmesi’nin (1795-96) inşa kitabesinde ebced hesabı ile tarih düşürme sanatı uygulanmıştır.

İncelenen örneklerden Nadir Mahallesi Çatal çeşmesinin kitabesinde Celi sülüs hat kullanılmıştır. Diğer çeşme kitabelerinde Celi tâlik hat kullanılmıştır. Nadir Mahallesi Çatal Çeşme kitabesi Arapça, Akşehir Ulu Cami Çeşmesi kitabesi Arapça ve Osmanlı Türkçesi, diğerlerinde ise yazı dili olarak Osmanlı Türkçesi kullanılmıştır.

Günümüze bir bölümü ulaşan beş çeşmeden dördünde kitabe bulunmaktadır. Bunlardan Kuşçu Mahallesi Çeşmesi (1914-15) ve Reis Mahallesi Yukarı Çeşme (1487) kitabeleri mermer üzerine zemin oyma tekniği ile işlenmiştir. Fatih Dönemi Su Haznesi çeşmesinin kitabesi ve Taş Eserler Müzesi’nde bulunan çeşmenin kitabesi taş üzerine zemin oyma tekniğinde işlenmiştir. Reis Mahallesi Yukarı Çeşme, Taş Eserler

Müzesi'nde bulunan çeşme ve Fatih Dönemi Su Haznesi çeşmelerinin kitabelerinde Celî sülüs hat kullanılmıştır. Kuşçu Mahallesi çeşmesinin kitabelerinde ise Celî tâlik hat kullanılmıştır. Kuşçu Mahallesi çeşmesinin kitabesi Osmanlı Türkçesi ile yazılmış olup, diğerlerinde ise yazı dili olarak Arapça kullanılmıştır.

5.4. Süsleme

Bir yüzeyi estetik açıdan daha etkileyici kılmak amacıyla üzerinde yapılan her türlü bezeme olarak tarif edilen süsleme (Sözen ve Tanyeli, 2012, s. 287), dönemin ve ait olduğu kültürün etkilerini yansıtmaktadır. Çeşmelerin kullanım alanı olan ön cephelelerinde genellikle süsleme yaygın olarak görülmektedir. Akşehir çeşmelerinde genel olarak sade bir düzen izlenmiş ve eserler daha yalın örnekler şeklinde karşımıza çıkmaktadır. Aynı şekilde Akşehir'deki çeşmeler, İstanbul'daki çeşmelere nazaran süsleme açısından daha geride kalmıştır.

Akşehir'deki çeşmelerin genel yapı malzemesi kesme taş ve mermer olduğu için süsleme de bu malzemeler üzerine yoğunlaşmıştır. Anadolu çeşmelerinde görülen çeşme mimarisi ve süslemesi Akşehir çeşmelerin de benzer bir üslup ortaya koymaktadır. İncelenen çeşmelerde geometrik ve bitkisel süslemeler karşımıza çıkmaktadır.

Geometrik süsleme çok geniş bir kompozisyona sahiptir. Geometrik süsleme, İslam sanatında sonsuz bir kompozisyon unsuru olarak kullanılmaktadır. Belli açılardan kırılarak merkeze yönelen yıldız kolları, sonsuz bir tekrar olarak yorumlanmaktadır (Demiriz, 1979, s. 29).

Akşehir çeşmeleri genellikle sade bir tutum sergilemekte olup cephe yüzeyleri ve saçaklar silmeler ile hareketlendirilmiştir. İncelenen çeşmelerden Akşehir Ulu Cami Çeşmesi (1811), Bozlağan Mahallesi Çeşmesi I (1907-08), Bozlağan Mahallesi Çeşmesi II (1907-08), Küçük Ayasofya Mescidi Çeşmesi (1795-96), Reis Mahallesi Yukarı Çeşme (1487) (Fot. No: 10-11, Çiz. No: 12-14), Rüştü Bey Konağı Çeşmesi I (1892-1904), Rüştü Bey Konağı Çeşmesi II (1892-1904) ve Taşoluk Çeşmesi (1750-51) çeşmelerinin saçak kısımları profilli silmelerle ha-

reketlendirilmiştir. Silmeler iç ve dış bükey oyularak oluklu bir görünüm oluşturulmuştur.

Silmeler aynı zamanda ayna taşlarında ve kemer ayaklarında da kullanım alanı bulmuştur. Taşoluk (1750-51) çeşmesinin ayna taşı dıştan fazla taşıntısı olmayan silmelerle çerçeve içine alınmıştır. Rüştü Bey Konağı I (1892-1904) çeşmesinin ayaklarında birer adet iç bükey, Taşoluk (1750-51) çeşmesinin de ayaklarında üçer adet iç bükey silme yer almaktadır.

Akşehir’de incelenen çeşmelerden bir tanesinde düğüm motifi yer almaktadır. Akşehir Ulu Cami (1800-01) çeşmesinin güney cephe süsleme şeridinde düz satırlı şeritlerin geçme yaparak düğüm oluşturdıkları süsleme bulunmaktadır. Düğüm motifinin uygulandığı örnekler arasında; İstanbul III. Ahmet Han Kütüphanesi Çeşmesi (1719) (Koçyiğit, 2013, s. 35), Manisa Pür Nefes Çelebi Çeşmesi (1586) (Uçar, 2009, s. 46) ve Nevşehir Hükümet Konağı Çeşmesi (1927) (Sevim, 2015, s. 57) gösterilebilir.

Anadolu Türk mimarisinde oldukça yaygın olarak kullanılan bitkisel süslemeler, incelenen bölgenin dönemi ve kültür seviyesi hakkında bilgiler vermektedir.

Akşehir çeşmelerinde bitkisel süslemeler kemer alınlığı, kemer köşeliği ve ayna taşında yoğunlaşmıştır. İncelenen çeşmelerde en çok bitkisel kompozisyonlu gülbezek görülmektedir.

Rüştü Bey Konağı I (1892-1904) çeşmesinin alınlığında birbirine simetrik iki adet merkezdeki tomurcuktan ışınsal dağılan üç yapraklı gülbezek motifi bulunmaktadır. Akşehir Ulu Cami (1811) çeşmesinin güney cephesinde soldaki kartuş üzerinde birbirlerine yaprakların oluşturduğu düğüm motifleriyle bağlanan dört adet gülbezek yer alır. Bunlar sırasıyla sekiz ve altı yapraklı şeklinde dizilmişlerdir. Sağ taraftaki kare formlu kartuş içinde ise düğüm motiflerinin çevrelediği sekiz kollu gülbezek motifi yer almaktadır.

Anadolu ve İstanbul’da gülbezeğin uygulandığı çeşmeler ara-

sında; İstanbul Başkadın Meydan Çeşmesi (1729) (Koçyiğit, 2013, s. 163), Meram Kosova Sokak Çeşmesi (Mutlu, 2014, s. 505), Kütayha Meydan Çeşmesi (18. yüzyıl) (Verim, 2009, s. 66) ve Kastamonu Safalan Çeşmesi (Gür, 2019, s. 93) örnek gösterilebilir.

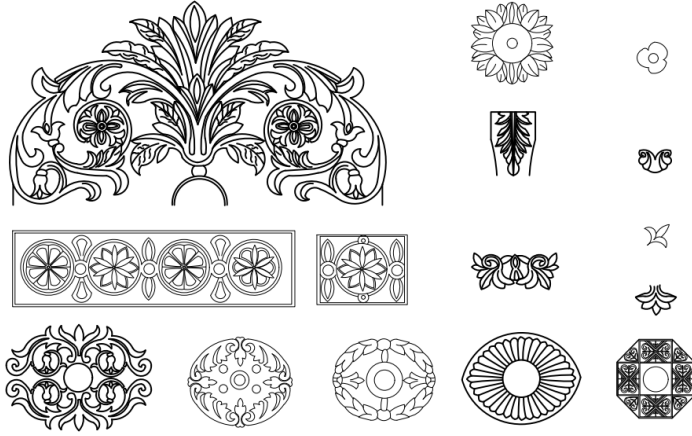
Rüştü Bey Konağı I (1892-1904) çeşmesinin lülesi etrafında yaprak demeti şeklinde madalyon yer almaktadır. Taşoluk (1750-51) çeşmesinin ayna taşı üzerinde yer alan dikdörtgen çerçevenin her köşesinde birer palmet motifi bulunmaktadır. Lüle deliğinin çevresinde sekizgen içine alınmış bitkisel ve geometrik süslemelerden oluşan çerçeveye yer alır.

Rüştü Bey Konağı II (1892-1904) çeşmesinin lülesinin etrafında birbirine simetrik lale ve sarmal lale dallarının oluşturduğu çelenk kompozisyonu yer almaktadır. Çeşmenin taç bölümünde ortada bir vazodan çıkan akantus motifi izlenmektedir. Motifin her iki yanında merkezde etrafı çevrelenmiş dört yapraklı çiçek motifi bulunur. Köşelerde lale motifi ve kıvrık dal motifleri yer almaktadır.

Lale sözcüğü, eski Türkçe’de “Allah” kelimesiyle yazılan harflerle aynı olduğu bilinmektedir. Bu sebeple cami, türbe ve mezar taşları gibi eserlerde sıkça tasvir edilmiştir (Arseven, 1950, s. 1219). Lale motifi Türk sanatında Anadolu Selçuklu döneminden itibaren görülmüştür. Bu çiçeğe ilgi ve alakanın en yüksek olduğu devir 18. yüzyıl III. Ahmet dönemi olmuştur (Hakverdioğlu, 2008, s. 472).

Günümüze bir bölümü ulaşan çeşmelerden Kuşçu Mahallesi (1914-15) çeşmesinin ayna taşında, üstteki panonun ortasında elips şeklinde akantus yaprakları ve palmet motifinin bulunduğu bir madalyon yer almaktadır. Alttaki ayna taşının ortasında lüle deliği bulunmakta, etrafında da çelenk motifi bulunmaktadır. Taş Eserler Müzesinde bulunan çeşmenin her iki lülesinin ortasında akantus yaprakları ile yapılmış süsleme bulunmaktadır. Münferit Çeşme’nin (20. yüzyıl başları) lüle deliğinin etrafı merkezi bir daireden yayılan akantus yaprakları ile süslenmiştir.

18. yüzyıl ile Türk mimarisinde görülmeye başlanan akantus motifinin Anadolu ve İstanbul çeşmelerindeki örnekleri arasında İstanbul III. Ahmet Meydan Çeşmesi (1729) (Koçyiğit, 2013, s. 136), Manisa Taşçılar Mescidi Çeşmesi (1799-1800) (Uçar, 2009, s. 97), Balıkesir Edincik Hacı Kadir Çeşmesi (1834-35) (Işıkakdoğan, 2013, s. 38) ve Bolu Karaağaç Köyü Çeşmesi (Can, 2015, s. 59) bulunur.

Çizim 52: Akşehir Çeşmelerinde Görülen Süslemeler

6. SONUÇ

Türklerde her dönemde su, mimari yapıların vazgeçilmez unsuru haline gelmiştir. Yayıldıkları kültüre yerleşerek imaret ettikleri her yerde, yaptıkları kültür ve sanat eserleri arasında su ile ilgili yapılar çok önemli bir yer tutar. Bu eserler çok sayıda ve birbirinden farklı hizmetlere uygun olarak yüzyıllar boyunca zengin, muhteşem bir Türk Su Medeniyeti meydana getirilmiştir.

Akşehir, İç Anadolu Bölgesi’nde olan Konya ilinin bir ilçesidir. Kuzeydoğusunda Ankara, kuzeyinde Eskişehir, kuzeybatısında Afyon, doğusu ve güneybatısında Konya, batısında Isparta illeri bulunmakta ve Sultan Dağının eteklerinde yer alan Akşehir doğa, iklim, ekonomik ve sosyal bakımdan diğer yerlerden ayrı ve kendine has bir özelliğe sahiptir. Sart’tan başlayarak Ninova’ya kadar uzanan ve tarihte “Kral Yolu” olarak bilinen ünlü ticaret yolunun geçtiğı kent günümüzde de aynı önemi korumaktadır.

Akşehir, tarihi boyunca önemli kültürel ve mimari zenginliklere ev sahipliğı yapmış, özellikle Osmanlı döneminde su mimarisi ile dikkat çeken bir bölge olmuştur. Çeşmeler, bu dönemde sosyal yaşamın ve kamusal alanların önemli unsurlarından biri olarak Akşehir’de yaygın bir şekilde inşa edilmiştir. Bu çeşmeler, yalnızca halkın su ihtiyacını karşılamakla kalmamış, aynı zamanda ilçeye estetik ve kültürel değeri katmıştır.

Çalışmamızda günümüze mevcudiyetini koruyarak gelebilmiş Akşehir merkez ve mahallelerinde tespit ettiğimiz günümüze ulaşan 12, günümüze bir bölümü ulaşan beş adet olmak üzere toplamda 17 örnek incelenmiştir. Yazılı kaynaklardan tespit edilen günümüze ulaşmayan 10 adet çeşme de ayrı başlıklar halinde incelenmiştir. Çalışmamızın değerlendirme bölümünde kataloğa dahil edilen çeşmeler tipoloji, malzeme, yapı elemanları, kitabe ve süsleme unsurları açısından ayrıntılı olarak analiz edilmiştir. Her bir başlık altında çeşmeler, yakın çevreler başta olmak üzere Anadolu ve İstanbul’daki örnekler ile karşılaştırılarak Türk mimarisindeki yeri belirlenmeye çalışılmıştır.

Buna göre incelemiş olduğumuz Akşehir çeşmelerinin belli başlı özellikleri ortaya çıkarılmıştır.

Akşehir çeşmelerinin tamamına yakınında kesme taş ve mermer malzeme kullanılmıştır. Az da olsa bazı çeşmelerin yan ve arka cephe-lerinde moloz ve kaba yonu taş kullanıldığı görülmektedir. İncelenen çeşmelerden üç tanesi bağımlı olarak inşa edilmişken diğer çeşmelerin hepsi bağımsız olarak inşa edilmiştir.

Tipolojik açıdan çeşitlilik gösteren Akşehir çeşmeleri genel olarak tek cepheli ve haznesiz çeşmelerdir. Tek cepheli çeşme sayısının Akşehir genelinde çok fazla tercih edilmiş olması tipolojik olarak baş-kent üsluplarında görülen çeşitliliğin tersine taşralarda benimsenen bir durumdur.

Akşehir'deki çeşmelerin yedi tanesinde kemer düzenlemesi gör-ülürken beş tanesi de düz cepheli olarak inşa edilmiştir. Akşehir çeş-melerinden üç tanesinde teğet kemer uygulandığı görülmektedir. Ayrıca bir çeşmede basık kemer, iki çeşmede yarım daire kemer, bir çeşmede sivri kaş kemer uygulandığı görülmektedir.

Akşehir'deki yapılar genellikle su kaynaklarının olduğu yerde bulundukları için deposuz olarak inşa edilmişlerdir. Bu durum Anado-lu'da inşa edilen çeşmelerden farklılık ortaya çıkarmaktadır. Anado-lu'da inşa edilmiş çeşmelerin çoğunluğu hazneli olarak yapılmıştır. Bu nedenle Akşehir çeşmeleri, Elazığ, Çankırı ve Kütahya çeşmelerinin de tamamen haznesiz oluşu nedeniyle bu illerdeki çeşmelerle arasında bir benzerlik kurulabilir. Yine çoğu Anadolu çeşmelerinde yer alan hazne açıklıkları Akşehir'de görülmemektedir.

Akşehir çeşmelerinin çoğunluğunun ayna taşı günümüze ula-mamıştır. Günümüzde üç adet çeşmede ayna taşı bulunmaktadır. Ayna taşlarından Rüştü Bey Konağı Çeşmesi II ve Taşoluk Çeşmesi'nin ayna taşları mermer malzemeden, Küçük Ayasofya Mescidi'nin ayna taşı devşirme malzemedendir. Ayna taşı üzerindeki deliklere bağlanan gü-nümüzdeki muslukların hiçbirisi asıl musluklar değildir.

Akşehir'deki bazı çeşmelerde dikkat çeken bir başka unsur ise taslık nişleridir. Yedi adet çeşmede uygulanan taslık nişleri, dikdörtgen veya kare formlu, dilimli, sivri ve yarım daire kemer formlu olarak uygulanmıştır. İncelediğimiz eserlerden sadece Nadir Mahallesi Çatal Çeşme'de iki adet birbirine simetrik sivri kemerli tas nişi bulunmaktadır.

İşlevsel olarak çeşmenin en önemli unsurlarından olan su yalaklarının büyük bir kısmı günümüze ulaşamamıştır. Bunun en büyük nedeni çeşmelerin önünden geçen yol kotlarının zamanla yükselmesidir.

Akşehir'de incelenen günümüze ulaşan 12 adet çeşmeden altı tanesinde, günümüze bir bölümü ulaşan altı çeşmeden beş tanesinde kitabe bulunmaktadır. Kitabelerin çoğunluğu mermer malzemedendir. Bununla birlikte kitabesi bulunmayan çeşmelerin tarihlendirilmesinde problemlerle karşılaşmıştır. Bu nedenle kitabesi bulunmayan çeşmeler, taşıdığı mimari özellikler göz önünde bulundurularak önce Akşehir geneli sonra yakın bölgelerdeki aynı mimari üslupta yapılmış çeşmeler ile karşılaştırılarak tarihlendirilmeye çalışılmıştır

Akşehir çeşmeleri genel olarak yalın ve sade bir tutum sergilemektedir. Çeşmelerin genellikle ön cephelelerinde süslemeye yer verilirken, dönemin üslupsal özelliklerini yansıtan süslemeler daha çok kemer köşeliklerinde, kilit taşlarında, kemer alınlığında ve ayna taşlarında görülmektedir.

Çeşmelerin belirli bir ihtiyacı karşılamak amacıyla yapılması ve küçük ölçekli yapılması tüm çeşmeler için ortak bir özelliktir. Akşehir'de incelenen çeşmeler hayır ve dua kazanma, halkın su ihtiyacını karşılama amacı ile inşa edilmiştir. Akşehir çeşmelerinde süsleme amacından ve bulunduğu yerdeki mimari konumundan çok işlevselliğine önem verildiği anlaşılmaktadır. Bu nedenle, bir zamanlar hayır amacıyla yapılan ve sonraları günden güne yok olan çeşmelerin Türk mimarisi içerisindeki konumunu boyutlarıyla kıyaslanarak değil, işlevleri dikkate alınarak değerlendirilmelidir. Çeşmeler, mütevazı ve sade görünümü ile Türk yaşam biçimini yansıtan küçük örneklerdir.

Çeşme yapıları, sade görünüşlü olmakla beraber, işlevini en iyi icra edeceği mevkilerde inşa edilmiş ve böylece yapıların sanatsal özelliğinden ziyade işlevsel özelliği ön plana alınmıştır.

Akşehir çeşmeleri, ilçenin tarihsel kimliğinde ve sosyal yaşamında derin izler bırakmış, Osmanlı döneminden günümüze kadar uzanan önemli mimari ve kültürel yapılardır. Bu çeşmeler, sadece su temin etmekle kalmamış, aynı zamanda halkın buluşma noktaları, sosyal etkileşim alanları ve hayırseverlik anlayışının somut bir göstergesi olmuştur. Her biri estetik ve fonksiyonel değer taşıyan bu yapılar, Akşehir'in su yollarıyla beslenerek ilçeye hayat vermiştir.

Ancak modernleşme süreci ve yanlış imar faaliyetleri, birçok tarihi çeşmenin yok olmasına neden olmuştur. Yine de, bu yapıların bazı parçalarının müzelerde sergilenmesi ve yerel tarihin bir parçası olarak korunmaya çalışılması, ilçenin kültürel mirasının hatırlanmasını sağlamaktadır. Akşehir çeşmeleri, geçmişin izlerini bugüne taşıyan ve ilçenin zengin tarihi dokusunu yansıtan değerli yapı taşları olarak, Akşehir'in kimliğinde her zaman özel bir yer tutmaktadır. Bu kültürel mirasın korunması ve yaşatılması, geleceğe aktarılacak önemli bir sorumluluktur.

KAYNAKÇA

Acar, T. (2017). Ulubey'deki Osmanlı Dönemi Çeşmeleri. *Vakıflar Dergisi*, 47, 134-168.

Akar, A. & Keskiner, C. (1978). *Türk Süsleme Sanatlarında Desen ve Motif*. İstanbul: Tercüman.

Arseven, C. E. (1950). Lale. *Sanat Ansiklopedisi*, 3, 1219. İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.

Arseven, C.E. (1983). Çeşme. *Sanat Ansiklopedisi*, 1, 389-390. İstanbul: Tercüman Gazetesi.

Aynur, H. & Karateke, H. (1995). *III. Ahmet Devri İstanbul Çeşmeleri*. İstanbul: İstanbul Büyükşehir Belediyesi.

Aynur, H. (2016). İstanbul Çeşmelerine Kaynak Olarak Evliyâ Çelebi Seyâhatnâme'si. (Hazırlayanlar: Hatice Aynur ve A. Hilal Uğurlu). *Ekrem Hakkı Ayverdi'nin Hatırasına Osmanlı Mimarlık Kültürü* (s. 177-230). İstanbul: Kubbealtı Yayınları.

Aytöre, A. (1962). Türklerde Su Mimarisi. *I. Milletlerarası Türk Kongresi Tebliğler*, 45-68, Ankara.

Barıştı, H. Ö. (1993). *İstanbul Çeşmeleri: Ortaköy Damat İbrahim Paşa Çeşmesi, Hacı Mehmet Ağa Çeşmesi, Taksim Maksemindeki I. Mahmut Çeşmesi*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.

Barıştı, Ö. (1989). *İstanbul Çeşmeleri: Bereketzâde Çeşmesi*. İstanbul: Kültür Bakanlığı Yayınları.

Bayar, M. (2014). *Akşehir Tarihi*. Akşehir: Akşehir Belediyesi Yayınları.

Bayraktar, M. S. (2016). *Samsun'da Türk Devri Mimarisi*. Samsun: Canik Belediyesi Kültür Yayınları.

Can, H. (2015). *Bolu ve Yöresinde Bulunan Tarihi Çeşmeler*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya.

Canyurt, F. (2019). Kahramankazan Çeşmeleri. *Turkish Studies Social Sciences*, 14 (1), 55-92.

Çavdar, S. (2004). *Akşehir Atakent Kasabasındaki Türk Dönemi Eserleri*. Yayımlanmamış Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Sanat Tarihi Bölümü, Konya.

Çatal, A. & Dengiz, O. (2015). Akşehir Gölünün Akşehir Çölüne Dönüşü Süreci ve Etki Eden Faktörler. *Toprak Su Dergisi*, 4 (1), 18-26.

Çetinkaya, E. (2012). Bursa Çeşmeleri. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum.

Demiralp, Y. (1990), *Akşehir ve Köylerindeki Türk Anıtları*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.

Demiriz, Y. (1979). *Osmanlı Mimarisinde Süsleme I Erken Devir (1300-1453)*. İstanbul: Kültür Bakanlığı.

Demirtaş, M. (2022). *Çankırı Çeşmeleri*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.

Denktaş, M. (1998). Kayseri-Büyük Büründüz Köyündeki Türk Anıtları. *Vakıflar Dergisi*, 27, 161-190.

Denktaş, M. (2000). *Karaman Çeşmeleri*. Kayseri: Kıvılcım Yayınları.

Derici, D. (2017). *Malatya Çeşmeleri*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Isparta.

Diez, E. & Aslanapa, O. (1955). *Türk Sanatı*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları.

Durman, A. (2014). *Uşak Çeşmeleri*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Van.

Ertürk, V. (2011). Osmanlı Devri Akşehir Vakıflarına Genel

Bir Bakış. Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 2(2), 231-248.

Eyice, S. (1993). Çeşme. Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, 8, 277-286. İstanbul: TDV Yayınları.

Gür, F. (2019). Kastamonu Çeşmeleri. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Karabük Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Karabük.

Hakverdioğlu, M. (2008). Lale Devri ve Lale İsimleri. Turkish Studies, 3 (4), 472-498.

İşıkkakdoğan, A. (2013). Balıkesir Çeşmeleri, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Van.

İşçen, Y. (2019). Osmanlı Dönemi'nde Ankara'nın Mahalle Çeşmeleri. Ankara: Cadde Anafartalar Kuyumcuları.

Kakız, Y. (2019). Muğla Çeşmeleri, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, On Sekiz Mart Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Çanakkale.

Kanlıçay, S. S. (2010). Barok-Rokoko Yorumlu 18. Yüzyıl İstanbul Çeşmelerinde Kompozisyon, Motif ve Terimler (1740-1797), Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Karademir, M. (2020). Edirne Çeşmeleri. Konya: Palet Yayınevi.

Kara Pilehvarian, N. & Urfalıoğlu N. & Yazıcıoğlu, L. (2000). Osmanlı Başkenti İstanbul'da Çeşmeler. İstanbul: Yem Yayınları.

Kara Pilehvarian, N. (2002). Osmanlı Çeşme Mimarisi. Türkler Ansiklopedisi, 12, 396-400.

Karasu, G. (2006). Afyon Çeşmeleri. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Karpuz, H. (2009). Türk Kültür Varlıkları Envanteri: Konya. C.

II. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.

Karpuz, H. & Dülgerler, O. N. (2006). Konya Çeşmeleri Üzerine Bir Tipoloji Denemesi. *Sanatta Anadolu-Asya İlişkileri, Prof. Dr. Beyhan Karamağaralı'ya Armağan* (s. 317-331), Ankara.

Koçyiğit, F. (2013). *Lale Devri İstanbul Çeşmeleri*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kayseri.

Koçyiğit, F. (2013). *Lale Devri İstanbul Çeşmeleri*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kayseri.

Konyalı, İ. H. (1945). *Nasreddin Hoca'nın Şehri Akşehir (Tarihi-Turistik Klavuz)*. İstanbul.

Kunt, İ. & Soy, N. B. (2020). *Konya Kitabeleri*. Konya: Selçuklu Belediyesi.

Kuru Çakmakoglu, A. (2008). Orta Çağ Anadolu Türk Mimarisinde Dügüm Motifi ve İkonografisi. *Erdem*, 51, 23-52. Ankara.

Mutlu, M. (2014). *Konya'da Su Mimarisi*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Van.

Nirven, S. N. (1953). *İstanbul'da Fatih II. Sultan Mehmet Devri Türk Su Medeniyeti*. İstanbul: Kâğıt ve Basım İşleri.

Okumuş, E. (2017). *Çorum Çeşmeleri*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya.

Ödekan, A. (1992). Kent içi Çeşme Tasarımında Tipolojik Çözümleme (Editör: Ömer Kırkpınar). *Semavi Eyice Armağanı-İstanbul Yazıları* (s. 281-297), İstanbul: Türkiye Turing ve Otomobil Kurumu.

Önge, Y. (1997). *Türk Mimarisinde Selçuklu ve Osmanlı Dönemlerinde Su Yapıları*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.

Özbalkan, S. (2019). *Aydın Çeşmeleri*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, On Sekiz Mart Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Çanakkale.

Özkurt, K. & Tüfekçioğlu, A. (2009). Türk-İslam Sanatında Kitabeler. *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, 7 (14), 275-295.

Samur, T. (1996). *Akşehir'deki Türk Mimari Eserleri*. Konya.

Samur, T. (2006). Akşehir Şer'iyye Sicil Defterlerine Göre, Bugün İlçede Mevcut OlmaYan Vakıf Eserleri ve İlamları. *Türk-İslam Medeniyeti Akademik Araştırmalar Dergisi*, 2, Konya, s. 137-148.

Sevim, A. (2015). *Nevşehir ve İlçelerindeki Çeşme Mimarisi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum.

Sözen. M. & Tanyeli, U. (2012). *Sanat Kavram ve Terimleri Sözlüğü*. İstanbul: Remzi Kitabevi.

Şahin, İ. (1989). Akşehir, *TDV İslam Ansiklopedisi*, 2, İstanbul: s. 298-99.

Tanışık, İ. H. (1943). *İstanbul Çeşmeleri I*, İstanbul: Maarif Matbaası.

Uçar, H. (2009). *Manisa Çeşmeleri*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.

Verim, Y. (2009). *Kütahya Çeşmeleri*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya.

Yavuzylmaz, A. (2013). Gebze Çeşmeleri. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 6 (25), 577-593.

Yurttaş, H. & Özkan, H. (2002). *Tarihi Erzurum Çeşmeleri ve Su Yolları*, Erzurum: Erzurum Büyükşehir Belediyesi.

Çeşmeler, Osmanlı döneminde sadece su temini sağlayan yapılar olmanın ötesinde, halkın sosyal hayatında da büyük bir öneme sahipti. Akşehir'deki çeşmeler, ilçenin su yollarıyla beslenmiş ve vakıf geleneği çerçevesinde inşa edilmiş yapılar olarak hayırsel verlik anlayışının somut izlerini taşır.

Akşehir, tarihi boyunca önemli kültürel ve mimari zenginliklere ev sahipliği yapmış, özellikle Osmanlı döneminde su mimarisi ile dikkat çeken bir bölge olmuştur. Çeşmeler, bu dönemde sosyal yaşamın ve kamusal alanların önemli unsurlarından biri olarak Akşehir'de yaygın bir şekilde inşa edilmiştir. Bu çeşmeler, yalnızca halkın su ihtiyacını karşılamakla kalmamış, aynı zamanda ilçeye estetik ve kültürel değer katmıştır.

Ancak zaman içinde modernleşme ve yanlış imar faaliyetleri sonucunda pek çok çeşme yıkılmış veya işlevsiz hale gelmiştir. Bu çalışmanın amacı, yok olan ya da kaybolmaya yüz tutan bu kültürel mirasın önemini vurgulamak ve korunması gereken tarihi değerlerin farkındalığını artırmaktır. Akşehir çeşmeleri, ilçenin zengin tarihinin birer sessiz tanığı olarak geçmişin izlerini günümüze taşımaya devam etmektedir.

